

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Oğuz ÖZMEN

19. YÜZYIL ORTALARINDA KAŞ KAZASI'NIN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Oğuz ÖZMEN

19. YÜZYIL ORTALARINDA KAŞ KAZASI'NIN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI

Danışman

Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Oğuz ÖZMEN'in bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Behset KARACA

Üye (Danışman) : Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK

Üye : Prof. Dr. Güven DİNÇ

Tez Başlığı: 19. YÜZYIL ORTALARINDA KAŞ KAZASI'NIN SOSYAL VE
EKONOMİK YAPISI

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 26/01/2023

Mezuniyet Tarihi : 16/02/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “19. Yüzyıl Ortalarında Kaş Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Oğuz ÖZMEN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

09/02/2023

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Oğuz ÖZMEN
Öğrenci Numarası	20195206001
Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	19. Yüzyıl Ortalarında Kaş Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2009992566
Rapor Tarihi	09/02/2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %3 Alıntılar dahil: %4
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 94 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	III
GRAFİKLER LİSTESİ.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAŞ KAZASI'NDA SOSYAL VE DEMOGRAFİK YAPI

1.1. Yerleşim Yerleri.....	16
1.2. Nüfus Yapısı	22
1.2.1. 3197 Numaralı Nüfus Defterine Göre 1831 Yılında Kaş Kazası'nın Nüfusu	24
1.2.2. 3220 Numaralı Nüfus Defterine ve 10156 Numaralı Temettuat Defterine Göre 1840 Yılında Kaş Kazası'nın Nüfusu	26
1.2.3. 1844-45/H.1261 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu	34
1.3. Kullanılan İsimler.....	39
1.4. Ön Adlar	41
1.4.1. Lakaplar	41
1.4.2. Sıfatlar.....	42
1.4.3. Kişilerin Ekonomik Durumlarına Göre Kullanılan Ön Adlar	43
1.4.4. Kişilerin Engellilik/Fiziksel Durumlarına Kullanılan Göre Ön Adlar	43
1.5. Meslek Grupları	44
1.6. Kaş Ahalisinin Tipolojik Özellikleri	46
1.6.1. Boy Bilgileri.....	46
1.6.2. Sakal ve Bıyık Bilgileri.....	48
1.7. Nüfusun Yaşa Göre Dağılımı.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

KAŞ KAZASI'NDA EKONOMİK YAPI

2.1. Tarımsal Faaliyetler.....	57
--------------------------------	----

	II
2.2. Arıcılık.....	65
2.3. Hayvancılık	67
2.3.1. Büyükbaş Hayvancılık	67
2.3.2. Küçükbaş Hayvancılık	71
2.3.3. Yük ve Binek Hayvanları.....	74
2.4. Vergi Muafiyetleri.....	82
2.5. Yerleşim Yerlerinin Ekonomik Durumu	85
SONUÇ	91
KAYNAKLAR	94
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ	110

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Kaş Kazası'na Ait Yerleşim Yerleri	17
Tablo 1.2: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Bulunan Yerleşim Yerleri Sayıları	22
Tablo 1.3: 1831 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu	24
Tablo 1.4: 1840 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu	26
Tablo 1.5: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu	29
Tablo 1.6: 1844-45/H.1261 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu	34
Tablo 1.7: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazaların Müslüman Nüfusu	38
Tablo 1.8: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Şahıs İsimleri ve Kullanım Sayısı.....	39
Tablo 1.9: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Sıfatlar ve Kullanım Sayıları	43
Tablo 1.10: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Meslek Grupları	44
Tablo 1.11: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Boyları	46
Tablo 1.12: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Sakal Yapısı	49
Tablo 1.13: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Bıyık Yapısı	51
Tablo 1.14: 1831 Yılı Nüfus Defterine Göre Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı ve Yaş Ortalamaları.....	53
Tablo 2.1: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Tarım Alanları	57
Tablo 2.2: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Ambar Sayıları.....	60
Tablo 2.3: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Tarım Alanları	64
Tablo 2.4: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Kovan Sayıları	65
Tablo 2.5: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları	68
Tablo 2.6: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları	71
Tablo 2.7: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Yük ve Binek Hayvan Sayıları	75
Tablo 2.8: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Büyükbaş Hayvan Sayıları	80
Tablo 2.9: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Küçükbaş Hayvan Sayıları	80
Tablo 2.10: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Yük ve Binek Hayvanı Sayıları	81
Tablo 2.11: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Vergiden Muaf Kişiler	83
Tablo 2.12: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Yerleşim Yerlerinin Ekonomik Durumu	85
Tablo 2.13: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Sabık Ayan Hacı Ali ve Kardeşi Ömer'in Emlak Kaydı.....	88

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1: 1840 Yılı Nüfus ve Temettuat Sayımlarından Elde Edilen Nüfus Verilerinin Karşılaştırılması.....	32
Grafik 1.2: Yıllara Göre Kaş Kazası'na Ait Nüfus Bilgileri.....	36
Grafik 1.3: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Boy Oranları.....	48
Grafik 1.4: 1831 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı.....	55
Grafik 1.5: 1831 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Nüfusun Yaşlara Göre Oranları.....	56
Grafik 2.1: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Değirmen Sayıları.....	62
Grafik 2.2: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Büyükbaş Hayvanların Dağılımı.....	70
Grafik 2.3: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Küçükbaş Hayvanların Dağılımı.....	74
Grafik 2.4: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Yük ve Binek Hayvanların Dağılımı.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

AE.SMST.III	Ali Emiri Sultan Mustafa III
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr.	Doktor
E	East (Doğu)
Ed.	Editör
H.	Hicri
HAT.	Hatt-ı Hümayun
HRT.h.	Haritalar
KK.d.	Kamil Kepeci Defterleri
km	Kilometre
MAD.d.	Maliyeden Müdevver Defterler
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ML. VRD.d.	Maliye Varidat Muhasebesi Defterleri
N	North (Kuzey)
NFS.d.	Nüfus Defterleri
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
Prof.	Profesör
S.	Sayı
ss.	Sayfa Sayısı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu

ÖZET

Akdeniz'in liman kentlerinden olan Antalya'nın Kaş ilçesi, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, kadim bir bölgedir. Bu araştırmada Kaş ilçesinin, 19. yüzyılın ortalarındaki sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı arşivinde yer alan defterler ve vesikalar kaynak olarak kullanılmıştır.

Araştırmada Kaş'ın 19. yüzyıldaki yerleşim yerleri ve nüfusu tespit edilmiş, bölge ahalisinin sosyal yaşamları hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Buna göre Kaş'ta 1831 yılı nüfus defterine göre; 2 mahalle, 39 köy ve 7 yörük cemaati; 1840 yılı nüfus defterine göre 2 mahalle, 44 köy; 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre 2 mahalle ve 42 köy yer almaktadır. Bölgenin nüfusu ise 1831 yılı nüfus sayımından, 1844-45/H.1261 yılı temettuat sayımlarına kadar yapılan hesaplamalara göre 7620'den, 10769'a yükselmiştir. Elde edilen bulgular; Kaş ahalisinin bir bölümünün 19. yüzyılın ortalarında göçebe yaşamdan, yerleşik bir yaşama geçtiğini göstermektedir. Bölge ahalisinin ekonomik faaliyetleri de Osmanlı arşivinde yer alan temettuat defterleri ışığında çalışmada yer almıştır. Elde edilen veriler; bölge ahalisinin genel olarak tarım ve hayvancılıkla geçimini sağladığı göstermektedir. Özellikle yörük gruplarının hayvancılık alanındaki faaliyetleri ve bunun yanında Osmanlı Devleti ile zaman zaman yaşadığı sıkıntılar bu çalışmada dikkat çeken önemli bulgulardır.

Günümüzde bir turizm kenti haline gelen Kaş'ın bu çalışma ile tarihsel süreçteki kimliği hatırlatılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaş Kazası, Antalya, Nüfus Defterleri, Temettuat Defterleri.

SUMMARY
THE SOCIOECONOMIC STRUCTURE OF KAS DISTRICT IN THE MIDDLE OF
THE 19TH CENTURY

Kaş district in Antalya, one of the most important port cities in the Mediterranean, is an ancient district which has hosted many civilizations throughout history. In this research, the social and economic conditions of Kaş in the 19th century is tried to be revealed. Accordingly, the notebooks and documents in the Ottoman archives were used as sources.

In this research, the settlements and the population of Kaş in the 19th century are identified and a detailed evaluation is presented regarding the social lives of the people in the district. According to the population book of the year 1831 in Kaş; 2 neighborhoods, 39 villages and 7 Yörük peoples; according to the population book of the year 1840, 2 neighborhoods, 44 villages; according to the temettuat book of the year 1844-45, 2 neighborhoods and 42 villages are presented. The population of the district increased from 7620 to 10769, according to the calculations made from the census in 1831 to the temettuat census in 1844-45. Data which was obtained from the findings shows that a part of the people of Kaş transitioned from a nomadic lifestyle to a settled life in the middle of the 19th century. The economic activities are also presented in the research by means of the temettuat books in the Ottoman archives. Based on this, it has been seen that the people in the district earn their lives through agriculture and husbandry. In particular, the facilities of Yörüks in terms of husbandry and the hardship they went through with the Ottoman Empire from time to time are significant data in this research.

With this research, it is aimed to remind the identity of Kaş, a touristic destination nowadays, throughout history

Keywords: Kaş District, Antalya, Population Books, Temettuat Books.

ÖNSÖZ

Ülkemizde 20. yüzyılın ortalarından itibaren tarih yazımı büyük bir dönüşüme uğramıştır ve siyasi tarih araştırmalarının yanına, sosyal ve ekonomik tarih araştırmaları da dahil olmuştur. Yapılan araştırmalar sayesinde, siyasi tarihte meydana gelen gelişmeler de daha net anlaşılmıştır. Bu amaçla; biz de bu alanda bir tarih araştırması yapmayı uygun gördük ve ön okumalarımız sonucunda Kaş ilçesinin, Osmanlı dönemindeki sosyal ve ekonomik yapısını inceleyen bir araştırma eksikliği tespit ettik ve araştırma konumuzu belirledik.

2020 yılının başlarında araştırma konumuzu tamamen kesinleştirmemizden sonra yaklaşık 2 yıl süren bir arşiv evrakı tarama ve transkript etme süresi oldu. Bu süreç içerisinde Kaş'a giderek, bölgenin coğrafi yapısını ve tarihi kalıntıları yakından inceledim. Bölge coğrafyasını tanımış olmam araştırmada karşılaştığım bazı problemleri daha kolay çözmemi sağladı. 3 yıl süren bu araştırma döneminde hayatımda da büyük değişiklikler meydana geldi, Tarih Öğretmeni olarak Bitlis iline atandım. Tüm bu süreçte; lisans yıllarımdan beri bana yol gösteren danışman hocam sayın Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK'a, manevi desteğini her zaman değerli hocam sayın Doç. Dr. Dinçer Savaş LENGGER'e, arşivde karşılaştığım her türlü zorlukta benden yardımını esirgemeyen, metodolojik olarak her türlü sorularıma bıkmadan cevap veren, bana bir ağabey sevgisi ile yaklaşan Dr. Diren ÇAKILCI'ya, Dr. Abdullah ZARARSIZ'a ve Dr. Ömer TATAR'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Son olarak her an yanımda olan sevgili annem Şenay ÜNSAL'a, biricik kız kardeşim Yağmur ÖZMEN'e ve canım hayat arkadaşım Başak TENGEREK'e teşekkür ediyorum, onların destekleri ve güvenleri bana büyük bir motivasyon kaynağı oldu ve onlar sayesinde bu araştırmayı tamamlayabildim.

Oğuz ÖZMEN

Ocak 2023/Bitlis

GİRİŞ

1. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı Öncesi Vergi Düzeni

Osmanlılar; 13. yüzyılın ortalarında Türkiye Selçuklularının, Moğol kökenli İlhanlılar egemenliğine girmesinden sonra tarih sahnesine çıkan beyliklerinden birisiydi. Bu devlet, çağdaşı olan diğer beyliklerden ayrılarak varlığını altı asırdan fazla süre devam ettirdi. Şüphesiz ki bunun gerçekleşebilmesi kanunlara dayalı ve sistematik bir devlet geleneği ile mümkün oldu. Kendisinden önceki Türk ve İslam devletlerinin var olan kurumlarını, uygulamalarını ve kanunlarını inceleyen Osmanlılar, bunları bir potada eriterek dönemin en faydacı idari ve iktisadi yapısını oluşturdu.

Sanayi devrimi öncesi her toplumda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde yaşayan insanların da temel gelir kaynağı tarımdı. Osmanlı Devleti'nin mali kaynağının temelini de tarımsal üretimden alınan vergiler ve savaşlardan elde edilen ganimetler oluşturmaktaydı¹. Ancak bu vergilerin, çok geniş sınırlara ulaşan ve farklı etnik unsurları bünyesinde bulunduran bir devlette tek bir düzen içerisinde alınması dönemin şartlarına göre mümkün değildi. Osmanlı Devleti de kendi sınırları içerisinde bulundurduğu her bölgenin; dini, kültürel, coğrafi ve geleneksel yapısını göz önünde bulundurarak farklı vergilendirme sistemine gitmiştir².

Klasik dönem Osmanlı vergi sistemi genel olarak dört başlık altında incelenir. Bunlar; İslam dinince esasları belirlenen *tekalif-i şerriye*, geleneklere göre oluşturulan *tekalif-i örfiyye*, savaş zamanı giderleri karşılamak adına konulan *tekalif-i divaniye* veya *avarız* vergileri ve de padişah, devlet adamları ve memurlarca kabul edilen hediyelerden oluşur³. Tekalif-i şerriyenin en önemli bölümünü halktan alınan; öşür, zekât, harac ve cizye vergileri oluşturur. Bunun dışında tekalif-i şerriye olarak; ağnam, çift, ispenç, bağ, cürüm ve cinayet gibi birçok vergi alınırdı⁴. Tekalif-i örfiyyenin içerisinde ise evlenirken alınan resm-i arus, bekar erkeklerden alınan resm-i mücerred ve her türlü pazar mallarından, dükkanlardan alınan vergiler yer alırdı. Bir diğer vergi başlığı olarak belirtilen tekalif-i divaniye ise emlak ve arazi sahibi olan tüm Osmanlı tebaasının ödemesi gereken bir vergiydi. Bu verginin toplanması, yapılan savaşlar öncesi gerçekleşen cihada tüm Müslümanların maddi ve manevi destek vermesi gerekliliğine dayanıyordu. Ancak ilerleyen dönemde bu verginin hem tüm Osmanlı tebaasına mal edilmesi

¹ Pamuk, 2015: 32.

² Ünal, 2017: 165.

³ Akdağ, 1979: 510-511.

⁴ Tabakoğlu, 2016: 322-323.

hem de savaş zamanları dışında sürekli alınmaya başlaması verginin artık amaç dışı olarak sadece hazineye ek gelir düşüncesiyle toplanmaya başlandığını göstermektedir⁵.

Osmanlı Devleti çeşitli vergi potansiyellerini ve vergi mükelleflerini tespit edebilmek adına yeni fethedilen coğrafyalarda ilk iş olarak tahrir sayımı yaparak defterler oluşturmuştur. Tahrir eminine verilen talimatlarda; bu defterlere bölgede yer alan bütün vergi kaynaklarının eksiksiz olarak kaydedilmesi istenmiştir. Tahrirle beraber fetihten yer alan askerlere ve hali hazırda yaşayan köylülere miri araziler dağıtılır; üretim yapacak olan kişi ve grupların bilgileri ve yükümlülükleri de belirlenirdi. Tahrirler; vergilendirilebilecek yeni nüfusun oluşması, büyük çaplı göç veya savaş durumu, nüfus hareketlerinin tespiti gibi amaçlarla her on, onbeş ve yirmi yılda bir yenilenmeye çalışırdı. Ayrıca tahta yeni bir sultan geçtiğinde de tahrirler tekrarlanırdı⁶.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin klasik dönemde kurmuş olduğu mali düzen büyük bir dönüşüm yaşadı. Devletin vergi kalemlerinin büyük bir bölümü; has, zeamet ve timar olarak parçalara ayrılmıştı. Osmanlı Devleti dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak vergi kalemlerindeki gelirlerini devlet görevlilerine tahsis etmiş ve böylece mahalli bir ödeme sistemi kurmuştu⁷. Ancak bu yıllarda Osmanlı Devleti'nde sürekli hale gelen taht değişimleri, iç isyanlar, toprak sisteminin bozulması, ulufeli asker sayısının artması ve netice alınamayan savaşlar devletin mali yapısını tamamen bozdu⁸. Osmanlılar bu durum karşısında hazineye mali kaynak yaratabilmek için vergi toplama düzeninde değişikliğe giderek *iltizam* ve *malikane* sistemlerini uygulamaya başladılar. İltizam sistemi; ilkçağlardan başlayıp, 20. yüzyıla dek kullanılan bir vergi toplama sistemiydi ve Osmanlı Devleti'nde ise ilk olarak 17. yüzyılda uygulanmıştı. Buna göre devlet; binlerce mukataadan oluşan vergi kalemlerinden bazılarının vergi toplama hakkını müzayede ile 3 yıllığına mültezim adı verilen kişilere devrediyordu. Mültezimler; mukataa gelirlerinin büyük bir kısmını devlete peşin olarak öderdi. Böylece devlet, mali sıkıntılarına bir nevi geçici önlemler sağlamış olurdu⁹. Ancak Osmanlı Devleti'nin bozulan maliyesini mültezimlerden alınan paralar düzeltmeyince bu defa mukataaların ömür boyu iltizama verilmesi kararlaştırıldı. Müzayedede en yüksek teklifi veren kişi, malikaneci beraatı alıyor, geniş yetkilerle donatılıyor ve kadı haricindeki hiçbir devlet görevlisi kendisine müdahale edemiyordu¹⁰. Bu sistem ilerleyen yıllarda taşralarda *ayan* adı ile anılacak olan yerel

⁵ Akdağ, 1979: 515-517.

⁶ İnalçık, Quataert, 2004: 175-181.

⁷ Cezar, 1986: 28.

⁸ İnalçık, 2017 (a): 181-195; İnalçık, 2017 (b): 169-178; İlgürel, 1993: 252-256.

⁹ Genç, 2000: 154-156.

¹⁰ Genç, 2003: 516-517.

bir gücün ortaya çıkmasına ve Osmanlı Devleti ile reaya arasında klasik dönemde var olan sıkı merkeziyetçi yapının ortadan kalkmasına neden oldu.

Sultan II. Mahmut döneminde devlet, malikane sisteminin uzun süreçte getirdiği zorlukları tecrübe etmiş durumdaydı. Bu sorunların çözümü olarak; Osmanlı yöneticileri malikaneye verilmiş mukataaları azalttı. Bunu, ölen malikane sahibinin mukataasını tekrar müzayedeye çıkarmayarak hukuka uygun bir şekilde yaptı. Böylece merkez hazinenin elinde olan mukataa sayısı hızlı bir artış gösterdi. Osmanlı Devleti bu mukataaları maaşlı olarak tayin edilen memurlar vasıtasıyla kontrol etti. Ancak emanet usulü olarak Osmanlı literatürüne geçen uygulamada iltizamda oluşan sorunlar çözülemedi ayrıca hazine gelirlerinin de büyük oranda azaldığı farkedildi. Oluşan soruna bir çare bulamayan Osmanlılar tekrar iltizam sistemine dönmek zorunda kaldı¹¹.

2. Tanzimat Fermanı'nın İlanı ve Vergi Düzeninde Meydana Gelen Değişimler

1683 yılında başlayan ve 1699 yılında Karlofça Antlaşması ile sona eren başarısız II. Viyana Kuşatması sonrası Osmanlı yöneticileri, Avrupalılar ile aralarında meydana gelen bilimsel ve askeri farkı iyice kavradılar. Avrupalıların, Amerika kıtasının zenginliklerini elde etmesi ve refah düzeylerinin artması sonucunda bilimsel ve kültürel faaliyetlere önem vermesi, onları Osmanlı'nın önüne geçirmişti. Modern askeri akademiler oluşturmuşlardı, ateşli silahları daha etkin kullanıyorlardı ve muntazam bir düzen içinde ordularını hareket ettiriyorlardı. Bu akademilerde; coğrafya, tarih, muharebe, tahkimat, ordu yönetimi gibi dersler alan Avrupalıların üstünlüğünü karşısında Osmanlı harekete geçti¹². 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Sultan III. Ahmet döneminde Avrupa'yı daha yakından tanımak ve onların bilimsel, kültürel ve sosyal hayattaki gelişmelerini takip etmek üzere Yirmisekiz Çelebi Mehmet Fransa'ya gönderildi. Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Paris'te gördüklerini ve öğrendiklerini bir rapor doğrultusunda dönemin vezir-i azamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya ve Sultan III. Ahmet'e sunmuştur. Bunun üzerine Osmanlı tarihinde *Lale Devri* olarak adlandırılan dönem başlamıştır. Bu yıllarda; Osmanlı'da ilk matbaa ve basımevi, Tulumbacılar Ocağı, çini ve çuha fabrikası kurulmuş ve bunların yanında ilk tercüme faaliyetleri yapılmıştır¹³. Osmanlıların bu süreçte ıslahat hareketleri sadece bununla kalmadı. Ordunun modernizasyonu için önce Sultan I.

¹¹ Genç, 2000: 157-158.

¹² Daha fazla bilgi için bkz., Mehmet Alaaddin Yalçinkaya, "18. Yüzyıl Osmanlı Sefaretnamelerine Göre Avrupa Bilimi ve Bilimsel Kurumları", *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu 8-10 Mayıs 2014: Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2014, ss. 702-711.

¹³ Polatçı, 2011: 252-261; Arıkan, 2013: 103-118.

Mahmut döneminde Humbaracı Ahmet Paşa olarak bilinen Fransız asıllı Comte de Bonneval daha sonra da Sultan III. Mustafa döneminde Macar asıllı Baron de Tott görev aldı¹⁴. 18. yüzyılın sonlarında tahta çıkan Sultan III. Selim ise kendisinden önce yapılan ıslahat çalışmalarını daha da genişletmeyi amaçladı. Bu doğrultuda Avrupa devletlerinin başkentlerinde daimî elçilikler açarak, Avrupa'daki gelişmelerden hızlı bir şekilde haberdar oldu. Devlet adamlarından devletin içinde bulunduğu sorunlar ve bunun çözümleri konusunda lahiyalar hazırlamalarını istedi. Bu çalışmalar sonucunda yapılan tüm düzenlemelere Nizam-ı Cedit adı verildi. Nizam-ı Cedit programı içinde ise; Nizam-ı Cedit adlı bir ordu kurulması ve bu ordunun maddi ihtiyaçlarını karşılamak adına İrad-ı Cedit adında hazine kurulması, devlet matbaası kurulması ve Mühendishane-i Berri Hümayun adında askeri alanda yüksek eğitim veren okul bir kurulması gibi yenilikler yer alıyordu. Ancak bu ıslahat çalışmalarından rahatsız olan bir grubun 1807 yılında gerçekleştirdiği isyan sonrası Sultan III.Selim tahttan indirildi¹⁵. İlerleyen dönemde tahta geçen Sultan II. Mahmut daha radikal ıslahatlar yaparak, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından beri var olan Yeniçeri Ocağı'na 1826 yılında son verdi. Bu tarihten sonra ise idari, iktisadi, kültürel ve sosyal yaşama dair pek çok alanda ıslahatlar yaptı. Kültürel hayatı canlandırmak ve yapılan ıslahatları duyurmak için Takvim-i Vekayi adlı ilk gazeteyi çıkardı. Kılık ve kıyafet alanında yenilikler yaparak; devlet hizmetinde yer alan mülki idare için ceket, pantolon ve fes giyilmesini kararlaştırdı. Eğitim alanında ise; İstanbul'da ilköğretim zorunlu hale getirildi ve yurtdışına öğrenci gönderildi, giden öğrencilerden başarılı olanlar ödüllendirildi ve geri döndüklerinde devlet hizmetinde göreve alındı. Artık işlevselliğini kaybeden timar sistemini kaldırdı ve ilgili kişileri maaşa bağladı. Bâb-ı Âli'de bir tercüme odası kurdu¹⁶. Sultan II. Mahmut yapılan ıslahatların ve dönüşümün doğal bir sonucu olarak Londra sefiri Mustafa Reşit Paşa öncülüğündeki komisyona bir ferman hazırlattı fakat kendisi vefat edince bu fermanın ilan edilmesi halefi Sultan Abdülmecid döneminde gerçekleşti. 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen ferman; Osmanlı Devleti'nde hukukun üstünlüğü maddesine dayanan ve tüm Osmanlı tebaasını eşit gören önemli bir dönüm noktasıydı. Sarayın bahçesi olan Gülhane'de okunduğu için Gülhane Hatt-ı Hümayun'u olarak da anılan ferman, Osmanlı'nın mali düzeninde de yeni farklılıklar yarattı. Özellikle eşitlik ve adalet vurgusunun yapıldığı bu

¹⁴ Daha fazla bilgi için bkz.; Abdülkadir Özcan, "Humbaracı Ahmed Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 351-353; Geza David, "Baron de Tott", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 83-84.

¹⁵ Beydilli, 2009: 420-425.

¹⁶ Beydilli, 2003: 352-357.

fermanda, iltizam usulüne son verilmesi, herkesten gelirine göre bir oranda vergi tahsil edilmesi kararları yer aldı¹⁷.

Osmanlı tarihçileri doğal olarak az önce bahsedilen sebeplerden dolayı Tanzimat Fermanı'nı mali açıdan önemli bir başlangıç noktası kabul eder fakat Sultan II. Mahmut dönemi daha ayrıntılı incelendiğinde fermenda yer alan maddelerin birçoğunun halihazırda daha önceden uygulanmaya başlandığı açıkça farkedilmektedir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden vergilendirme alanında yapılan değişikliklerle ilgili araştırmalarda da aslında fermanın önce birkaç bölgede mülk ve hayvan sayımları gibi düşüncelerin pilot uygulamalarla denendiği kanıtlamıştır. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasına müteakip Osmanlı Devleti'nde tebaanın ekonomik potansiyelini tespit edebilmek adına Divan-ı Hümayun mühimme katiplerinden Ragıp Efendi'nin lahiyası doğrultusunda bir sayım yapılmıştır. Sayımların en önemli amacı; hane reislerinin sahip olduğu mülk, arazi ve hayvan sayısını tespit etmektir. Devlet böylece gelecek yıllarda oluşturmak istediği yeni vergi düzeni hakkında bir fikir sahibi olacaktı. Bu doğrultuda kayda geçen en eski tarihli sayım 1832 yılında Gelibolu Sancağı'nda yapılmıştır¹⁸. 1833 yılında ise Kıbrıs adasında aynı nitelikte bir sayım yapıldığı bilinmektedir¹⁹. Bundan sonra Sultan II. Mahmut, Evreşe Kazası'nda da 19 Şubat 1839 tarihinde bir mal-mülk sayımı yaptırmıştır²⁰. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonraki süreçte ise bu sayımlar; Osmanlı topraklarının pek çok farklı bölgesinde, eş zamanlı olarak, içeriği ve kapsamı düzenlenerek 1840 ve 1844-45/H.1261 yıllarında yapılmıştır.

3. Temettuat Defterlerinin Önemi ve İçeriği

Osmanlı tarihinde Tanzimat sonrası değişen mali yapıda hanelerin; emlak, arazi, hayvan ve diğer gelirlerinin kaydedildiği defterlere temettuat defterleri²¹ denilmiştir. Sosyal ve iktisadi yaşama dair ayrıntılı bilgileri ihtiva eden temettuat defterleri bugün T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde yer almaktadır. 1988 yılına dek Maliyeden Müdevver ve Kepeci tasnifleri arasında yer alan bu defterler aynı yıl düzenlenerek, dokuz katalog içerisinde 17.747 defter

¹⁷ Akyıldız, 2011: 1-4.

¹⁸ Korkmaz, 2017: 88-90.

¹⁹ Özçelik, 2003: 35-36.

²⁰ Efe, 2016: 488.

²¹ Temettü kelimesi anlam olarak 'kâr etme, kazanma' demektir. Temettuat da bu kelimenin çoğuludur ve 'kârlar, kazançlar' anlamına gelir. Temettuat vergisi ise; tüccar, esnaf ve hane sahiplerinin senelik kazançları üzerinden ödedikleri vergiyi ifade etmektedir. (Yükçü, Fidancı, Soysal, 2014: 174.)

olarak ML.VRD. TMT.d. kodu ile araştırmacıların kullanımına sunulmuştur²². Günümüzde temettuat defterlerinin bir kısmı ise Kâmil Kepeci tasnifi içerisinde bulunmaktadır.

Tanzimat fermanı öncesinde Osmanlı Devleti birkaç pilot bölgede sayımlar yaptırır da gerçek anlamda kapsamlı temettuat defterleri 1840 ve 1844-45/H.1261 yıllarında tutuldu. Yapılan temettuat sayımlarının sorumluluğu muhasıllara verildi. Bu nedenle 1840 yılının başından itibaren sancak ve kazalara *muhassıl-ı emval* adıyla memurlar gönderildi. Bu memurların görevi; bölgede toplanacak olan vergileri ayan ve valilerin kontrolünden çıkarıp, direkt olarak devlet hazinesi adına tahsil etmektir. Yanlarında birer adet mal, emlak ve nüfus kâtibi bulunduran bu memurlar merkez tarafından atandığı için ayrıcalıklı konuma sahiptiler. Muhassılların ihtiyaç halinde başka yardımcı vekil atama ve bölgenin ileri gelenlerinden yardım alma hakları vardı. Ayrıca devlet, muhasılların görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirebilmeleri için nizamiye ve redif askerlerinden yararlanabilmesini sağladı. Ancak tüm bu çabalara rağmen bazı yerlerin vergi tayininde adalet sağlanılmadığı farkedilerek, memurlar görevlerinden azledildi. 1840 yılına ait sayımları yapan muhasıllıklar 1842 yılında ilga edilerek, ismi Memleket Meclisi olarak değiştirildi. Muhasıllıklarda görev alan mülki ve mali memurlar ise görevlerine Memleket Meclislerinde devam ettiler. Aynı yıl alınan kararla beraber vergi toplama konusunda; valilerin maiyetine defterdar, sancaklara kaymakam ve kazalara da tebaadan birer müdür seçilerek, iltizam usulüne geri dönüldü²³. Bu kararın alınmasının bir diğer sebebi de muhasılların topladığı vergilerin iltizamdan elde edilen gelirlere oranla çok düşük olmasıydı. Osmanlı Devleti iki yıl boyunca süren bu sorununun maliyedeki sonuçlarını daha fazla kaldıramadı²⁴ ve 1844-45/H.1261 yılına ait temettuat sayımları için merkezden memur ataması yapmadı. Vali ve defterdarın kontrolünde; her köyün imamı, muhtarı, papazı ve kocabaşlarının çalışmalarıyla tahrirler tamamlandı. Devlet, yapılan sayımlarda yolsuzluğu önlemek için hapis cezası uygulanacağını açıkladı. Bu sert önlemlerle beraber 1844-45/H.1261 yılına ait temettuat sayımı yapıldı ve bir önceki sayımdan daha gerçekçi sonuçlar elde edildi²⁵.

Temettuat defterlerinin içeriğinde derin ve ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Kayıtlarda ilk olarak hane reisleri; baba isimleri, hane sayısı ve numarası belirtilerek yazılmıştır. Hane reisleri arasında kadın ve yetimlere de rastlanılmıştır. Kadın olanların eşi, yetim olanların ise babası vefat ettiğinden dolayı hane reisi durumuna gelmişlerdir. Eğer hane reislerinin varsa lakapları yine burada belirtilmiştir. Bu sayede araştırmacılar eğer dikkatli inceleme yaparsa

²² Kütükoğlu, 1995: 395.

²³ Öztürk, 2000: 547-549.

²⁴ Genç, 2000: 158.

²⁵ Öztürk, 2000: 554-559.

bölgedeki akrabalık bağlarını çıkarabilme olanağına sahip olmuştur. Ayrıca temettuat defterlerinden bölgede kullanılan şahıs adlarını tespit etmek mümkün olmuştur²⁶. Hane reisinin mesleği, baba adı ve tarifinin yer aldığı satırın sonunda bir önceki yıl ödediği vergi miktarı da kaydedilmiştir. Bazı hanelerde yaşayan; yetimler, yaşlılar, körler, mecnunlar, dilsizler ve çolaklar ise vergiden muaf tutulmuş ve bu detaylar satırın sonuna not olarak eklenmiştir²⁷.

Temettuat defterleri iki farklı yılda tutulduğu için şekil itibarıyla birbirinden bazı farklı özellikleri haizdirler. Örneğin; 1840 tarihli defterlerde hane reislerinden sadece imam, muhtar, muallim olanların meslekleri belirtilirken, 1844-45/H.1261 tarihli defterlerde çiftçi, demirci, çulha, tüccar gibi pek çok meslek grubu ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Her iki yıla ait defterlerde hane reisleri arasından meslekleri itibarıyla vergiden muaf olanların yaptıkları iş yazılmıştır. 1840 tarihli defterlerde muafiyet sahipleri imam, müezzin, şeyh gibi kısaca açıklanırken, 1844-45/H.1261 tarihli defterlerde bu kişiler daha açık bir şekilde mesela *bâ-berat Beyaz Cami'i imamı* veya *bâ-berat Erenler Kavağı musallası kâtibi* şeklinde belirtilmiştir²⁸.

Defterlerde yer alan bilgiler arasında en önemli yeri hane reisine ait gayr-ı menkul, emlak ve hayvanlardan elde edilen gelirlerin kaydedildiği kısım teşkil etmektedir. İki temettuat sayımı arasında var olan şekil farklılıkları defterler incelendiğinde net olarak gözükmemektedir. Örneğin; 1840 tarihli temettuat defterlerinde; ev, dükkân ve kahvehane gibi yapıların adedi ve bağ, bahçe, tarla gibi ekili arazilerin dönümleri yazılmış, altlarındaki kısımda ise değeri (kıymeti) belirtilmiştir. Ancak 1844-45/H.1261 yılında yapılan temettuat sayımlarında bu durum değişerek, bu kalemlerin değerlerinden ziyade yıllık getirisi (hasılatı-ı senevîsi) defterlerde yer almıştır. Özellikle 1840 yılında yapılan sayımlarda kaydedilmeyen emlakın kira bedeli veya kim tarafından tasarruf edildiği bilgileri, 1844-45/H.1261 tarihli temettuat defterlerinde yer almıştır. Yine hayvan kayıtlarında da bu tarz bir benzerlik görülmektedir. 1840 tarihli defterlerde hayvanların sadece değerleri yer almış fakat 1844-45/H.1261 yılında tutulan defterlerde hayvanlardan elde edilen yıllık gelirler de kaydedilmiştir²⁹.

4. Nüfus Defterleri

Belirli bölgede, aynı tarihte yaşayan insan sayısına *nüfus* denilmiştir. Nüfusun nicelik bakımından fazla olması tarih boyunca devletlerin gücüyle doğru orantılı kabul edilmiştir. Bu nedenle de devletler var olan potansiyellerini ölçmek adına belirli zamanlarda nüfus sayımları

²⁶ Kütükoğlu, 1995: 398-402.

²⁷ Adıyeke, 2000: 780-782.

²⁸ Kütükoğlu, 1995: 402-405.

²⁹ Kütükoğlu, 1995: 405-410.

yaptırmışlardır³⁰. Osmanlı Devleti ise nüfusa dair bilgileri 19. yüzyıla kadar yapılan tahrir sayımlarından elde etmiştir. Sultan II. Mahmut'un saltanatında ise devletin kuruluş dönemlerinden beri varlığını sürdüren Yeniçeri Ocağı lağvedilmiş ve onun yerine modern silahlarla donatılmış Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu kurulmuştu. Osmanlı yönetimi, bu yeni ordunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına vergi potansiyelini ve insan kaynağını tespit etmek istedi. Lütü tarihine göre bu doğrultuda önce bölgesel olarak İstanbul'un nüfusu sayıldı ancak bu sayım 1828-1829 yıllarında süren Rus harbi sebebiyle tamamlanamadı. 1830 yılında tekrar başlayan sayımlar bu kez bölgesel olmadı ve orduya asker göndermeyen Mısır ve Arabistan coğrafyası hariç tüm Osmanlı topraklarını kapsadı. Merkezden görevlendiren memurlar, gittikleri bölgelerde erkek nüfusunu; fiziksel özellikleri, yaşı ve görünüşü gibi detaylarla defterlere kaydederek, bugün Osmanlı arşivlerinde yer alan *nüfus defterlerini* oluşturmuşlardır³¹. Memurların nüfus defterlerini tuttuğu yerlerden birisi de Teke Sancağı'nın, Kaş Kazası olmuştur. Kaş'ta ilk olarak ilk olarak 1831 yılında tutulan nüfus defteri; 20x55 cm ebadında ve 20 varaktır³². İlerleyen süreçte 1840 yılında Kaş Kazası'nda bir nüfus sayımı daha yapılarak; 25x74 cm ebadında, 68 sayfalık bir defter daha oluşturulmuştur³³. Bu iki defter; bu çalışmada kullanılan ve Kaş Kazası'nın demografik yapısını net olarak anlayabilmek adına gerekli olan iki kaynaktır.

Nüfus sayımının en temel amacı vergi mükelleflerini ve askere alınabilecek erkek sayısını tespit etmektir. Bu nedenle görevli memurların çok dikkatli olması istendi ve hataları en az düzeyde tutmak adına sayım memurlarına, kayıt yaptığı kişiyi görmesi kuralı getirildi. Sadece erkek nüfusun kaydedildiği nüfus defterlerinde kişiler; boy, saç ve sakal rengi gibi fiziksel özellikleri ile betimlendi. Müslüman ve gayrimüslim nüfus için ayrı ayrı defterleri düzenleyen memurlar, askere gidebilecek kişilerin yanına mim (م) harfini şifre olarak ekledi. Bu sayımlarda yörüklerin ve aşiretlerin deftere kaydedilmesi konusunda sıkıntılar yaşandı. Devlet tarafından görevlendirilen memurlarca bu iki grup birbirine karıştırılmış, bazı yörük taifeleri defterlere aşiret olarak kaydedilmiştir. Göçebe olan bu grupların nüfus sayımı sırasında memurlara güçlükler çıkardığı bilinmektedir. Aşiretler ve yörükler genellikle nüfus defterlerinde reaya sayısından sonra yazılmıştır³⁴.

³⁰ Ustaoglu, 2016: 75.

³¹ Doğru, 1985: 242-245.

³² BOA., NFS. d., 3197.

³³ BOA., NFS.d., 3220.

³⁴ Doğru, 1985: 245-247; Karal, 1997: 20-22.

1831 yılında tamamlanan sayımların ardından tutulan defterler İstanbul'a gönderilmiştir. Gönderilen bu defterleri korumak, burada yer alan kayıtlara göre vergi düzenini yeniden hesaplamak ve nüfus değişikliklerini tespit etmek adına 1831 yılında Ceride Muhasebesi yeniden teşkilatlandırılarak Ceride Nezareti kurulmuştur. Bu kurum, 1831 yılındaki nüfus sayımlarını düzenlemiştir ancak 1838 yılında Maliye Nezareti'nin kurulmasıyla beraber kurum değişikliğe uğramıştır; Maliye Nezareti içinde Ceride ve Mevkufat kalemleri birleştirilerek, Ceride Muhasebesi tekrar kurulmuştur. 1840 yılına gelindiğinde ise Ceride Muhasebesi lağvedilmiş ve tüm memurları Varidat Muhasebeciliği'ne bağlanmıştır. 1868 yılına gelindiğinde nüfusla ilgili düzenleme, sayım yapma ve istatistiki bilgileri tutma yetkisi Şûrâ-yı Devlet'e devredilmiştir. 1881'de Şûrâ-yı Devlet tarafından Sicil-i Nüfus İdaresi kurulmuştur ve bu idare Osmanlı topraklarındaki en kapsamlı nüfus sayımını gerçekleştirmiştir³⁵. Osmanlılar; 1831, 1840, 1844, 1852, 1856, 1866, 1881 ve 1905 yıllarında nüfus yapısında meydana gelen değişimleri tespit etmek amacıyla tekrar nüfus sayımları yapmıştır.

Bugün T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Osmanlı arşivlerinde NFS.d kodu ile araştırmacılara sunulan nüfus defterleri, Osmanlı'nın sosyal ve demografik hayatı açısından çok önemli bilgileri bulundurmaktadır.

5. Kaş'ın Kısa Tarihi ve Teke Sancağı İçindeki İdari Yapısı

Akdeniz'in liman kentlerinden Antalya ili sınırları içerisinde bulunan Kaş; bugün 36.12 N enlemi ve 29.39 E boylamı arasında yer almaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönleri sarp dağlardan oluşan bu ilçenin güney yönü ise tamamen denizle çevrilidir. Kaş; batıda Fethiye, doğuda Finike ve kuzeyde ise Elmalı ile sınır komşusudur. Bölge arazisinin %69'unu ormanlar oluşturur. Özellikle eski dönemlerde gemi yapımında kullanılan Sedir ağaçlarının yer aldığı Mavi Sedir Ormanı sadece bölge adına değil tüm Anadolu coğrafyası adına çok değerli bir orman bölgesidir³⁶.

Kaş coğrafyasının engebeli yapısı, yazları sıcak ve nemli havası insanların yaşayış şeklini belirlemiştir. Özellikle yaz aylarında tarımsal faaliyetleri destekleyecek akarsu yetersizliğinden bölgede üzüm yetiştiriciliği yapılmakta, zeytin gibi daha az su isteyen ağaçlar dikilmekte ve tarlalara kuru gıdalar ekilmektedir. Akdeniz kıyı şeridinin çoğunda rastlanan meyve ve sebze yetiştiriciliği ise burada pek az görülmektedir. Yöredeki hayvancılık faaliyetleri nispeten zayıf bir durumdadır. Yaz aylarındaki sıcaklar nedeniyle insanlar ve

³⁵ Küçük, 1993: 409-410.

³⁶ Dünden Bugüne Antalya, 2012: 333-334.

hayvanlar; Akdağ, Gömbe ve Girdev yaylalarına çıkmaktadırlar. Buralarda tarım ve hayvancılık faaliyetleri devam etse de bölge halkının esas gelir kaynağı turizmden oluşmaktadır³⁷.

Eskiçağlarda Likya uygarlığı sınırları içerisinde yer alan Kaş'ta birçok antik kent bulunmaktadır. Özellikle Likya birliğinin başkenti Xantos'un Kaş'a bağlı ve merkeze 45 km uzaklıktaki Kınık köyünde yer alması, bölgenin ne kadar eski ve önemli bir yerleşim yeri olduğunun en net kanıtıdır. Kaş'ta yer alan diğer antik kentlerden Antiphellos ise bugünkü ilçe merkezinde kurulmuştur. İlçe merkezinde var olan Anıt Mezar ve Antik Tiyatro, Antiphellos'tan kalan en önemli eserlerdir. Bölgedeki bir başka antik kent ise Patara'dır. İçerisinde liman ve 10.000 kişilik bir tiyatro barındıran Patara, Eşen Çayı'nın taşımış olduğu alüvyonlarla oluşan ova üzerinde yer alır. Kaş sınırları içerisinde kurulmuş olan Phelllos, Nysa, Aperlai, Letoon, Pirha ve İsinda kentleri ise önemli antik kalıntılara ev sahipliği yapmaktadırlar³⁸. 1987 yılına kadar Kaş'a bağlı bir belde konumunda olan Demre'de var olan Myra ve Kekova antik kentleri de bölge açısından çok önemli bir yere sahiptirler. Myra kenti daha sonra *Noel Baba* olarak anılan Aziz Nikolas'ın piskoposluk yaptığı yer olması nedeniyle Ortodoks Hristiyanlar tarafından hala ziyaret edilmektedir³⁹. İlerleyen süreçte Roma İmparatorluğu ve Bizans kontrolü altına giren Kaş bölgesi 13. yüzyılda Türkiye Selçuklu Devleti tarafından fethedilmiş ve böylece bölgede Türk hakimiyeti başlamıştır. Kaş; Türkiye Selçuklu Devleti yıkılınca 14. yüzyıl ve 15. yüzyıl arasında Teke Beyliği sınırları içerisinde yer almıştır. Sahil şeridinin kıvrımlı yapısı ve karşısında bir gözü andıran Meis adasının bulunmasından dolayı ilçeye “Kaş” ismi de bu dönemde verilmiştir⁴⁰.

Kaş'ı içerisinde bulunduran Teke Beyliği'nin sınırları; batıda Fethiye, doğuda Manavgat (Köprüçay) ve kuzeyde ise Toros dağları arasında yer alan kısımlardan oluşuyordu. Önemli bir coğrafyada hüküm süren bu beylik, 1390-1393 yılları arasında Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Böylelikle de Kaş'ta Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Bölge; Teke Sancağı olarak isimlendirilmiş ve Osmanlı idari taksimatı içinde 19. yüzyıla kadar Anadolu eyaletine bağlı kalmıştır. Sancak 16. yüzyılda; Antalya, Elmalı, Kalkanlı, Karahisar-ı Teke ve Kaş olmak üzere beş kazadan oluşmaktaydı. 19. yüzyıla gelindiğinde ise sancağın idari yapısının değiştiğini ve Antalya, Bucak ve Germeği, Elmalı, Finike, İğdir ve Kardıç, Kalkan, Kaş, Serik, Beşkonak ve Kızılkaya kazalarından oluştuğunu görmekteyiz. Tanzimat'ın ilanı ile beraber oluşturulan yeni

³⁷ Dünden Bugüne Antalya, 2012: 335; Saraçoğlu, 1989: 472-473.

³⁸ Dünden Bugüne Antalya, 2012: 333-338.

³⁹ Akça, 2021: 22-23; Dünden Bugüne Antalya, 2012: 248-249.

⁴⁰ Bayık, 1982: 83; Dünden Bugüne Antalya, 2012: 333.

sistemde sancak bir süre Karaman eyaleti içerisinde yer almış ve 1864 yılında yürürlüğe giren Vilayet Nizamnamesi ile Konya'ya bağlanmıştır⁴¹. Bu tarihsel süreçte Kaş'ın idari yapısı da birkaç kez değişikliğe uğramıştır. 16. yüzyılda bir dönem nahiye, bir dönemse kaza olarak kaydedilen Kaş'ta, gayrimüslim köylerinin olduğu da görülmektedir. Kaş'ın; 1521 yılında 23 köy ve 5 mezra; 1568 yılında 23 köy ve 12 mezra; Sultan III. Murad döneminde (1574-1595) döneminde ise 24 köy ve 10 mezrası vardır. Evliya Çelebi, Kaş Kazası'nın bir dönem Menteşe Sancağı'na bağlı olduğu söylese de yapılan araştırmalara göre Kaş Kazası; 16. ve 17. yüzyılda Teke Sancağı'na bağlı bir nahiye ve kaza olarak idari taksimatta yerini almıştır⁴². 18. yüzyılda Kaş, 1776-1777 tarihinde nahiye haline getirilip, Elmalı Kazası'na dahil edilmiştir. Bu durum 19. yüzyıl başlarında değişerek, Kaş tekrar bir kaza merkezi olmuştur. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesinden sonra Kaş'ın bir kez daha Elmalı Kazası'na ait bir nahiye haline getirildiğini görmekteyiz. Fakat bu bahsedilen durumun da uzun sürmediği ve Kaş'a 1869 yılında bir kaymakam atanıp, bölgenin kaza olarak eski haline geri getirildiği anlaşılmaktadır⁴³. 1890-1892 yılları arasında Duyun-u Umumiye'de memurluk görevinde bulunan Vital Cuinet, bu görevi sırasında Osmanlı'nın sosyoekonomik tarihini araştırdığı *La Turquie D'Asie* adlı eserini kaleme almış ve bu eserde Teke Sancağı'nın idari yapısı hakkında da bilgiler sunmuştur. Buna göre 19. yüzyılın son dönemlerinde Teke Sancağı'na bağlı 5 kaza, 9 nahiye ve 549 köy olduğunu aktarmıştır. Eserde Teke Sancağı'na bağlı yer alan kazalardan birisi de Kaş Kazası'dır⁴⁴. 1901-1902 yılı Konya Vilayet Salnamesi'nde de Kaş, Teke Sancağı'nın bir kazası olarak yer almıştır⁴⁵. Kaş Kazası'nın idari yapısıyla ilgili Osmanlı döneminde yapılan son düzenleme 1914 yılında olmuştur. Teke Sancağı bu tarihte Konya vilayetinden ayrılarak, müstakil bir livaya haline getirilmiştir. Kaş Kazası'na bu düzenlemeyle beraber Kalkan Kazası, Kalkan nahiyesi şeklinde dahil edilmiştir. Bu tarihte 44 yerleşim yeri bulunan Kaş Kazası'nın merkezi ise Andifli Kasabası (sahil kısmı) olarak belgede yer almıştır⁴⁶. Osmanlı arşivinde 1923 yılına ait bulunan bir haritada yine Kalkan, Kaş Kazası'na dahil bir nahiye olarak yer almaktadır. Bu da 20. yüzyıla gelindiğinde Kaş'ın idari yapısının genişlediğini göstermektedir⁴⁷.

Kaş; Osmanlı döneminde önemli bir liman kenti konumunda olmuştur. Bu limandan; tomruk, kumaş, kilim ve mangal kömürü gibi malların gemilerle Kıbrıs, Suriye, Mısır, Rodos,

⁴¹ Çelik, 2011: 345; Karaca, 2012: 103-104.

⁴² Armağan, 2011: 160-161.

⁴³ Durgun, 2018: 56-57.

⁴⁴ Cuinet, 1892: 853.

⁴⁵ Karaca, 2021: 1208.

⁴⁶ Sarıçelik, 2020: 95-96, 101.

⁴⁷ BOA, HRT.h., 604. (Harita için bkz. EK 1)

Habeşistan ve diğer Kuzey Afrika ülkelerine taşındığı bilinmektedir⁴⁸. Bu yıllarda Kaş'ın bir diğer özelliği de Batı Akdeniz'deki güvenliği sağlamak adına tahkim edilen Kekova Kalesi'ni sınırları içerisinde bulunduruyor olmasıydı. Kale aynı zamanda devlete ait gemilerin ikmal ve dinlenme durağı görevini de üstlenmekteydi. 18. yüzyılda tahkim edilen kalenin düzeni yüzyılın sonuna doğru bölgede var olan siyasi istikrarsızlık nedeniyle bozuldu⁴⁹. Bu dönemde Kaş'ın karşısında yer alan Meis adası ise Rum gemileri için bir merkez konumuna dönüştü. Uzun bir süre çok az insana ev sahipliği yapan bu adanın nüfusu 19. yüzyıla gelindiğinde on bin kişiye ulaştı⁵⁰.

Kaş Kazası'nın merkezi 20. yüzyıldan önce kuzey kısımlarında kalan Kasaba'ydı ancak kaza ahalisinin istekleri doğrultusunda merkez yüzyılın başlarında Andifli Kasabası dolaylarına taşındı⁵¹. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi ile beraber Kaş Kazası'nda birtakım çatışmalar yaşandığı kaynaklarda belirtilmiştir. Meis adasında ikamet eden Rum çeteler bu tarihlerde Kaş'a baskınlar düzenleyerek iki Osmanlı erini öldürmüşlerdir. Kaş halkı ise bu durum karşısında çareyi, kaza merkezini Andifli'den taşımakta bulmuştur. Kaş'ın merkezi tekrar Kasaba olmuştur. Savaş sonrası bölge İtalyan işgaline uğramış fakat bu dönemde herhangi bir çatışma yaşanmamıştır. İtalyan işgali, Kurtuluş Savaşı'nda alınan başarılı sonuçlarla beraber sona ermiştir. Bölge güvenliği sağlanınca Kasaba'ya taşınan merkez Andifli'ye geri alınmıştır. Cumhuriyet döneminde ise alınan mübadele kararı nedeniyle Kaş'ta ve birçok sahil kesiminde yaşayan Rumlar; Meis adasına ve Yunanistan'ın iç kesimlerine doğru göç etmiş, karşılığında da buraya Meis adası ve Mora'dan Türkler taşınmışlardır⁵². Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise Kaş'ın bugünkü kent kimliğine ulaşması uzun bir süreç sonrası mümkün olmuştur. Bugün turizm ile anılan bir sahil ilçesi olan Kaş, bundan önceki dönemlerde tarım ve hayvancılıkla geçimini sürdüren bir bölgeydi.

6. Çalışmanın Amaç ve Kapsamı

a. Konu ve Kapsam

Ülkemizde sosyal ve iktisadi tarih araştırmaları geçen yüzyıldan itibaren artarak devam etmektedir. Bölge toplumlarının yaşayışları, ekonomik faaliyetleri ve birbirleriyle olan ilişkileri, tarihi daha net anlamak adına önemlidir. Bu nedenle; kaynakların el verdiği ölçüde

⁴⁸ Bayık, 1982: 86.

⁴⁹ Çakılcı, 2021: 71-76.

⁵⁰ Faroqhi, 2008: 5-6.

⁵¹ Çakılcı, 2021: 70.

⁵² Bayık, 1982: 86-88.

farklı bölgelerde sosyal ve iktisadi tarih araştırmaları yapılmaktadır. Bahsedilen araştırmalar sayesinde siyasi olayların sebepleri ve sonuçları farklı bir bakış açısıyla değerlendirilebilmekte, günümüzde devam eden bazı yerel uygulamaların tarihi geçmişi anlaşılabilmektedir. Biz de çalışmamızı bu alandaki araştırmaların bilime sağladığı katkılar nedeniyle sosyo-ekonomik alanda yapmayı kararlaştırdık. Bölge seçimi konusunda genelde Akdeniz'de önemli limanları bulunan Antalya bölgesini, özelde ise Kaş ilçesini çalışmayı uygun gördük. Yapılan literatür taramalarında bölge tarihi ile ilgili birçok çalışma olmasına rağmen Kaş ilçesinin Osmanlı dönemindeki sosyal, demografik ve iktisadi hayatını doğrudan inceleyen bir çalışma olmaması, çalışmanın mekansal sınırlarını tayin etmemizi sağladı. Ayrıca Antalya tarihi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde de Kaş'ın sınır ilçelerinin tarihi hakkında ayrıntılı çalışmalar bulunmasına rağmen Kaş adına çalışma olmaması büyük bir eksiklikti. Kaş'ın kuzeyinde bulunan Elmalı; Hatice Durgun'un *XIX. Yüzyılda Teke Sancağı'na Bağlı Elmalı Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1839-1914)*⁵³ başlıklı doktora çalışmasında ve Dilek Şenkul'un *Temettuat Defterlerine Göre Elmalı Kazası Mahallelerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*⁵⁴ başlıklı yüksek lisans çalışmasında araştırılmıştı. Kaş'ın doğusunda bulunan Fenike ise Ülkü Nur Polat tarafından *19. Yüzyılın İlk Yarısında Fenike'nin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*⁵⁵ adlı yüksek lisans çalışmasında araştırılmıştı. Kaş'ın batısında yer alan Kalkan'ı da Sedat Musluoğlu *1840-1844/45 Yılı Temettuat Defterleri Işığında Kalkan Kazası'nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*⁵⁶ başlıklı yüksek lisans çalışmasında araştırmıştı. Biz de hem tarihsel konu bütünlüğü açısından var olan eksikliği kapatmak, hem de Antalya tarihine katkı sağlamak adına araştırma başlığı *19. Yüzyıl Ortalarında Kaş Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı* olarak belirledik.

Çalışmamız; 1831 ve 1840 yıllarına ait nüfus defterleri ile 1840 ve 1844-45/H.1261 yıllarına ait temettuat defterlerini kendisine referans edinerek Kaş'ın sosyal, demografik ve iktisadi yapısı hakkında bilgiler içerecektir. Osmanlı arşivinde yer alan defterlerin sunduğu bilgiler doğrultusunda bahsedilen dönemde Kaş'ta ikamet eden insanların nüfus yapısı,

⁵³ Hatice Durgun'un doktora çalışması 2018 yılında TTK Yayınları tarafından *Elmalı Kazası (1839-1914)* başlığı ile yayınlanıp, eser haline getirilmiştir. Hatice Durgun, *Elmalı Kazası (1839-1914)*, TTK Yayınları, Ankara, 2018.

⁵⁴ Dilek Şenkul, *Temettuat Defterlerine Göre Elmalı Kazası Mahallelerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur, 2018.

⁵⁵ Ülkü Nur Polat, *19. Yüzyılın İlk Yarısında Fenike'nin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2021.

⁵⁶ Sedat Musluoğlu, *1840-1844/45 Yılı Temettuat Defterleri Işığında Kalkan Kazası'nın Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2014.

yaşayışları, gelir kaynakları, taşınmaz mülkleri, sahip oldukları hayvan cinsleri ve hepsinin maddi kıymetleri, nicelikleri gibi konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

b. Kaynaklar

Bu araştırmanın esas kaynağını; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Osmanlı arşivlerinden elde edilen defter ve belgeler oluşturmaktadır. Söz konusu arşivde yapılan taramalarda, 19. yüzyıl ortalarında Kaş Kazası'na ait; ML.VRD.TMT.d tasnifi içerisinde yer alan ve içerisinde sosyal ve iktisadi hayata dair önemli bilgileri barındıran temettuat defterleri tespit edilmiştir. Bu defterlerden 1840 yılında tutulan 10156 numaralı defter Kaş'a ait tüm mahalle ve nahiyeleri bir bütün halinde içermektedir. 25x72 cm boyutlarında olan defter 122 sayfadan oluşmaktadır. Bu defter çalışmamızın ana kaynağını oluşturmaktadır. 1844-45/H.1261 yıllarında Kaş Kazası'na ait her yerleşim yeri için ayrı ayrı olarak tutulan 44 defterden ise nüfus yapısındaki değişiklikleri, bir önceki dönemde tutulan defterin bilgilerin doğruluğu ve önemli görülen hanelerin gelirlerinin değişimini tespit etmek adına faydalanılmıştır. Ayrıca 1831 ve 1840 yıllarına ait Kaş Kazası'na ait iki adet nüfus defteri de bölgede var olan demografik yapının daha net anlaşılabilmesi adına çalışmaya yardımcı kaynak olarak dahil edilmiştir. Kaş Kazası'na ait Osmanlı arşivinde yer alan perakende arşiv vesikaları ise sınırlıdır. Bu nedenle sınırlı vesikalar arasından araştırmanın konusunu teşkil eden sosyal ve ekonomik yaşama dair münferit belgeler seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Tarafımızca yapılan literatür taramasında direkt olarak Kaş bölgesi üzerine yapılmış akademik çalışma sayısının nadir olduğu tespit ettik. Kaş'ın tarihi özelinde yapılmış en eski çalışma Filiz Oğuz tarafından 1981 yılında kaleme alınan *Kaş, Kasaba Köyü Camii* başlıklı makaledir⁵⁷. 1982 yılında ise gazeteci Hüdayi Bayık tarafından yazılan *Kaş Tarihi* adlı eser, bölgenin tarihi ve kültürü hakkında detaylı bilgileri barındıran çok değerli bir araştırmadır⁵⁸. Bu eserlerden sonra uzun bir süre boyunca Kaş tarihi üzerine yapılan bir çalışma görülmemektedir. 2021 yılına gelindiğinde Diren Çakılcı tarafından kaleme alınan *Osmanlı Döneminde Kekova Kalesi ve Kaleköy (18. ve 19. Yüzyıl)* adlı makale ile Kaş tarihinin bir kısmı daha gün yüzüne çıkarılmıştır⁵⁹. Son olarak Hatice Akın Zorba tarafından 2022 yılında *1844-45 Temettuat Sayımlarına Göre Kaş Kazası Yaylalı-Sahil Köylerinin Sosyal-Ekonomik Durumu*

⁵⁷ Filiz Oğuz, “Kaş, Kasaba Köyü Camii”, *Vakıflar Dergisi*, S.13, Ankara, 1981, ss. 493-524.

⁵⁸ Hüdayi Bayık, *Kaş Tarihi*, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Ankara, 1982.

⁵⁹ Diren Çakılcı, “Osmanlı Döneminde Kekova Kalesi ve Kaleköy (18. ve 19. Yüzyıl)”, *Antalya Kitabı: Toprak, Su, Medeniyet: Antalya*, Konya, 2021, ss. 69-83.

başlıklı makale, araştırma konumuz ile doğrudan bağlantılı olan önemli bir çalışma durumundadır⁶⁰.

Yapılan araştırmamızda dolaylı olarak Kaş Kazası'yla ilgili bilgi veren kaynaklar da kullanılmıştır. Burada başvurulmuş önemli kaynaklar ise; Mehmet Ak'ın *19. Yüzyılda Teke Yörüklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*⁶¹ başlıklı doktora çalışması ve *Teke Sancağı'nda 1831 Sayımına Göre Nüfus ve Yerleşme*⁶² başlıklı makalesi, Abdüllatif Armağan'ın *XVI. Yüzyılda Teke Sancağı: Tapu ve Tahrir Defterlerine Göre*⁶³ başlıklı doktora çalışması, Behset Karaca'nın *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*⁶⁴ başlıklı doktora çalışması ve Hatice Durgun'un *XIX. Yüzyılda Teke Sancağı'na Bağlı Elmalı Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1839-1914)* başlıklı doktora çalışması olmuştur.

Yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere Kaş'ın Osmanlı dönemindeki sosyo-ekonomik durumunu inceleyen bir araştırma eksikliği görülmektedir. Bu da bizim böyle bir çalışmaya yönelmemizde etkili olmuştur. Çalışma; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı bünyesinde bulunan Osmanlı arşivlerindeki 1840 yılı 10156 numaralı Kaş Kazası'na ait temettuat defteri esas kaynak alınarak; 1831 ve 1840 yıllarına ait nüfus defterlerinden ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerinden ise yardımcı kaynak olarak istifade edilerek hazırlanmıştır.

⁶⁰ Hatice Akın Zorba, “1844-45 Temettuat Sayımlarına Göre Kaş Kazası Yaylalı-Sahil Köylerinin Sosyal-Ekonomik Durumu”, *Antalya'nın Sosyal ve İktisadi Tarihi (Osmanlı Dönemi)*, Ed. Erdal Taşbaş, Ankara, 2022, ss. 395-444.

⁶¹ Mehmet Ak, *19. Yüzyılda Teke Yörüklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2012.

⁶² Mehmet Ak, “Teke Sancağı'nda 1831 Sayımına Göre Nüfus ve Yerleşme”, *History Studies*, C. 6, S. 3, 2014, ss. 15-44.

⁶³ Abdüllatif Armağan, *XVI. Yüzyılda Teke Sancağı: Tapu-Tahrir Defterlerine Göre*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997.

⁶⁴ Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAŞ KAZASI'NDA SOSYAL VE DEMOGRAFİK YAPI

1.1. Yerleşim Yerleri

Bölge ve kent tarihi çalışmalarında kente ait yerleşim yerlerini ve var olan nüfusu tespit etmek, araştırmanın ana amaçlarından birisidir. Bu amaç doğrultusunda Osmanlı Devleti tarafından kaydedilen tahrir defterleri, nüfus defterleri ve temettuat defterleri önemli bir yere sahiptir. Bu defterler sayesinde bugün birçok bölgenin eski yerleşim yerlerinin isimlerini ve nüfuslarını tespit etmek mümkündür. Kaş Kazası'nda 15. ve 16. yüzyıllarda tahrir defterleri, 19. yüzyılda ise nüfus ve temettuat defterleri tutulduğu bilinmektedir. Çalışmamızın konusunu oluşturan Kaş Kazası'na ait yerleşim yerlerini ve nüfus bilgisini içeren en eski kaynaklar; Behset Karaca'nın *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı* ve Abdüllatif Armağan'ın *XVI. Yüzyılda Teke Sancağı: Tapu-Tahrir Defterlerine Göre* başlıklı doktora çalışmalarında yer almaktadır. Buna göre Kaş Kazası'nda 1455 yılındaki tahrir göre 26 köy, 1530-31 yılındaki tahrir göre 22 köy, 1568 yılındaki tahrir göre 25 köy bulunmaktadır⁶⁵. Mehmet Ak tarafından 1831 yılına ait nüfus defterleri üzerine yapılan bir çalışmada ise 2 mahalle ve 39 köyün Kaş'a bağlı olduğu görülmektedir⁶⁶. Tarafımızca incelenen 1840 tarihli nüfus defteri ve temettuat defterinde Kaş Kazası'nda 2 mahalle ve 44 köy olmak üzere 46 yerleşim yeri tespit edilmiştir⁶⁷. 1844-45/H.1261 yılına ait temettuat defterlerini inceleyen Hatice Akın Zorba ise kazaya bağlı 2 mahalle ve 42 köy olduğunu aktarmıştır⁶⁸. Bu bilgilere göre Kaş Kazası'nın idari yapısının ve kendisine bağlı bulunan mahallelerin ve köylerin sayısının sürekli değiştiği anlaşılmaktadır.

Araştırmamızın zaman aralığı 19. yüzyılın ortalarını içermektedir. Bu nedenle söz edilen döneme ait Osmanlı arşivlerinden ulaştığımız; 1831 ve 1840 yılı nüfus defterleri, 1840 ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterleri doğrudan incelenerek bölgede bulunan yerleşim yerleri tespit edilmiştir. Tespit edilen yerleşim yerlerinden bazılarının zamanla isimlerinin değişikliğe uğradığı görülmüştür. Buna göre Kaş Kazası'nda bulunan yerleşim yerleri aşağıdaki tablodaki gibidir. (Bkz., Tablo 1.1)

⁶⁵ Karaca, 2002: 73-74; Armağan, 1997: 331-332.

⁶⁶ Ak, 2014: 31-32.

⁶⁷ BOA, ML.VRD.TMT.d., 10156.

⁶⁸ Akın Zorba, 2022: 399-400.

Tablo 1.1: Kaş Kazası'na Ait Yerleşim Yerleri⁶⁹

16. yüzyıla ait tahrir sayımları	1831 yılına ait nüfus sayımları	1840 yılına ait nüfus ve temettuat sayımları	1844-1845/H.1261 yılına ait temettuat sayımları
Abanos (Elmalı'ya bağlı)	Alpanos mahallesi	Albanos mahallesi	Albanos mahallesi
—	Köfteri mahallesi	Köftere mahallesi	Köftere mahallesi
Bayındır	Bayındır köyü	Bayındır köyü	Bayındır köyü
—	Ahadlu cemaati*	Ahadlı köyü	Ahadlu köyü
—	Akörü köyü	Akörü köyü	Akörü köyü
Kemer-i Çaltı	Kemer köyü	Kemer köyü	Kemer köyü
—	Kapaklı cemaati*	Kapaklı köyü	Kapaklı köyü
—	Tavazlı cemaati*	Tavazlı köyü	Tavazlı köyü
—	Mevludlar cemaati*	Mevludlar köyü	Mevludlar köyü
—	Köğre köyü	Köyre köyü	Köyre köyü
—	Ortabağ köyü	Ortabağ köyü	Ortabağ köyü
—	Dirgenler çiftliği	Dirganler çiftliği	Dirgenler köyü
—	Durasanlar çiftliği	Durhasan çiftliği	Durhasan çiftliği
Karadağ	Karadağ çiftliği	Karadağ çiftliği	Karadağ köyü
—	Çağman köyü	Çağman köyü	Çağman köyü
Çukurbağ	Çukurbağ köyü	Çukurbağ köyü	Çukurbağ köyü
—	Hollı köyü	Hollı köyü	Hollı köyü
—	Belenli köyü	Belanlı köyü	Belanlı köyü
—	Pınarbaşı köyü	Pınarbaşı köyü	Pınarbaşı köyü
—	Boğazcık köyü	Boğazcık köyü	Boğazcık köyü
—	Kılıçlı köyü	Kılıçlı köyü	Kılınçlı köyü
—	Afşar köyü	Afşar köyü	Afşar köyü
Dirmesin	Tırmisin köyü	Tırmisin köyü	Tırmisin köyü
—	Zarlar köyü	Sarlar köyü	Sarılar köyü
—	Kal'a-i köyü namı diğer Kekova	Kal'a-i Kekova köyü	Kal'a-i Kekova köyü
—	Gürses köyü	Gürses köyü	Gülser köyü (?)
Yavu (Elmalı'ya bağlı)	Yavi köyü	Yavi köyü	Yavi köyü
—	Gelemen köyü	Gelemen köyü	—

⁶⁹ 1530-31 ve 1588 sayımı için Armağan, 1997: 330-331.; 1831 sayımı için BOA., NFS. d., 3197; 1840 sayımı için BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156, BOA., NFS.d., 3220; 1844-45/H.1261 sayımı için BOA., ML.VRD.TMT.d. 10130, 10157, 10158, 10159, 10160, 10161, 10162, 10163, 10164, 10165, 10166, 10167, 10168, 10169, 10170, 10171, 10172, 10173, 10174, 10175, 10176, 10177, 10178, 10179, 10180, 10181, 10182, 10183, 10184, 10185, 10186, 10187, 10188, 10189, 10190, 10191, 10192, 10193, 10194, 10195, 10196, 10197, 10198. BOA., KK.d., 6054.

*Meskun bir köyü bulunmayan göçmen yörük grupları.

—	Çerler köyü	Çerler köyü	Çerler köyü
Demre	Demre köyü	Demre köyü	Demre köyü
—	Beymelik köyü	Beymelik köyü	Beymelek köyü
—	Matırlı köyü	Matırlı köyü	Matırlı köyü
—	Köşkerli cemaati*	Köşkarlar köyü	Köşkarlı köyü
—	Kumlu cemaati*	Kumlu köyü	Kumlu köyü
—	Seyret köyü	Seyrat köyü	Seyrat köyü
—	Hacıoğlu köyü	Hacıoğlu köyü	Hacıoğlu köyü
—	Dere köyü	Dere köyü	—
—	Gendive köyü	Gendive köyü	Gendive köyü
—	Asanoğlu köyü	Asanoğlu köyü	Asanoğlu köyü
—	Tüfekli cemaati*	Tüfekli köyü	Tüfenkler (?) köyü
Kızılağaç (Elmalı'ya bağlı)	Kızılağaç köyü	Kızılağaç köyü	—
—	Avyasıl çiftliği	Ayvasıl çiftliği	Ayvasıl köyü
—	Bayat çiftliği	Bayat çiftliği	Bayat çiftliği
—	Akçaeniş köyü	Akçaeniş çiftliği	Akçaeniş çiftliği
—	Amrudlu çiftliği	Armudlu çiftliği	Amrudlu çiftliği
—	Değirmen köyü	Değirmen köyü	Değirmen köyü
Kal'a-i Gündoğalan n.d. Şanlı ve Cemaat-i Gebrân	—	—	—
Geledos	—	—	—
Emrûdağacı	—	—	—
Karye	—	—	—
İğdir ma'a Çâvdir	—	—	—
Akyaka ve Kınık	—	—	—
Çâvdir	—	—	—
Kürtler	—	—	—
Kanlucaöyük	—	—	—
Katırlu	—	—	—
Baştina	—	—	—
Larhane (?)	—	—	—
Urvâsin (?)	—	—	—
Güzelovacık	—	—	—
Gebrân-i Memleha-i Cezîre-i Meis	—	—	—
Çakalbayat	—	—	—

Koçaklar	—	—	—
—	Kayapınar köyü	—	—
Asâs	Asas köyü	—	Dere ile Asas köyü

Tablo 1.1'deki yerleşim yerleri incelendiğinde 19. yüzyılın ortalarına doğru Kaş Kazası'nda yer alan köy sayısındaki artış dikkat çekmektedir. 1831 yılındaki nüfus sayımında yörük taifesinden olan ve belirli bir mesken edinemeyen Ahadlu, Kapaklı, Tavazlı, Mevludlar, Köşkerli, Kumlu ve Tüfekli⁷⁰ cemaatlerinin 1840 yılında tutulan kayıtlarda birer köy kurmuş olarak yer alması artışın nedenlerinden birisidir⁷¹. Ayrıca 1530-31 ve 1588 yıllarındaki tahrirlere göre Elmalı Kazası dahilinde yer alan Abanos⁷² ve Kızılağaç köylerinin 19. yüzyıla gelindiğinde Kaş Kazası'na bağlanmış olması da artışın bir başka nedendir⁷³. Bu veriler bize; Kaş Kazası'nın idari yapısının 16. yüzyıldan, 19. yüzyıla kadar geçen sürede değiştiğini ve kazanın büyüdüğünü göstermektedir. Aynı zamanda Osmanlı yönetimi, göçebe haldeki yörük taifelerini yerleşik hayata geçirmek istemiştir. Bu sayede de vergi toplanmasında meydana gelen sorunları engellemeyi ve bölgede mevsimsel olarak değişen nüfus yapısını kontrol altına almayı amaçlamıştır.

Kaş Kazası'na ait bazı köylerin isimlerinin yazımında zaman içerisinde meydana gelen değişim, farklı yıllarda tutulan defterlerden net olarak anlaşılmaktadır. 1831 yılında tutulan nüfus defterinde ضارلر(Zarlar)⁷⁴ olarak kaydedilen köy; 1840 yılında tutulan nüfus defterinde ve temettuat defterlerinde صارلر(Sarlar)⁷⁵ ve 1844-45/H.1261 yılındaki temettuat defterinde صاريلر(Sarılar)⁷⁶ şeklinde yazılmıştır. Farklı defterlerde tutulan bu köylerin tamamının aynı köy olduğu ise defterlerin içeriği incelendiğinde anlaşılmaktadır. 1831 yılındaki nüfus defterinde mezkur köyde 116 nüfus, 1840 yılındaki nüfus defterinde 125 nüfus, 1840 yılındaki temettuat defterinde 44 hane (*Her haneyi 5 kişi kabul edersek yaklaşık 220 nüfus*)⁷⁷ ve 1844-

⁷⁰ Bu köyün ismi farklı araştırmalarda Teflikli olarak yer almıştır. Ancak 1831 yılına ait 3197 numaralı nüfus defterinde, 1840 yılına ait 3220 numaralı nüfus defterinde ve 10156 numaralı temettuat defterinde köy توفکلی (Tüfekli) şeklinde kaydedilmiştir. 1844-1845 yılına ait 10193 numaralı temettuat defterinde ise توفکالر (Tüfenkler) veya توفکالر (Tüfenkler) olarak yazılmıştır. Bkz.; BOA., NFS.d., 3197: 18; BOA., NFS.d., 3220: 60; BOA., ML.VRD.TMT.d., 10156: 110; BOA., ML.VRD.TMT.d., 10193: 2.

⁷¹ BOA., NFS.d., 3197: 15-19.; BOA., NFS.d., 3230: 8-12, 20-23 53-54, 60; BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 20-32, 52-57, 57-59, 59-61, 100-101, 102-104, 110-111.

⁷² 1840 tarihli nüfus ve temettuat defterlerinde yerleşim yerinin ismi Albanos olarak kaydedilmiştir. BOA., ML.VRD.TMT.d., 10156: 2; BOA., NFS.d., 3220.

⁷³ Armağan, 1997: 330-331; BOA., ML.VRD.TMT.d., 10156: 2-7, 111-113, 113-116.

⁷⁴ BOA., NFS.d., 3197: 6.

⁷⁵ BOA., NFS.d., 3220: 42; BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 87.

⁷⁶ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10160: 2.

⁷⁷ Ömer Lütfi Barkan çalışmasında tahrir defterlerinde yer alan hanelerin nüfuslarını 5 kişi kabul ederek, Osmanlı Devleti'nin nüfusa dair verilerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Tahrir defterlerinde yer alan bilgilerin benzerlerini

45/H.1261 yılındaki temettuat defterinde ise 49 hane (*Her haneyi 5 kişi kabul edersek yaklaşık 245 nüfus*) kayıt altına alınmıştır. Ayrıca 1840 yılı temettuat defterinde ve 1844-1845/H.1261 yılı temettuat defterinde 1. hanede İmam Durali Hoca ikamet etmektedir⁷⁸. Benzer bir durum bir başka köyde daha meydana gelmiştir. 1831 yılındaki nüfus defterinde کورسس (Gürses)⁷⁹ olarak kaydedilen köy; 1840 yılında tutulan nüfus defterinde ve temettuat defterinde de کورساس (Gürses)⁸⁰ ancak 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinde کولسر (Gülser?)⁸¹ şeklinde yazılmıştır. Bir önceki köyde yaptığımız gibi bu köyde de defterlerdeki kayıtları karşılaştırarak yapılan incelemede bahsedilen köyde 1831 yılındaki nüfus defterine göre 28 nüfus, 1840 yılındaki nüfus defterine göre 26 nüfus, 1840 yılındaki temettuat defterine göre 14 hane (*Her haneyi 5 kişi kabul edersek yaklaşık 70 nüfus*), 1844-45/H.1261 yılındaki temettuat defterinde ise 15 hane (*Her haneyi 5 kişi kabul edersek yaklaşık 75 nüfus*) bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 1840 yılı temettuat defterinde ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinde 1. hanede Halil oğlu Muhtar İbrahim ikamet etmektedir⁸². Karşılaştırılan bilgilerin tutarlılığı bizlere kayıtların aynı köye ait olduğu göstermektedir. Köy isimlerinde zamanla meydana gelen değişiklikler hakkında ise iki farklı yorum yapabiliriz. Burada ilk olarak köy isimlerinin zamanla halk ağzındaki söylemlerden dolayı değişime uğradığını düşünebiliriz. Bu tarz değişimlerin Türkçenin söyleniş tarzından dolayı zaman zaman karşımıza çıkması olağan bir durumdur. Yazımdaki değişikliklerin bir diğer nedeni ise katiplerin söylenilen köyün ismini duyduğu şekilde deftere kaydetmesinden dolayı olabilir. Çünkü var olan değişiklikler çok yakın ses farklılıklarını içermektedir. İkinci yorumumuzun doğru olması daha muhtemeldir, çünkü günümüzde bölge köyleri incelendiğinde Sarılar ve Gürses adında köylerin varlığını görmekteyiz⁸³. Aynı zamanda Kaş bölgesindeki köyleri ayrıntılı bir şekilde gösteren 1926 yılına ait bir haritada köylerin isimleri Sarılar ve Gürses olarak kaydedilmiştir. (Bkz., EK 2)

Tablo 1.1'de görüldüğü üzere Kaş Kazası'nın idari yapısı 1830 yılından, 1844-45/H.1261 yılına kadar bazı farklılıklar göstermiş, kazaya ait yerleşim yerlerinin sayısı

içeren ve aynı şekilde hane esasına göre kaydedilen temettuat defterleri için biz de hane nüfusunu 5 kişi kabul ederek, Ömer Lütfi Barkan'ın metodunu uygulamayı kararlaştırdık.

Ayrıntılı bilgi için bkz., Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1953, ss. 1-25.

⁷⁸ BOA., NFS.d., 3197: 6-7; BOA., NFS.d., 3220: 42-43; BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 87-89; BOA., ML.VRD.TMT.d. 10160: 2-18.

⁷⁹ BOA., NFS., 3197: 9

⁸⁰ BOA., NFS.d., 3220: 45; BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 90.

⁸¹ BOA., KK.d., 6054: 2.

⁸² BOA., NFS., 3197: 9; BOA., NFS.d., 3220: 45; BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 90-91; BOA., KK.d., 6054: 2-6.

⁸³ Köylerimiz 1981: 259, 473.

değişmiştir. Bugün bu yerleşim yerlerinden bazıları Kaş'ta hala aynı isimle varlığını devam ettirirken, bir bölümü ise farklı idari statülerde bulunmaktadır. (Bölge haritası için bkz., EK 3) Bu nedenle 1831 yılı nüfus defterinden, 1840 yılı nüfus ve temettuat defterinden ve de 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre 3 farklı Kaş Kazası haritası hazırlayarak, bölgenin 19. yüzyıl ortalarındaki idari yapısını ortaya koymaya çalıştık. (Bkz., EK 4, 5 ve 6) Yapılan haritalarda; Tüfekli cemaatinin ve Kayapınar ile Holli köylerinin yerleri tespit edilememiştir.

Bu başlık altında, 19. yüzyıl ortalarında Kaş Kazası'na bağlı mahalle ve köyler, Osmanlı arşivindeki defterler doğrultusunda ortaya konmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda; Kaş Kazası'nda 1831 yılı nüfus defterine göre 2 mahalle, 39 köy ve 7 yörük cemaati yer almaktadır. 1840 yılı nüfus ve temettuat defterlerinde bu veriler bazı değişikliğe uğramış, yörük cemaatleri köy olarak kaydedilmiş ve Kaş Kazası'nda 2 mahalle ve 44 köy olmak üzere 46 yerleşim yeri tespit edilmiştir. Kaş'a dair son olarak 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterleri incelenmiş ve buna göre kazada 2 mahalle ve 42 köy olmak üzere 44 yerleşim yeri belirlenmiştir. Kaş Kazası'nın büyüklüğünü ve Teke Sancağı içindeki konumunu daha net anlamak açısından, Kaş Kazası, sınırı olan veya konum olarak yakında bulunan; Kalkan, Finike, Elmalı ve Istanos kazaları ile mukayese edilirse ortaya daha net bir tablo çıkmaktadır. Buna göre; Kalkan Kazası'nda yapılan araştırmada Kalkan Kazası'nda bulunan yerleşim yerlerinin sayısı 1840 yılı temettuat defterine göre ve 1844-55/H.1261 yılı temettuat defterine göre 15⁸⁴ olarak belirtilmiştir. Finike Kazası'nda yapılan araştırmada kazada bulunan yerleşim yerlerinin sayısı; 1840 yılı temettuat defterine göre 20⁸⁵ ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre 22⁸⁶ olarak hesaplanmıştır. Elmalı Kazası'nda yapılan araştırmada kazada 1831 yılı nüfus defterine göre 25 mahalle⁸⁷ ve 36 köy⁸⁸, 1840 yılı nüfus defterine göre 25 mahalle⁸⁹ ve 40 köy⁹⁰, 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerine göre 25 mahalle⁹¹ ve 40 köy⁹² tespit edilmiştir. Istanos Kazası'nda ise 1840 yılı nüfus defterlerine göre 11 mahalle ve 46 köy olarak toplam 57 yeri vardır⁹³.

⁸⁴ Musluoğlu, 2018: 17-18.

⁸⁵ Polat, 2021: 17.

⁸⁶ Polat, 2021: 18-19.

⁸⁷ Durgun, 2018: 372.

⁸⁸ Durgun, 2018: 53.

⁸⁹ Durgun, 2018: 372.

⁹⁰ Durgun, 2018: 53.

⁹¹ Durgun, 2018: 372.

⁹² Durgun, 2018: 53.

⁹³ Yıldız, 2018: 20, 33.

Tablo 1.2'de yer alan bilgilere göre Kaş Kazası mukayese edildiği sınır kazalarından olan Kalkan ve Finike'den daha büyüktür. Kaş'ın yerleşim yeri sayısında Elmalı ve Istanos'dan geri kaldığı ise net bir şekilde görülmektedir. Buna anlamda tablo 1.2'deki kazalardan en çok yerleşim yeri bulunandan, en az yerleşim yeri bulunana doğru; Elmalı Kazası, Istanos Kazası, Kaş Kazası, Finike Kazası ve Kalkan Kazası şeklinde bir sıralama yapılabilir. Kaş Kazası bu sıralamada üçüncü konumda yer almaktadır.

Tablo 1.2: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Bulunan Yerleşim Yerleri Sayıları

	Kaş Kazası	Kalkan Kazası	Finike Kazası	Elmalı Kazası	Istanos Kazası
1831 yılı nüfus defterine göre	41	-	-	61	-
1840 nüfus veya temettuat defterine göre	46	15	20	65	57
1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre	44	15	22	65	-

1.2. Nüfus Yapısı

Kaş ahalisi; bölgenin dağlık ve engebeli yapısı, su kaynakları bakımından kısır olması ve otlak alanların azlığı gibi nedenlerden dolayı yaylak, kışlak ve güzlek adı verilen mekanlar arasında konargöçer faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bölgede yaşayan yörük taifesi; hayvanlarına daha bol otlak ve sulak alan sağlayabilmek adına sahil kısmında kış mevsimini geçirip, yaz mevsiminde Sinekçi Beli üzerinden Toros dağlarının iç kesimlerindeki Palamut, Çavdır, Dargas, Ağırma, Sütleğen ve Gömbe yaylalarına çıkmışlardır⁹⁴. Bölgedeki konargöçer hareketlerin en net kanıtı aynı isimde kurulmuş sahil ve yayla köylerin bulunmasıdır. Bölgede yaşayan Ahadlı yörükleri; 19. yüzyılın ortalarında Kaş Kazası'na bağlı Ahadlı köyünü oluşturmuşlardır. Söz edilen yörükler; yaz aylarında Torosların iç kesimlerinde bulunan Elmalı'ya göç etmiş ve orada da aynı isimde bir köy meydana getirmişlerdir⁹⁵. Yine aynı durum Kılıçlı köyünde de görülmektedir. Kış mevsimini sahil tarafındaki köyde geçiren Kılıçlılar, yaz mevsiminde ise yaylalara göç etmektedirler. Bu nedenle günümüzde Kaş ilçesinde Sahilkılıçlı ve Yaylakılıçlı olmak üzere iki farklı köy bulunmaktadır⁹⁶. Osmanlı Devleti, konargöçer tarzı benimsemiş yörük taifesi ile zaman zaman sıkıntılar yaşamıştır. Yaşayış tarzları ve kültürleri

⁹⁴ Ak, 2012: 96; Akın Zorba, 2022: 401.

⁹⁵ Ak, 2012: 15-17.

⁹⁶ Akın Zorba, 2022: 402.

bakımından bu insanlar, Osmanlıların merkeziyetçi yapısını kabul etmemiştir. 19. yüzyılda hazinenin açıklarını kapatmak adına artan vergiler karşısında güçlü bir muhalefet oluşturan Teke yörüklerinin ödemediği vergiler arşiv kaynaklarında yer almıştır. Devlet buna çözüm olarak oymak ve boyların içlerinden idareciler seçmiş, onları bu sayede kontrol altına almayı amaçlamıştır fakat bu sistem devlet açısından istenildiği gibi sonuçlanmamıştır⁹⁷. 1815/H.1230 tarihli bir belgede ise Osmanlı Devleti'nin Kaş ahalisine bakış açısı çok net bir şekilde gözükmemektedir. Buna göre; Teke ve Hamit sancakları mutasarrıfı Derviş Paşa; Kaş, Kalkan ve civardaki kaza ahalisini “*vahşi*” olarak nitelendirmiş ve idarecilerin buradaki insanlarla anlaşmasına imkân olmadığını aktarmıştır⁹⁸. Kaş bölgesinde yaşayan konargöçer yörükler ilerleyen yıllarda devletin otoritesi karşısında yerleşik hayata geçmek durumunda kalmışlardır.

Kaş ahalisinin nüfusa dair verilerini Osmanlı arşivlerinde yer alan defterler sayesinde öğrenmek mümkündür. Osmanlılar; nüfusun, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren toplumları ve devletleri güçlü kılan önemli bir unsur olduğunun farkındaydı. Bu nedenle nüfusa dair verileri klasik dönemde tahrir defterlerinden elde ettiler. İlerleyen süreçte ise ilk nüfus sayımını; Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından 1831 yılında yaptılar. Osmanlı topraklarının Rumeli ve Anadolu kısmında yapılan bu sayımlardan birisi Teke Sancağı'nın, Kaş Kazası'nda gerçekleşti. Kurulan yeni ordu için askere alınacak erkek nüfusu ve de ordunun kaynakları için vergi mükelleflerini tespit etmek amacıyla tutulan defterlere sadece erkek nüfus kaydedildiğinden nüfusu tam olarak tespit etmemiz mümkün değildir. Ancak erkek sayısına oranla kadın nüfusunu tahmin ederek bu sayımlardan doğruya yakın bir fikir edinebiliriz⁹⁹. Bunun yanında hanelerin; malını, mülkünü ve gelirlerini tespit etmek amacıyla yapılan temettuat sayımları da nüfus açısından araştırmacılara bilgiler sunmaktadır. Hane üzerinden yapılan temettuat sayımlarında var olan bilgiler detaylıca incelenerek nüfusa dair veriler tespit edilebilmektedir¹⁰⁰.

Kaş Kazası'na ait nüfus yapısını ve özelliklerini ele alacağımız bu bölümde doğrudan Osmanlı arşivinde bulunan 1831 yılına ait 3197 numaralı ve 1840 yılına ait 3220 numaralı nüfus defterleri, 1840 yılına ait 10156 numaralı temettuat defteri ve 1844-45/H.1261 yılına ait temettuat defterleri kullanılacaktır.

⁹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz., Ak, 2012: 142-151.

⁹⁸ Tızlak, 2005: 496.

⁹⁹ Karal, 1997: 5-23.

¹⁰⁰ Kütükoğlu, 1995: 395.

1.2.1. 3197 Numaralı Nüfus Defterine Göre 1831 Yılında Kaş Kazası'nın Nüfusu

1831 yılına ait nüfus defterine göre Kaş Kazası'nda 41 yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yerleşik halde yaşamayan 7 yörük taifesinin deftere kaydedildiğini görmekteyiz. Sadece erkeklerin sayıldığı bu defterdeki nüfus bilgilerini kadın sayısını da tespit edip, gerçeğe yakın sonuçlar elde edebilmek adına 2 ile çarparak hesaplayacağız¹⁰¹. Buna göre 1831 yılında Kaş Kazası'nda var olan yerleşim yerlerinin nüfus bilgileri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

Tablo 1.3: 1831 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu¹⁰²

Yerleşim yeri	Defterde kaydedilen nüfus sayısı	Katsayı 2 alınarak hesaplanan nüfus sayısı
Alpanos mahallesi	113	226
Köfteri mahallesi	163	326
Bayındır köyü	93	186
Ahadlu cemaati	356	712
Akörü köyü	332	664
Kemer köyü	186	372
Kapaklı cemaati	166	332
Tavazlı cemaati	71	142
Mevludlar cemaati	31	62
Köğre köyü	100	200
Ortabağ köyü	66	132
Dirgenler çiftliği	31	62
Durasanlar çiftliği	45	90
Karadağ çiftliği	105	210
Çağman köyü	50	100
Çukurbağ köyü	139	278
Hollı köyü	32	64
Belenli köyü	71	142
Pınarbaşı köyü	27	54
Boğazcık köyü	74	148
Kılıçlı köyü	97	194

¹⁰¹ Mübahat Kütükoğlu yaptığı bir araştırmada Aydın Salnamelerinde yer alan kadın nüfusunu incelemiştir. Buna göre 19. yüzyılın son çeyreğinde kadın ve erkek nüfusun birbirine çok yakın olduğunu tespit etmiştir. Biz de çalışmamızdaki nüfus hesaplamalarında bu araştırmayı referans alacağız. Ayrıntılı bilgi için bkz., Mübahat Kütükoğlu, “1830 Nüfus Sayımına Göre Menteşe Sancağında Hane Nüfusu”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.XXIII, 2003, ss. 75-93.

¹⁰² BOA., NFS.d., 3197.

Afşar köyü	15	30
Tirmisin köyü	61	122
Zarlar köyü	116	232
Kal'a-i köyü namı diğer Kekova	57	114
Gürses köyü	28	56
Yavi köyü	89	178
Gelemen köyü	15	30
Çerler köyü	13	26
Demre köyü	123	246
Beymelik köyü	65	130
Matırlı köyü	27	54
Köşkerli cemaati	74	148
Kumlu cemaati	70	140
Seyret köyü ¹⁰³	74	148
Hacıoğlu köyü	52	104
Dere köyü	21	42
Gendive köyü	22	44
Asanoğlu köyü	55	110
Tüfekli cemaati	30	60
Kızılağaç köyü	65	130
Ayvasıl çiftliği	158	316
Bayat çiftliği	110	220
Akçaenış köyü	55	110
Amrudlu çiftliği	38	76
Değirmen köyü	14	28
Kayapınar köyü	7	14
Asas köyü	8	16
TOPLAM	3810	7620

Kaş Kazası'nda 1831 yılına ait nüfus verilerine göre en kalabalık köy Akörü olmuştur. Yaptığımız katsayı hesaplamasına¹⁰⁴ göre yaklaşık 664 nüfus vardır. Ardından 372 nüfusla Kemer köyü gelmektedir. Henüz meskûn bir halde yaşamayan yörükler arasında en kalabalığı ise 712 nüfusla Ahadlu cemaati olmuştur. En az nüfuslu köyler; 14 nüfusla Kayapınar ve 16 nüfusla Asas olmuştur. (Bkz., Tablo 1.3)

¹⁰³ Seyret köyü haricinde defterde 'Seyret bakayası' başlığı altında 20 kişi bulunmaktadır. Bu kişiler de Seyret köyünün nüfusuna dahil edilmiştir.

¹⁰⁴ Bu bölümün tamamında nüfus olarak katsayı hesaplamalarında elde ettiğimiz verileri kullanacağız.

1831 tarihli nüfus sayımında yer alan 41 köyde toplam 6024 nüfus tespit edilmiştir. Göçebe halde yaşayan 7 cemaatin nüfusu ise 1596 olarak hesaplanmıştır. Buna göre Kaş Kazası'nın tamamında yaklaşık 7620 kişinin yaşadığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Toplam nüfusun %21'ini yörük tairesi oluşturmuştur. 100'den fazla erkek nüfusun kaydedildiği 13 yerleşim yeri vardır ve bunlardan 2 tanesi yörük cemaatidir. (Bkz., Tablo 1.3)

1.2.2. 3220 Numaralı Nüfus Defterine ve 10156 Numaralı Temettuat Defterine Göre 1840 Yılında Kaş Kazası'nın Nüfusu

1840 yılına ait nüfus defterine göre Kaş Kazası'nda 46 yerleşim yeri tespit edilmiştir. 1831 yılına ait nüfus defterinde cemaat olarak kaydedilen 7 yörük tairesi bu deftere köy olarak eklenmiştir. Ayrıca 1831 yılındaki nüfus defterinde yapılan katsayı hesaplamasıyla 14 nüfusu bulunan Kayapınar köyü ile 16 nüfusu bulunan Asas köyü ise 1840 yılı nüfus defterinde yer almamaktadır. Çok az nüfuslu bu iki köyün, aradan geçen 9 yılda nüfuslarını; göç, hastalık veya şimdilik bilmediğimiz bir nedenden dolayı kaybetmiş olması veya bahsedilen köylerin, yakınlarıdaki başka bir yerleşim yerine dahil edilmiş olması muhtemeldir ve bu nedenle de 1840 yılında tutulan deftere kaydedilmemişlerdir (Bkz., Tablo 1.4). Bir önceki defterde uyguladığımız yöntemi burada da uygulayacağız ve elde ettiğimiz erkek nüfusunu 2 ile çarparak, gerçeğe yakın nüfus verileri elde etmeyi amaçlayacağız. Buna göre 1840 yılında Kaş Kazası'nda var olan yerleşim yerlerinin nüfus bilgileri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

Tablo 1.4: 1840 Yılı Nüfus Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu¹⁰⁵

Yerleşim yeri	Defterde kaydedilen nüfus sayısı	Katsayı 2 alınarak hesaplanan nüfus sayısı
Albanos mahallesi	170	340
Köftere mahallesi	173	346
Bayındır köyü	124	248
Ahadlı köyü	397	794
Akörü köyü	391	782
Kemer köyü	195	390
Kapaklı köyü	166	332
Tavazlı köyü	98	196
Mevludlar köyü	77	154
Köyre köyü	111	222
Ortabağ köyü	72	144

¹⁰⁵ BOA., NFS.d., 3220.

Dirganler çiftliği	25	50
Durhasan çiftliği	42	84
Karadağ çiftliği	125	250
Çağman köyü	66	132
Çukurbağ köyü	175	350
Hollı köyü	38	76
Belanlı köyü	80	160
Pınarbaşı köyü	22	44
Boğazcık köyü	104	208
Kılıçlı köyü	116	232
Afşar köyü	16	32
Tırmisin köyü	69	138
Sarlar köyü	125	250
Kal'a-i Kekova köyü	63	126
Gürses köyü	26	52
Yavi köyü	115	230
Gelemen köyü	19	38
Çerler köyü	22	44
Demre köyü	153	306
Beymelik köyü	83	166
Matırlı köyü	29	58
Köşkarlar köyü	60	120
Kumlu köyü	99	198
Seyrat köyü	79	158
Hacıoğlu köyü	46	92
Dere köyü	39	78
Gendive köyü	31	62
Asanoğlu köyü	76	152
Tüfekli köyü	36	72
Kızılağaç köyü	64	128
Ayvasıl çiftliği	195	390
Bayat çiftliği	100	200
Akçaeniş çiftliği	73	146
Armudlu çiftliği	56	112
Değirmen köyü	31	62
TOPLAM	4472	8944

Kaş Kazası'nda 1840 yılına ait nüfus verilerine göre en kalabalık köy Ahadlı olmuştur. 1831 yılında yapılan sayımlara göre Ahadlı yörüklerinin nüfusu 82 kişi artmış ve 794 olmuştur. Ahadlı köyünün hemen ardından ise bir önceki nüfus sayımına göre nüfusu 118 kişi artan Akörü köyü 782 nüfusla en kalabalık ikinci köy konumundadır. En az nüfuslu köyler ise 32 nüfusla Afşar ve 38 nüfusla Gelemen olmuştur. (Bkz., Tablo 1.4)

1840 yılına ait nüfus sayımında yer alan 46 köyde toplam 8944 nüfus tespit edilmiştir. Buna göre Kaş Kazası'nın nüfusu 1831 sayımından, 1840 sayımına kadar geçen sürede %17,5 artmıştır. Bu artışın nedenleri arasında yörük taifelerinin, bir köy oluşturması önemli bir yer oluşturmaktadır. Göçebe halde iken yörüklerin nüfus sayımlarında tamamen geçerli sonuç elde edilemiyordu, yarı meskun bir halde yaşamaya başladıktan sonra nüfusları daha doğru bir şekilde tespit edilebilmiştir. 1831 ve 1840 nüfus sayımları mukayese edildiğinde 46 yerleşim yerinden sadece 6 yerleşim yerinin nüfusu azalırken, geri kalan 40 yerleşim yerinin nüfusunun artmış olması, bölgede doğal bir nüfus artışının olduğunu bizlere göstermektedir. Nüfusu azalan yerleşim yerlerinden; Pınarbaşı köyünün 1831 yılı nüfus defterine göre nüfusu 54 iken 1840 yılı nüfus defterine göre nüfusu 44; Gürses köyünün 1831 yılı nüfus defterine göre nüfusu 56 iken 1840 yılı nüfus defterine göre nüfusu 52; Köşkarlar köyünün 1831 yılı nüfus defterine göre nüfusu 148 iken 1840 yılı nüfus defterine göre nüfusu 120; Hacıoğlan köyünün 1831 yılı nüfus defterine göre nüfusu 104 iken 1840 yılı nüfus defterine göre nüfusu 92; Kızılağaç köyünün 1831 yılı nüfus defterine göre nüfusu 130 iken 1840 yılı nüfus defterine göre nüfusu 128; Bayat çiftliğinin 1831 yılı nüfus defterine göre nüfusu 220 iken 1840 yılı nüfus defterine göre nüfusu 200 olmuştur. Nüfusu azalan 6 yerleşim yerinde de çok büyük oranlarda nüfus azalması olmamıştır. Bu da bizlere bölgedeki nüfus hareketlerinin doğal bir şekilde seyrettiğini göstermektedir. Nüfusu en çok artan yerleşim yerleri ise 118 kişiyle Akörü ve 114 kişiyle Albanos olmuştur. Nüfusu en çok azalan köyler ise 28 kişiyle Köşkarlar ve 20 kişiyle Bayat çiftliği olmuştur. (Bkz., Tablo 1.3 ve 1.4)

Osmanlı arşivinde yapılan incelemelerde Kaş Kazası'na ait 1840 yılı nüfus defteri bulunmuş ancak 1844-45/H.1261 yılına ait böyle bir nüfus defterine rastlanılmamıştır. Bu nedenle bölgenin 1844-45/H.1261 yılına ait nüfus verileri, temettuat defterlerinden tespit edilmek durumundadır. 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerinden elde edilecek olan nüfus verilerinin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla 1840 yılı temettuat defterine göre Kaş Kazası'nın nüfusu hesaplanması gerekmektedir. Çünkü 1840 yılına ait temettuat defterinden elde edilecek olan sonuçlar, 1840 yılına ait nüfus defterinden elde edilen sonuçlar ile

kıyaslanarak, temettuat defterlerinin nüfusa dair içerdiği bilgilerin Kaş Kazası özelinde geçerliliği hakkında fikir edinilecektir.

1840 yılına ait temettuat defterinde Kaş Kazası'nda bulunan yerleşim yerleri, 1840 yılı nüfus defteri ile aynıdır. Her iki defterde de 46 yerleşim yeri tespit edilmiştir. Sadece hane reislerinin kayıtlarının yer aldığı 1840 yılı temettuat defterinde bulunan 1639 hanenin her biri 5 ile çarpılarak nüfus sayısı yaklaşık olarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Buna göre 1840 yılında Kaş Kazası'nda var olan yerleşim yerlerinin nüfus bilgileri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

Tablo 1.5: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu¹⁰⁶

Yerleşim yeri	Defterde kaydedilen hane sayısı	Katsayı 5 alınarak hesaplanan nüfus sayısı
Albanos mahallesi	72	360
Köftere mahallesi	68	340
Bayındır köyü	46	230
Ahadlı köyü	112	560
Akörü köyü	150	750
Kemer köyü	70	350
Kapaklı köyü	55	275
Tavazlı köyü	28	140
Mevludlar köyü	23	115
Köyre köyü	45	225
Ortabağ köyü	25	125
Dirganler çiftliği	12	60
Durhasan çiftliği	12	60
Karadağ çiftliği	48	240
Çağman köyü	24	120
Çukurbağ köyü	58	290
Hollı köyü	12	60
Belanlı köyü	20	100
Pınarbaşı köyü	6	30
Boğazcık köyü	43	215
Kılıçlı köyü	51	255
Afşar köyü	7	35

¹⁰⁶ BOA., ML.VRD.TMT.d.,10156.

Tirmisin köyü	29	145
Sarlar köyü	44	220
Kal'a-i Kekova köyü	24	120
Gürses köyü	14	70
Yavi köyü	43	215
Gelemen köyü	9	45
Çerler köyü	11	55
Demre köyü	65	325
Beymelik köyü	33	165
Matırlı köyü	12	60
Köşkarlar köyü	26	130
Kumlu köyü	40	200
Seyrat köyü	31	155
Hacıoğlu köyü	15	75
Dere köyü	17	85
Gendive köyü	13	65
Asanoğlu köyü	25	125
Tüfekli köyü	11	55
Kızılağaç köyü	29	145
Ayvasıl çiftliği	68	340
Bayat çiftliği	36	180
Akçaenış çiftliği	26	130
Armudlu çiftliği	20	100
Değirmen köyü	11	55
TOPLAM	1639	8195

Kaş Kazası'nda 1840 yılına ait temettuat defterinden elde edilen verilerine göre en kalabalık köy Akörü olmuştur. Yaptığımız katsayı hesaplamasına göre yaklaşık 750 nüfus vardır. Akörü köyünün ardından 1840 yılı temettuat defterine göre en kalabalık ikinci köy 560 nüfusla Ahadlı'dır. En az nüfuslu köyler ise 30 nüfusla Pınarbaşı ve 35 nüfusla Afşar olmuştur. 1840 tarihli temettuat sayımında yer alan 46 köyde toplam 8195 nüfus tespit edilmiştir. (Bkz., Tablo 1.5) Defterde yer alan hanelerin belirlenen katsayı ile çarpımı sonucunda elde edilen nüfus verileri, benzer bir yöntemle hesaplanan 1831 ve 1840 yılı nüfus defterlerinden elde edilen sonuçlarla farklıdır.

1831 yılındaki nüfus defterinde 7620 olarak belirlenen Kaş nüfusu, 1840 yılına ait temettuat defterinde 8195 kişi hesaplanmıştır. Elde edilen bu verilere göre Kaş nüfusu 9 yıl

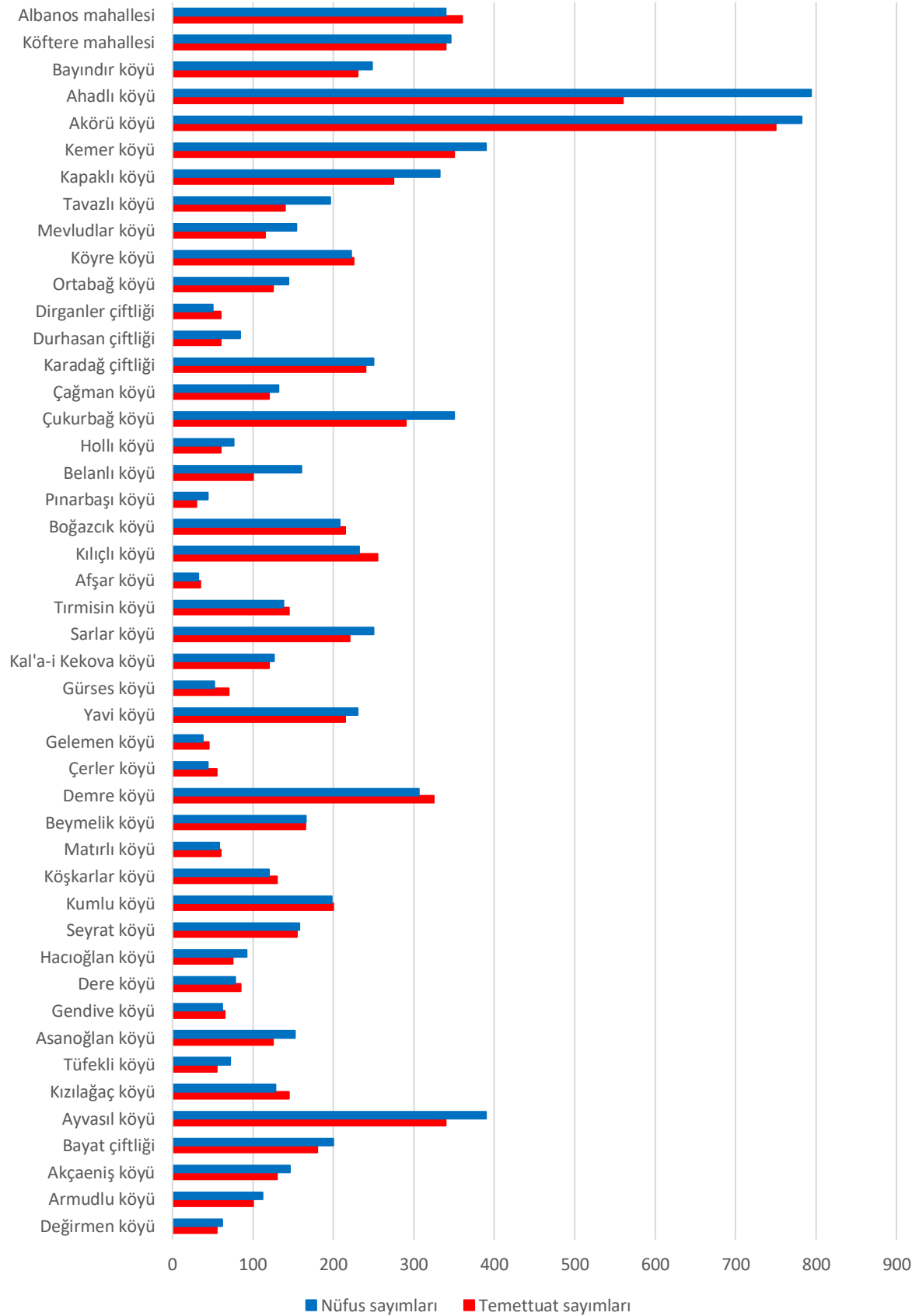
içerisinde yaklaşık olarak %7,5 artmıştır. 1831 yılı nüfus defterine ait veriler ve 1840 yılı temettuat defterine ait nüfus verileri karşılaştırıldığında 134 kişilik artışla en çok Albanos mahallesinin nüfusunun arttığı görülmüştür. Ahadlı köyündeki nüfus ise bir önceki sayıma göre 152 kişi azalmıştır. Nüfusu azalan diğer yerleşimleri ise; 42 kişilik eksikle Belanlı köyü ve 40 kişilik eksiklikle Bayat çiftliği olmuştur. (Bkz., Tablo 1.3 ve 1.5)

1840 yılı nüfus defterinden elde edilen nüfus verileri (8944 kişi) ve 1840 yılı temettuat defterinden elde edilen nüfus verileri (8195 kişi) arasında 749 kişilik bir eksiklik vardır. Buna göre aynı yıla ait nüfus defterleri ile temettuat defterleri arasındaki nüfus farkı yaklaşık %8 civarındadır. Hane bazlı yapılan temettuat sayımlarından elde edilen hesaplamaların Kaş Kazası özelinde nüfusu daha az gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun en net örneklerinden birisi Ahadlı köyündeki nüfus verilerinde karşımıza çıkmıştır. 1840 yılı nüfus defterindeki sayımlara göre 794 nüfuslu Ahadlı köyü, aynı yıldaki temettuat defterindeki kayıtlara göre 560 nüfuslu olarak hesaplanmıştır. Belanlı köyünde de benzer bir durum vardır; 1840 yılı nüfus defterinde 160 olarak hesaplanan köy nüfusu, aynı yıla ait temettuat defterinde %37,5 daha az olarak 100 kişi hesaplanmıştır. Bir başka kayıt ise Tavazlı köyünde yer almıştır. Tavazlı köyünde 1840 yılı nüfus defterine göre 196 kişi yaşamaktaydı ancak aynı yılda tutulan temettuat defterinden elde edilen verilerde nüfusu %28 daha az, 140 kişi olarak hesaplanmıştır. (Bkz., Tablo 1.4 ve 1.5) Bu sonuçlar bizlere temettuat defterlerinin nüfus çalışmalarındaki geçerliliğini düşündürmüştür. Kabul gördüğü üzere nüfusa dair yapılacak çalışmalarda en geçerli veriler, nüfus defterleri olmuştur. Bu çalışmada 1840 yılına ait nüfus defteri ve temettuat defterinden elde edilen sonuçlar kıyaslanınca, temettuat defterinin nüfus çalışmalarındaki geçerliliğinin tek başına yeterli olmadığı açıkça görülmüştür.

Yapılan hesaplamalara göre 1840 yılındaki temettuat defterinde bulunan 46 yerleşim yerinde toplam 1639 hane yer almaktadır. Ömer Lütfi Barkan'ın çalışması referans alınarak temettuat defterindeki bir hane eğer 5 kişi kabul edilirse Kaş Kazası'ndaki nüfus, 1840 yılı nüfus defterindeki sonuçlara göre eksik çıkmaktadır. Bu nedenle Kaş Kazası özelinde daha doğru sonuçlar elde edebilmek adına bir hanenin nüfusunun 5.28 ile çarpılması gerekmektedir¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Kaş Kazası'na ait 1840 yılı nüfus defterinden elde edilen verilere göre toplam nüfus 8944 kişidir ve toplam hane sayısı 1639'dur. 8944'ü 1639'a bölerek bir haneye düşen kişi sayısı 5.28 olarak hesaplanmıştır.

Grafik 1.1: 1840 Yılı Nüfus ve Temettuat Sayımlarından Elde Edilen Nüfus Verilerinin Karşılaştırılması

1840 yılı nüfus ve temettuat defterlerinden elde edilen nüfusa dair veriler grafik 1.1'de gösterilmiştir. Grafik 1.1'de yer alan verilere göre; Kaş Kazası'nda yer alan 46 yerleşim yerinin 5 tanesinde nüfus ve temettuat defterinden elde edilen nüfus verileri birbirine çok yakındır. Buna göre 1840 yılı nüfus defterinde 166 nüfusu olan Beymelik köyünün nüfusu, aynı yılın temettuat defterine göre 165 kişi olarak hesaplanmıştır. Matırlı köyünün nüfusu ise nüfus defterine göre 58, temettuat defterine göre 60 kişidir. Kumlu köyünde de benzer bir yakınlık vardır; nüfus defterinde 198 olarak hesaplanan nüfus, temettuat defterinde 200 kişi olarak hesaplanmıştır. Seyrat köyünde nüfus defterine göre 158 kişi, temettuat defterine göre ise 155 kişi yaşamaktadır. Son olarak burada yakın bir hesaplama örneği olarak Gendive köyü gösterilebilir. Gendive köyünün nüfusu, nüfus defterine göre 62, temettuat defterine göre 65 olarak hesaplanmıştır. (Bkz., Grafik 1.1) Bunun yanında iki sayım arasında çok büyük farklılıklar olduğu yerleşim yerleri de tespit edilmiştir. Buna göre en büyük fark Ahadlı köyünde olmuştur. 1840 yılı nüfus defterine göre 794 kişinin yaşadığı Ahadlı köyünde, aynı yılın temettuat sayımlarından elde edilen verilere göre 560 kişi yaşamaktadır. Ahadlı yörüklerinden oluşan bu köy o yıllarda yeni kurulmuş bir yerleşim yeri idi. 1831 yılındaki nüfus defterine göçebe olarak kaydedilen Ahadlı yörükleri, 1840 yılı nüfus ve temettuat defterlerine meskun bir şekilde kaydedilmişti. Bundan dolayıdır ki; Ahadlı yörüklerinin hane sayısı az, nüfusu kalabalıktı. Bu yorumumuzun geçerliliğini ölçmek için aynı şekilde 1831 - 1840 yılları arasında kurulmuş olan diğer yörük köylerinin de 1840 yılı nüfus ve temettuat defterinden elde edilen verileri kıyaslamak gerekmektedir. Buna göre; Kapaklı yörüklerinin 1840 yılı nüfus sayımında nüfusu 332 iken, aynı yılın temettuat defterinde nüfusları 275 olarak hesaplanmıştır. Tavazlı yörükleri nüfus defterinde 196 kişi olarak kaydedilmiştir, temettuat sayımlarına göre ise bu yörüklerin nüfusu 140 kişidir. Bir başka yörük tıfesi olan Mevludlar köyünde de durum benzerdir; nüfus defterine 154 kişi olarak kaydedilen köyde temettuat sayımlarından elde edilen sonuçlara göre 115 kişi vardır. Tüfekli yörükleri ise nüfus defterine 72 kişi kaydedilmiş ancak temettuat defterinden elde edilen verilerde 55 kişi olarak hesaplanmıştır. Bu örnekler bize değerlendirmemizin doğru olabileceğini göstermektedir yani yörükler henüz yeni bir yerleşim yeri kurduklarından dolayı hane sayıları yeteri kadar değildi ve bu yüzden bir hanede 5 kişiden fazla yaşamaktaydı. Bu 5 yörük köyü haricinde yerleşik hayata geçmiş 2 yörük köyü daha bulunmaktaydı. Bunlar arasında yer alan Kumlu yörüklerinin nüfusu; 1840 yılı nüfus defterine göre 198, temettuat defterine göre 200 kişidir. Buna göre; Kumlu köyünde bir hanede yaklaşık 5 kişi yaşamaktadır. Kumlu köyünde hane sayısının, nüfusa göre normal olması bize Kumlu yörüklerinin yerleşik hayata diğer yörük tıfelerinden daha önce geçmiş olabileceğini

göstermektedir. Köşkarlı köyünde de durum farklı değildir. Köşkarlı yörükleri; nüfus defterine göre 120, temettuat defterindeki hesaplamalara göre ise 130 kişidir. Bu köyün de nüfusunun hanelere paylaştırıldığında kalabalık olmaması nedeniyle bunun da diğer yörük köylerinden daha erken kurulmuş olması güçlü bir olasılıktır. (Bkz., Grafik 1.1)

1.2.3. 1844-45/H.1261 Yılı Temettuat Defterlerine Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu

1844-45/H.1261 yılına ait temettuat defterlerine göre Kaş Kazası'nda 44 yerleşim yeri tespit edilmiştir. Albanos mahallesinin hane sayısı, defterin sadece ilk sayfası arşivde mevcut olduğu için tespit edilememiştir. Çukurbağ köyüne ait kayıtlarda ise hane 39 ile 74 arasının eksik olduğu gözükmemektedir. Ayrıca 1831 yılındaki nüfus defterinde olan ancak 1840 yılına ait nüfus ve temettuat defterlerinde bulunmayan Asas köyü, bu sayımlarda Dere köyü ile beraber yazılarak yer almıştır.

Tablo 1.6: 1844-45/H.1261 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Kaş Kazası'nın Nüfusu¹⁰⁸

Yerleşim yeri	Defterde kaydedilen hane sayısı	Katsayı 5.28 alınarak hesaplanan nüfus sayısı
Albanos mahallesi ¹⁰⁹	-	-
Köftere mahallesi	80	422,40
Bayındır köyü	70	369,60
Ahadlu köyü	127	670,56
Akörü köyü	174	918,72
Kemer köyü	108	570,24
Kapaklı köyü	78	411,84
Tavazlı köyü	41	216,48
Mevludlar köyü	23	121,44
Köyre köyü	49	258,72
Ortabağ köyü	30	158,40
Dirgenler köyü	11	58,08
Durhasan Çiftliği	19	100,32
Karadağ köyü	67	353,76
Çağman köyü	29	153,12

¹⁰⁸ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10130, 10157, 10158, 10159, 10160, 10161, 10162, 10163, 10164, 10165, 10166, 10167, 10168, 10169, 10170, 10171, 10172, 10173, 10174, 10175, 10176, 10177, 10178, 10179, 10180, 10181, 10182, 10183, 10184, 10185, 10186, 10187, 10188, 10189, 10190, 10191, 10192, 10193, 10194, 10195, 10196, 10197, 10198. BOA., KK.d., 6054.

¹⁰⁹ Albanos mahallesine ait 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinin sadece bir sayfası mevcuttur. Geri kalan sayfalar eksik olduğu için hane bilgisine ulaşılamamıştır. (BOA., ML.VRD.TMT.d. 10184.)

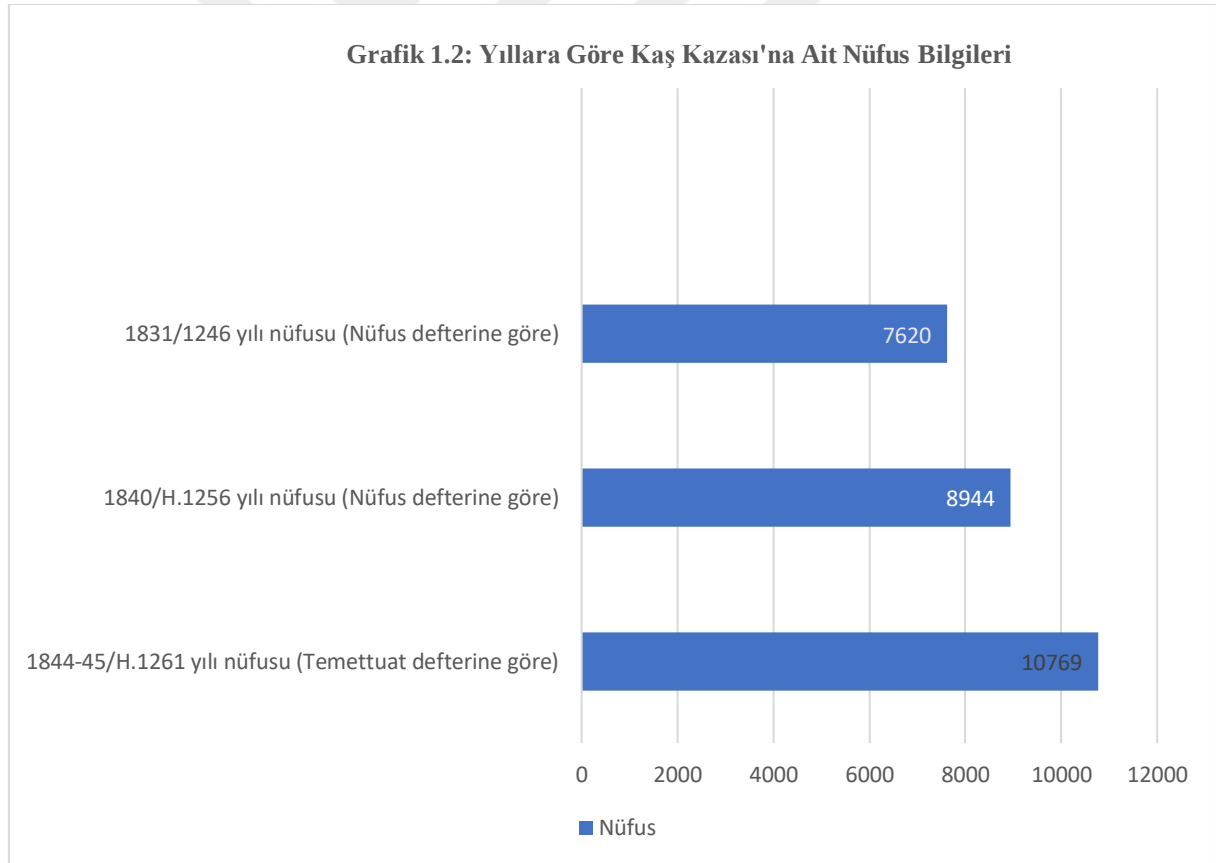
Çukurbağ köyü ¹¹⁰	75	396
Hollı köyü	16	84,48
Belanlı köyü	25	132
Pınarbaşı köyü	8	42,24
Boğazcık köyü	46	242,88
Kılınçlı köyü	75	396
Afşar köyü	10	52,80
Tırmisin köyü	32	168,96
Sarılar köyü	50	264
Kal'a-i Kekova köyü	27	142,56
Gülser köyü (?)	15	79,20
Yavi köyü	54	285,12
Çerler köyü	11	58,08
Demre köyü	75	396
Beymelek köyü	51	269,28
Matırlı köyü	15	79,20
Köşkarlı köyü	38	200,64
Kumlu köyü	36	190,08
Seyrat köyü	31	163,68
Hacıoğlu köyü	15	79,20
Gendive köyü	14	73,92
Asanoğlu köyü	27	142,56
Tüfenkler (?) köyü	7	36,96
Ayvasıl köyü	127	670,56
Bayat çiftliği köyü	64	337,92
Akçaeniş çiftliği	58	306,24
Amrudlu çiftliği	42	221,76
Değirmen köyü	17	89,76
Dere ile Asas köyü	19	100,32
TOPLAM	1986	10486

Kaş Kazası'nda 1844-45/H.1261 yılına ait temettuat defterlerinden elde edilen verilerine göre en kalabalık köy Akörü olmuştur. Yaptığımız katsayı hesaplamasına göre yaklaşık 919

¹¹⁰ Çukurbağ köyüne ait 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinin hane 39 ile hane 74 arasında olan kısımları kayıptır ancak mezkur köyde 75 hanenin olduğu ise defterden tespit edilebilmiştir. (BOA., ML.VRD.TMT.d., 10167.)

nüfus vardır. En az nüfuslu köyler ise yaklaşık 36 nüfusla Tüfenkler (?), yaklaşık 42 nüfusla Pınarbaşı ve yaklaşık 52 nüfusla Afşar olmuştur. (Bkz., Tablo 1.6)

1844-45/H.1261 tarihli temettuat sayımında yer alan 44 köyde yapılan katsayı hesabına göre toplam 10486 nüfus tespit edilmiştir¹¹¹ ancak verilen rakamlarda Albanos mahallesinin nüfusu eksiktir. Bahsedilen sonuçların gerçeğe daha yakın olabilmesi adına Albanos mahallesine de tahmini bir değer verilerek nüfus sayımlarına dahil edilmiştir. Buna göre Kaş Kazası'nın 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerine göre yaklaşık nüfusu 10.769 kişidir. (Bkz., Tablo 1.6) Böylece 1840 yılı nüfus sayımlarında 8944 olan Kaş Kazası nüfusu, 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerine göre %20,4 artmıştır. Ulaştığımız verilerin 1831 - 1840 yılları arasındaki nüfus sayımlarıyla ortak artış yüzdelelerini içermesi nedeniyle gerçeğe yakın sonuçlar elde edildiği söylenebilir. Sonuç olarak; Kaş Kazası nüfusunun 19. yüzyılın ilk yarısındaki farklı yıllara ait kayıtlara göre düzenli olarak artmıştır.

¹¹¹ 5.28 katsayısı ile tam olarak 10.486,08 nüfus tespit edilmiştir ancak biz küsuratı yazıma dahil etmemeyi tercih ettik. Ayrıca Albanos mahallesindeki kayıtların büyük bir bölümü elimizde olmadığından tespit edilen nüfus bilgileri eksiktir. Söz edilen mahallede 1831 yılındaki nüfus defteri verilerine göre 226 ve 1840 yılındaki nüfus defteri verilerine göre 340 nüfus tespit edilmiştir. Bu iki sayımın ortalamasını referans alarak eğer Albanos mahallesinin nüfusunu 283 kişi kabul edersek Kaş Kazası'nın 1844-45/H.1261 yıllarındaki sayımlara göre toplam nüfusu 10.769 olarak hesaplanabilir.

Kaş Kazası'nın 19. yüzyılın ilk yarısındaki nüfusunun artış miktarı grafik 1.2'de verilmiştir. Grafiğe göre Kaş Kazası'nın nüfusu 1831 yılındaki nüfus sayımından, 1840 yılı nüfus sayımına kadar %17,5 oranında artmıştır. Nüfus; 1840 yılındaki nüfus sayımından, 1844-45/H.1261 yılı temettuat sayımına kadar ise %20,4 artış göstermiştir. (Bkz., Grafik 1.2) Bu düzenli artışın sebepleri üzerinde düşündüğümüzde ise ilk olarak nüfusun doğal bir artış hızında seyrettiğini görmekteyiz ayrıca 1831 yılı nüfus sayımından, 1844-45/H.1261 yılı temettuat sayımlarına kadar geçen yaklaşık 15 yılda sadece 4 köyün nüfusu azalmış, geri kalan köylerin tamamının nüfusu artmıştır¹¹². (Bkz., Tablo 1.3 ve 1.6) Bunun yanında nüfusun artmasının bir diğer nedeni de artık nüfus sayımlarının, yörüklerin köylerinin olmasından dolayı daha geçerli sonuçlar içermesidir.

Nüfus ve temettuat defterlerini inceleyip, nüfusa dair çıkarımlar yaptığımız bu bölümde Kaş Kazası'nın nüfus verilerinin daha net anlaşılması için yerleşim yerlerinde uyguladığımız metodu burada da uygulayıp, Kaş'ı belirlediğimiz dört kaza ile kıyas edersek eğer Kaş Kazası'nın 19. yüzyılın ortalarındaki nüfus sayısını farklı bir açıdan yorumlama şansı elde edeceğiz. Buna göre; Kaş Kazası'na özelinde yaptığımız bu çalışmada kaza nüfusunu; 1831 yılı nüfus defterine göre 7620, 1840 yılı nüfus defterine göre 8944 ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerine göre 10769 olarak hesapladık. Kaş'ın batı sınırında yer alan Kalkan Kazası'nın nüfusu ise; 1840 yılı temettuat defterine göre 3950¹¹³ ve 1844-55/H.1261 yılı temettuat defterine göre 3890¹¹⁴ olarak hesaplanmıştır. Kaş'ın batısında yer alan Finike Kazası'nda yapılan araştırmada kaza nüfusu; 1831 yılı nüfus defterine göre 3456 (1728 erkek nüfus)¹¹⁵, 1840 yılı temettuat defterine göre 4115¹¹⁶ ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre 4700¹¹⁷ olarak hesaplanmıştır. Elmalı Kazası'nda da 1831 yılı nüfus sayımında 9982 kişi (4991 erkek nüfus)¹¹⁸ hesaplanmıştır, 1840 yılı nüfus defterine göre Elmalı'da 405 erkek nüfus artmış ve Müslüman nüfusu 10792 kişi (5396 erkek nüfus)¹¹⁹ olmuştur. Son olarak 1845/H.1261 yılı nüfus defterinde Elmalı Kazası'nda 11718 kişinin (5829 erkek nüfus)¹²⁰ yaşadığı görülmektedir.

¹¹² Nüfusu azalan yerleşim yerlerinden: *Ahadlı köyünün* 1831 yılında nüfusu 712 iken 1844-45/H.1261 yılında nüfusu 670; *Dirgenler çiftliğinin* 1831 yılında nüfusu 62 iken 1844-45/H.1261 yılında nüfusu 58; *Pınarbaşı köyünün* 1831 yılında nüfusu 54 iken 1844-45/H.1261 yılında nüfusu 42; *Tüfenkler (?) köyünün* 1831 yılında nüfusu 60 iken 1840 yılında nüfusu 36 olmuştur. Nüfusu azalan 5 yerleşim yerinde de çok büyük oranlarda nüfus azalması olmamıştır.

¹¹³ Musluoğlu, 2018: 21.

¹¹⁴ Musluoğlu, 2018: 24.

¹¹⁵ Polat, 2021: 22.

¹¹⁶ Polat, 2021: 23.

¹¹⁷ Polat, 2021: 26.

¹¹⁸ Durgun, 2018: 98-102.

¹¹⁹ Durgun, 2018: 98-102.

¹²⁰ Durgun, 2018: 98-102.

Istanos Kazası'na bakıldığında ise 1831 yılı nüfus defterine göre 10380 (5190 erkek nüfus), 1841/H.1257 yılı nüfus defterine göre ise 11256 (5628 erkek nüfus) kişi vardır¹²¹. Böylece farklı çalışmalardan alınan verilere göre bölge kazalarının nüfusları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1.7: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazaların Müslüman Nüfusu

	Kaş Kazası	Kalkan Kazası	Finike Kazası	Elmalı Kazası	Istanos Kazası
1831 yılı nüfus defterine göre	7620	-	3456	9982	10380
1840 nüfus veya temettuat defterine göre	8944	3950	4115	10792	-
1841/H.1247 yılı nüfus defterine göre	-	-	-	-	11256
1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre	10769	3890	4700	-	-
1845/H.1261 yılı nüfus defterine göre	-	-	-	11782	-

Tablo 1.7 incelendiğinde Kaş Kazası'nın bölgede nüfus sayısı olarak en yüksek seviyedeki üçüncü kaza olduğu net olarak görülmektedir. Bölgedeki beş kazanın kıyaslanmasında söz edilen yıllara göre en fazla nüfus sıralaması en yüksekten düşüğe doğru; Istanos, Elmalı, Kaş, Finike ve Kalkan şeklindedir.

Son olarak bu bölümde değineceğimiz bir başka mesela gayrimüslim nüfusedir. Bu çalışmada tespit edilen Kaş Kazası'nın nüfusunun tamamı Müslüman ahalie aittir. Kaş Kazası'ndaki gayrimüslim nüfusu gösterir arşivde bulabildiğimiz tek kayıt 1831 yılı Teke Sancağı'na ait Elmalı, Kalkan, Kaş, Finike kazalarını ve Hamit Sancağı'na ait Burdur Kazası'nı gösteren reaya defteridir. Defterin incelendiği bir araştırmada Kaş Kazası'nda ticaretle uğraşan 5 gayrimüslim bulunduğu görülmektedir¹²². Bunun haricinde yapılan arşiv taramasında Kaş'a ait başka bir gayrimüslim defteri mevcut tasniflerde tespit edilememiştir. Arşiv kaynakları dışında Kaş Kazası'nda gayrimüslim nüfusa dair bir başka veri 19. yüzyılın sonlarında Fransız

¹²¹ Yıldız, 2018: 40-41.

¹²² Detaylı bilgi için bkz., Ak, 2014: 35; BOA, NFS.d., 3203.

oryantalist Vital Cuinet tarafından kaleme alınan *La Turquie D'Asie* adlı eserde yer almaktadır. Buna göre Kaş Kazası'nda 4728'i Ortodoks Rum olmak üzere 39000 nüfus vardır¹²³. Ancak arşivde yer alan reaya defterinde tespit edilen sayıyı veya Vital Cuinet tarafından zikredilen sayıyı tamamen doğru olarak kabul etmek mümkün değildir. Çünkü arşivde nüfus defterlerine dair yapılan tasniflerin tamamı henüz bitmiş değildir¹²⁴ ayrıca oryantalist bakış açısı ile kaleme alınan eserlerde Osmanlı nüfusunun büyük bir oranı gayrimüslim olarak belirtilmiş ve ortaya abartılı sayılar çıkmıştır. Burada kesin olan şudur ki; 19. yüzyılın ortalarında ve sonlarında Kaş Kazası'nda şu anda sayısını kesin olarak tespit edemediğimiz bir oranda gayrimüslim nüfus bulunmaktadır. Bunların ise bir bölümü ticaret ile uğraşmaktadır.

1.3. Kullanılan İsimler

İsimler bir bölgenin sosyo-kültürel durumunu anlayabilmek adına önemli kaynaklardan birisidir. 1840 yılında tutulan temettuat defterlerinde Kaş Kazası'nda yaşayan hane reislerinin ismi kayıt altına alınmıştır. Buna göre defterde yer alan hane reislerinin ismi aşağıdaki tabloda olduğu gibidir.

Tablo 1.8: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Şahıs İsimleri ve Kullanım Sayısı¹²⁵

İsimler	Kişi Sayısı
Abdullah	50
Abdurrahman	20
Abdül	1
Abdülkadir	15
Abdülkerim	6
Abdülrahmi	1
Ahmed	78
Ali	170
Bekir	10
Bilal	1
Durali	26
Durmuş	6
Durmuş Ali	4
Eyüp	4
Gebiş	1

¹²³ Cuinet, 1892: 854.

¹²⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2010: 252-253.

¹²⁵ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Habib	1
Hacı	3
Halil	57
Hamza	7
Hasan	109
Hızır	6
Himmet	2
Hüseyin	113
İbrahim	67
İdris	1
İlyas	3
İsa	9
İsmail	40
Kadir	2
Kazım	2
Kerim	1
Mahmud	10
Mehmed	256
Murad	3
Musa	27
Mustafa	119
Nasuh	18
Osman	77
Ömer	55
Recep	4
Rıdvan	4
Salih	8
Süleyman	79
Veli	27
Yusuf	95
-	Toplam: 1598

1840 yılı temettuat defterine göre Kaş Kazası'nda toplam 1639 hane yer almaktadır. Bahsedilen 1639 hane reisi isminin 1598'i tabloda gözükmemektedir. (Bkz., Tablo 1.8) Geri kalan 41 hane reisi ise eşi vefat etmiş ve kayıp/kaybolmuş kadınlardan oluşmaktadır. Genel olarak kadınların ismi deftere yazılmamış ve kayıtlar; *Kara Osman'ın zevcesinin emlakı* veya *Köse Mustafa'nın zevcesinin emlakı* şeklinde tutulmuştur. Ancak defterde istisnai bir durum olarak

Kılıçlı köyünden 50. hanede *Ahmed zevcesi Fatma'nın emlakı*¹²⁶ ve Bayat çiftliğinden 36. hanede *Hacı Mustafa zevcesi Hacı Meryem'in emlakı*¹²⁷ şeklinde iki kayıt vardır. Bu durum bizlere, hane reislerinin sadece erkeklerden oluşmadığını ve Osmanlıların kadınları da vergi mükellefi bir birey olarak sayımlara eklediğini göstermektedir.

Tablo 1.8 incelendiğinde bölgede yaşayanların tamamının Müslüman ismine sahip olduğu görülmektedir. 256 kişi tarafından kullanılan *Mehmed* ismi, en çok tercih edilen isim olmuştur. Ardından 170 kişi ile *Ali* ismi gelmektedir. Soyadı gibi kişileri soylarına göre kolayca sınıflandırabilecek uygulamaların olmadığı bu yıllarda hangi ismin hangi kişiyi betimlendiğini anlamak kolay değildi. Bu nedenle insanlar; boy, sakal ve lakap gibi özellikleri ile deftere kaydedilmiştir.

1.4. Ön Adlar

Temettuat defterlerine hane reislerinin bazıları daha net nitelendirilebilmek adına ön adlarla birlikte kaydedilmiştir. Bu ön adlar genellikle insanların sosyal statülerine, fiziksel ve ekonomik durumlarına göre konulmuştur. Kaş Kazası'na ait 1840 yılı ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerinde de insanlar buna benzer ön adlarla deftere kaydedilmiştir. Bunları; lakaplar, sıfatlar, ekonomik durumlarına göre ön adlar ve engellilik/fiziksel durumlarına göre kullanılan ön adlar olarak dört grupta sınıflandırmak mümkündür.

1.4.1. Lakaplar

Lakaplar, insanların birbirini daha kolay tanımlamak üzere oluşturduğu sözcükler ve söz öbekleridir. Osmanlı döneminde de henüz soyisim kullanımı gibi bir durum olmadığından pek çok kişi belirli lakaplarla anılmıştır. Bu lakaplardan insanların akrabalık ilişkileri hakkında fikir edinebilmek mümkündür çünkü lakapların bazıları özgün ve biriciktir.

Lakapların en yaygınları insanların aile kökenleri ile ilgili olanlardır. Buna göre Kaş Kazası'na ait 1840 yılı temettuat defterinde; *Taraşoğlu, Keşoğlu, Gökçeoğlu, Dalkaraoğlu, Zoboğlu, Akçaoğlu, Yanıkoğlu, Kulaksızoğlu, Demircioğlu, Bayraktaroğlu, Topcuoğlu, Hızıroğlu, Boduroğlu, Tekelioğlu, Abazaoğlu, Köseoğlu, Keloğlu, Fakioğlu, Hacıoğlu, Piroğlu, Topuzoğlu, Sütçüoğlu, Kabadayioğlu, Tüfeklioğlu ve Evliyaoğlu* gibi lakaplar bulunmaktadır. Bu lakaplar; hane reislerinin soylarının yaptıkları işten, sosyal statülerinden, bağlı oldukları menşeden veya fiziksel durumlarından dolayı almış oldukları lakaplardır¹²⁸.

¹²⁶ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 85.

¹²⁷ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 118. (Emlak kaydı için bkz., EK 7)

¹²⁸ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Bunun yanında 1840 yılı temettuat defterine göre Kaş Kazası'nda; *boz, zenci, sarı, koca, kır, kara* gibi lakaplar da yer almıştır¹²⁹. Lakaplarla ilgili daha ayrıntılı bilgiler 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerinde bulunmaktadır. Buna göre 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinde Kaş ahalisinin; *abalı, ahadlı, akça, akıllı, alagöz, alemdar, arap, arnavut, avcı, balcı, beslek, buzcu, bülüş, cirit, cob, çağanlı, çakal, çıtak, çota, çömez, dalkara, dede, deli, göde, gödüç, gök, gülebi, günbek, hadimli, harim, kabak, kaçar, kahraman, karabacak, karaca, karagül, kavas, kırklı, koçar, köşker, küçük, laz, madik, malak, musullu, peri, sabi, saçaklı, sadık, salcı, sandıklı, sarıların, süllü, taşlı, tatar, tatlı, usgublu, yağcı, yapıcı, yavaş, yerpeş, yetim, yörük, zıbıncık, zobu* gibi lakapları kullandığı görülmektedir¹³⁰.

1.4.2. Sıfatlar

Osmanlılar; toplum içerisinde mesleği veya bilgisi gereği önemli konumda bulunan kişileri belirli sıfatlarla anmışlardır. Toplumsal sınıf ayrımı olmayan Osmanlı Devleti'nde sıfat bu nedenle önemli olmuş ve kişiler hakkında bilgi elde edilmesini sağlamıştır.

1840 yılı Kaş Kazası'na ait temettuat defterinde; *ayan, efendi, bey, ağa, hafız, hacı, hoca, molla, şeyh, talebe, ulema* sıfatları yer almaktadır¹³¹. Bunlar arasında efendi ve bey; toplum içerisinde mevkii sahibi kişiler için kullanılmıştır. Ağa ise taşrada bulunan; mal ve mülk bakımından diğer ahaliden çok daha varlıklı ve sözü geçen kişileri betimleyen bir sıfattır. Hafızlar; Kuran-ı Kerim'i hatmetmiş, ezberlemiş kimselerdir ve Müslüman Osmanlı toplumunda değerli bir konumda olmuşlardır. Hacılar ise hac vazifesini yerine getiren kişilerdir ve yine Müslümanlar için kutsal olan toprakları ziyaret ettikleri için toplum içinde saygın bir konuma sahiptirler. Mollalar, klasik dönem Osmanlısında müderrislik sonraki mevleviyet payesi denilen dereceye ulaşan kişilerdi ancak ilerleyen zamanda bu kelime anlamını yitirerek, medrese öğrencilerini ifade eder bir hale gelmiştir. Bu nedenle Kaş Kazası'nda da molla sıfatıyla anılmış kişilerin medrese öğrencileri olduğu düşünülmektedir. Yine dini bir konuma sahip olan şeyhler ise tarikat kurucularına veya tarikatta önemli konumda bulunan din adamlarına denmiştir¹³².

1840 yılı temettuat defteri incelendiğinde Kaş Kazası'nda hane reisleri tarafından kullanılan sıfatlar ve kullanım sayıları aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

¹²⁹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

¹³⁰ Akın Zorba, 2022: 409-410.

¹³¹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

¹³² Saat, 2014: 51-53.

Tablo 1.9: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Sıfatlar ve Kullanım Sayıları¹³³

Sıfatlar	Kullanım sayısı
Ayan-ı sabık	1
Ağa	1
Efendi	15
Hafız	5
Hatip	16
Hoca	38
Molla	5
Şeyh	3
Ulema	1
Talebe	2

1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerine göre Kaş'ta yer alan sıfatlar da benzerlik göstermektedir. Buna göre 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinde Kaş ahalisinin; *efendi*, *hacı*, *hafız*, *hatip*, *hoca*, *şeyh*, *kadı* gibi sıfatlarla anıldığı görülmektedir¹³⁴.

1.4.3. Kişilerin Ekonomik Durumlarına Göre Kullanılan Ön Adlar

Kaş ahalisinin bazıları 1840 ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerinde ekonomik durumlarına göre ön adlarla eklenmiştir. Bu kişiler defterlere; *fakir*, *fukara*, *köle*, *kul*, *gulam* şeklinde kaydedilmişlerdir ve genellikle vergiden muaf tutulmuşlardır. Buna göre Kaş Kazası'nda 1840 yılı temettuat kayıtlarında 8 hane reisi fakir, 2 hane reisi fukara olarak kaydedilmiştir¹³⁵.

1.4.4. Kişilerin Engellilik/Fiziksel Durumlarına Kullanılan Göre Ön Adlar

İnsanların fiziksel yapısı ve engellilik durumu ile ilgili yakıştırmalar yapmak günümüzde eğitim ve kültürel alanda geri kalmışlığın bir göstergesi olsa da Osmanlı Devleti döneminde bu olağan bir durumdu. Kaş ahalisi arasında da normal standartlardan farklı olan insanlar, görünüşleri veya engel durumları ile beraber anılmışlardır.

Fiziksel durumlarına göre 1840 yılı temettuat defterinde hane reisleri; *kara*, *sarı*, *ince*, *uzun*, *kısa*, *boz*, *ihiyar*, *zenci*, *kel*, *köse* gibi ön adlarla anılmışlardır. 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinde de yine fiziksel durumlarına göre; *akça*, *boz*, *bodur*, *kabak*, *köse*, *sarı*, *kara*, *kır*, *kel* gibi benzer ön adlar kullanılmıştır¹³⁶. Engellilik durumlarına göre ise 1840 yılı temettuat

¹³³ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

¹³⁴ Akın Zorba, 2022: 409-410.

¹³⁵ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156; Akın Zorba, 2022: 410.

¹³⁶ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156; Akın Zorba, 2022: 409-410.

defterinde hane reisleri; *alil*¹³⁷, *mecnun*, *kör*, *sağır*, *topal*, *aksak* gibi ön adlarla anılmışlardır. 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinde de insanlar engellilik durumların göre; *kör*, *sağır*, *kulaksız*, *topal*, *topallıca*, *alagöz*, *deli*, *eğri* gibi benzer ön adlar kullanılmıştır¹³⁸.

1.5. Meslek Grupları

1840 yılı temettuat sayımlarında her hanenin mesleği deftere kaydedilmemiştir. Bu nedenle söz edilen defterden Kaş Kazası'ndaki tüm hanelerin mesleklerini tespit etmek mümkün değildir. Meslek gruplarında var olan kısıtlı durumun sebebi ise katiplerin genellikle vergiden muaf olan meslek gruplarını (muhtar, imam, muallim, müderris, müezzın gibi) deftere yazmış olmasıdır. Mesela Albanos mahallesinde hane 4'te ikamet eden *uzun boylu, kara sakallı Hüseyin efendi*'nin kaydının yanına *mahalle imamı olduğundan salyane vermediği* kaydı eklenmiştir¹³⁹. Bu gibi kayıtlar sayesinde Kaş Kazası'na dair meslek gruplarından bazılarını ulaşabilmekteyiz. Bunun yanında kimi zaman ise defteri tutan katipler; vergi muafiyeti olmamasına rağmen bazı kişilerin mesleğini onları tanımlayan bir kelime gibi düşünerek deftere eklemişlerdir. Ahadlı köyünde hane 86'da ikamet eden *orta boylu şabb-ı emred çoban Ömer*'in kaydı, salyane vermesine rağmen mesleği belirtilen kayıtlardan birisi olmuştur¹⁴⁰.

Tablo 1.10: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Meslek Grupları¹⁴¹

Meslek	Kişi Sayısı
Asakir-i Zabtiye	3
Çoban	4
Değirmenci	2
Demirci	4
Hergeleci	1
İmam	26
Kethüda	3
Kömürcü	2
Muallim	7
Muhtar	75
Müderris	2

¹³⁷ Hastalıklı, sakat, kör veya yardıma muhtaç kimseler için kullanılan Arapça kökenli sözcüktür. (Develioğlu, 2013: 32.)

¹³⁸ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156; Akın Zorba, 2022: 409-410.

¹³⁹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 2.

¹⁴⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 30.

¹⁴¹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Müezzin	1
Sipahi	1
Usta	12
Yüzbaşı	1

Tablo 1.10'de yer alan bilgiler incelendiğinde 1840 yılı temettuat defterinden genellikle kamu görevlilerinin mesleklerine ulaşılmıştır. Sayımlarda elde edilen meslek grupları içerisinde en yaygını 75 kez ile muhtarlık olmuştur. Her köyde en az bir, çoğu zaman ise iki muhtar görev yapmıştır. Daha sonra ise 26 kez ile imamlar gelmektedir. Eğitim alanında ise hizmet veren 7 muallim ve 2 müderris deftere kaydedilmiştir. Defterden elde edilen verilere göre Kaş Kazası'nın güvenliğini sağlayan 3 asker-i zabtiye, 1 sipahi ve 1 yüzbaşı bulunmaktadır. (Bkz., Tablo 1.10)

1840 yılı temettuat defterine kaydedilen meslekler arasında kamu görevlisi olmayanlar da vardı. Buna göre; hayvancılığın yoğun bir ekonomik faaliyet olduğu bölgede, insanların hayvanlarını güden 4 çobanın olduğunu görmekteyiz. Hergeleci ise genellikle yabani atlarla uğraşan, onları yakalayan kimselerdir¹⁴². Kaş Kazası'nda kaydedilen 1 hergelecinin de yabani atları yakalayıp, onları ehlileştiren birisi olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun yanında deftere kaydedilen 2 değirmenci vardır. Bahsedilen 2 değirmencilerin mesleğinin özellikle belirtilmesi; bu kişilerin değirmenden maddi bir gelir elde ettiklerini bizlere düşündürmüştür. Değirmenlerde öğütülen buğday, susam gibi ürünlerden para veya öğüttükleri maldan bir kısmını kendisine alan değirmenciler, bu sayede geçimlerini sağlıyorlardı. (Bkz., Tablo 1.10)

1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerinde ise mesleklerle ilgili daha ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Buna göre Kaş ahalisinden bazılarının 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerine göre meslekleri; *ahz ü i'tâ*¹⁴³, *amele*, *asker*, *çoban*, *deşt-bân*¹⁴⁴, *deveci*, *gündelikçi*, *yolcu*, *kiracı*, *hatip*, *hergeleci*, *hizmetkar*, *ırgat*, *imam*, *kasap*, *katırcı*, *muallim*, *müderris*, *ziraat erbabıdır*¹⁴⁵. Hizmetkarlar; zirai işlerin yoğun olduğu bölgelerde tutulan birkaç aylık tarım işçilerini ifade eden bir terimken, gündelikçiler ise aynı işi günlük olarak yapan kişilerdir. Deveci, yolcu ve kiracılar ise nakliye işleriyle uğraşan gruptur. Bunlar arasından yolcu grubunun; insan taşımacılığı ile ilgilendiği düşünülmektedir¹⁴⁶.

¹⁴² Develioğlu, 2013: 689.

¹⁴³ Ticaret erbabı. (Akın Zorba, 2022: 413)

¹⁴⁴ Kır bekçişi/korucu olan kimseler. (Akın Zorba, 2022: 412.)

¹⁴⁵ Akın Zorba, 2022: 411.

¹⁴⁶ Akın Zorba, 2022: 411-412.

1.6. Kaş Ahalisinin Tipolojik Özellikleri

Osmanlılar tarafından oluşturulan temettuat defterlerine hane reisleri tipolojik özellikleri ile tasvir edilerek kaydedilmiştir. Bu sayede defterlerden; bölge ahalisinin dış görünüşleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Defterde yer alan bilgilere göre insanların; boylarının kısa, orta veya uzun olduğunu, sakal ve bıyık tarzlarını tespit etmek mümkündür.

1.6.1. Boy Bilgileri

Kaş Kazası'nda 1840 yılı temettuat defteri incelendiğinde Kaş ahalisinin boy bilgileri aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

Tablo 1.11: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Boyları¹⁴⁷

Yerleşim yeri	Hane sayısı	Kısa boylu	Orta boylu	Uzun boylu	Belirtilmemiş
Albanos mahallesi	<u>72</u>	6	34	26	6
Köftere mahallesi	<u>68</u>	4	37	25	2
Bayındır köyü	<u>46</u>	4	22	17	3
Ahadlı köyü	<u>112</u>	2	45	65	0
Akörü köyü	<u>150</u>	7	69	65	9
Kemer köyü	<u>70</u>	5	36	21	8
Kapaklı köyü	<u>55</u>	3	32	20	0
Tavazlı köyü	<u>28</u>	3	19	5	1
Mevludlar köyü	<u>23</u>	0	17	6	0
Köyre köyü	<u>45</u>	3	25	14	3
Ortabağ köyü	<u>25</u>	2	15	7	1
Dirganler çiftliği	<u>12</u>	0	6	4	2
Durhasan çiftliği	<u>12</u>	0	9	2	1
Karadağ çiftliği	<u>48</u>	1	33	12	2
Çağman köyü	<u>24</u>	0	18	3	3
Çukurbağ köyü	<u>58</u>	2	40	15	1
Hollı köyü	<u>12</u>	1	10	1	0
Belanlı köyü	<u>20</u>	3	14	3	0
Pınarbaşı köyü	<u>6</u>	0	4	2	0
Boğazcık köyü	<u>43</u>	1	32	8	2
Kılıçlı köyü	<u>51</u>	4	30	14	3
Afşar köyü	<u>7</u>	0	3	3	1

¹⁴⁷ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Tirmisin köyü	<u>29</u>	3	14	9	3
Sarlar köyü	<u>44</u>	5	27	11	1
Kal'a-i Kekova köyü	<u>24</u>	0	20	3	1
Gürses köyü	<u>14</u>	0	8	6	0
Yavi köyü	<u>43</u>	0	33	10	0
Gelemen köyü	<u>9</u>	0	8	1	0
Çerler köyü	<u>11</u>	1	5	4	1
Demre köyü	<u>65</u>	3	31	27	4
Beymelik köyü	<u>33</u>	1	17	14	1
Matırlı köyü	<u>12</u>	0	9	2	1
Köşkarlar köyü	<u>26</u>	0	24	2	0
Kumlu köyü	<u>40</u>	1	18	14	7
Seyrat köyü	<u>31</u>	1	22	7	1
Hacıoğlu köyü	<u>15</u>	1	13	1	0
Dere köyü	<u>17</u>	0	10	7	0
Gendive köyü	<u>13</u>	1	8	4	0
Asanoğlu köyü	<u>25</u>	1	14	10	0
Tüfekli köyü	<u>11</u>	0	11	0	0
Kızılağaç köyü	<u>29</u>	1	18	8	2
Ayvasıl çiftliği	<u>68</u>	5	46	17	0
Bayat çiftliği	<u>36</u>	3	22	10	1
Akçaenış çiftliği	<u>26</u>	0	19	6	1
Armudlu çiftliği	<u>20</u>	2	16	2	0
Değirmen köyü	<u>11</u>	3	7	1	0
TOPLAM	-	<u>83</u>	<u>970</u>	<u>514</u>	<u>72</u>

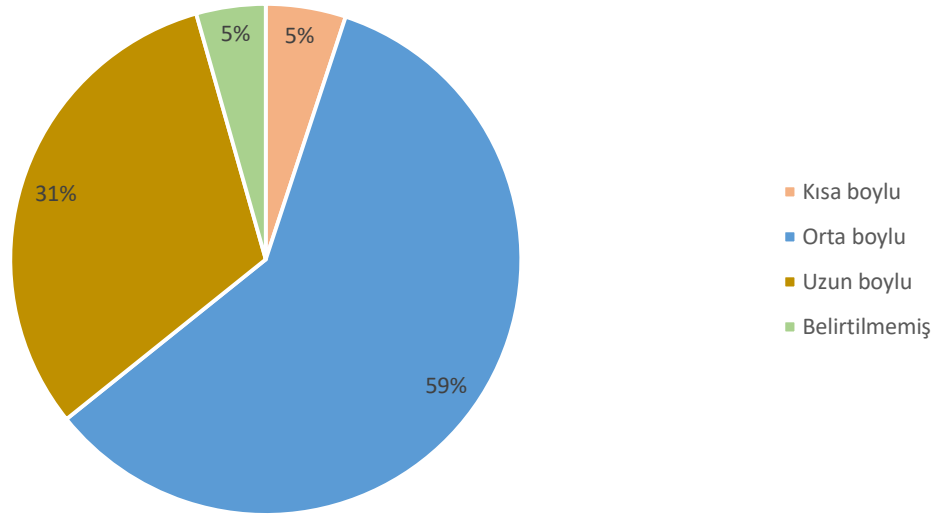
Tablo 1.11 incelendiğinde Kaş Kazası'nda 1840 yılı temettuat defterine kaydedilen hane reislerinden; 83'ünün kısa, 970'inin orta ve 514'ünün uzun boylu olduğu görülmektedir. 72 hane reisinin boyları hakkında defterde bilgi yer almamaktadır¹⁴⁸.

Grafik 1.3'e göre Kaş ahalisinin %59'unun orta boylu olduğu görülmektedir. Daha sonra %31'lik bir oranla uzun boylu kişiler yer almaktadır. Kısa boylu kişiler ve boyları defterde yer almayan kişilerin oranları %5 ile birbirlerine eşittir. Buna göre Kaş ahalisinin büyük çoğunluğunun orta ve uzun boylu olduğu söylenebilir.

¹⁴⁸ Boy bilgisi belirtilmeyen hane reislerinden 41 tanesi eşi ölmüş veya kayıp/kaybolmuş kadınlardan oluşmaktadır. Bu nedenle de kadınların boy bilgisi defterde belirtilmemiştir.

Kaş ahalisinin boyları hangi birim kullanılarak tespit edildiğine dair bir veri yoktur. Muhtemelen bölgeye gelen memurlar bunu kendi inisiyatiflerine göre yapmışlardır. Defterde yer alan bilgilere göre Kaş ahalisi arasında kısa boyluların daha fazla olduğu bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Bölgede 1840 yılı temettuat sayımlarında yer alan 46 yerleşim yerinin 44 tanesinde ahali daha fazla orta boylu olarak kaydedilmiştir. Ancak Afşar köyünde yer alan 7 hane reisinin 3'ü orta, 3'ü uzun boyludur ve bir tanesi de defterde belirtilmemiştir. Uzun boyluların daha fazla olduğu tek yerleşim yeri Ahadlı köyüdür ve köyde bulunan 112 hanenin 65'i uzun, 45'i orta ve 2'i kısa boyludur. (Bkz., Tablo 1.11)

Grafik 1.3: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Boy Oranları

Kaş Kazası'nda kısa boyluların en fazla olduğu yerleşim yeri 7 kişiyle Akörü köyü olmuştur. Orta boyluların da en fazla bulunduğu yer yine 69 kişi ile yine Akörü köyüdür. Uzun boyluların en fazla olduğu yerler ise 65'şer kişi ile Akörü ve Ahadlı köyleridir. Akörü köyünün boy oranlarının hepsinde en fazla köy olmasının nedeni köyde kayıtlı 150 hanenin bulunmasıdır. (Bkz., Tablo 1.11)

1.6.2. Sakal ve Bıyık Bilgileri

1840 yılı temettuat defterinde Kaş ahalisinin sakal ve bıyık türleri de hane reislerini betimlerken memurlar tarafından kaydedilmiştir. Buna göre deftere kaydedilen sakal ve bıyık

türleri; *tüysüz, müzellef sakallı*¹⁴⁹, *kara sakallı, kumral sakallı, ak sakallı, kır sakallı, sarı sakallı, köse sakallı, kara bıyıklı, kumral bıyıklı, kır bıyıklı, ter bıyıklı* ve *şabb-ı emred*¹⁵⁰ şeklindedir.

Tablo 1.12: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Sakal Yapısı¹⁵¹

Yerleşim yeri	Hane sayısı	Tüysüz	Müzellef sakallı	Kara sakallı	Kumral sakallı	Ak sakallı	Kır sakallı	Sarı sakallı	Köse sakallı
Albanos mahallesi	<u>72</u>	0	0	23	9	1	9	2	14
Köftere mahallesi	<u>68</u>	0	0	20	17	1	8	5	4
Bayındır köyü	<u>46</u>	0	0	11	6	5	11	0	4
Ahadlı köyü	<u>112</u>	0	0	44	7	18	18	5	13
Akörü köyü	<u>150</u>	0	1	43	5	36	14	6	19
Kemer köyü	<u>70</u>	1	0	8	12	13	6	2	9
Kapaklı köyü	<u>55</u>	0	0	12	6	14	5	5	8
Tavazlı köyü	<u>28</u>	0	1	3	6	5	4	1	7
Mevludlar köyü	<u>23</u>	0	0	3	4	5	5	0	2
Köyre köyü	<u>45</u>	0	0	7	2	5	5	2	6
Ortabağ köyü	<u>25</u>	0	0	7	1	3	2	1	4
Dirganler çiftliği	<u>12</u>	0	1	2	2	0	0	0	2
Durhasan çiftliği	<u>12</u>	0	0	3	2	0	2	0	2
Karadağ çiftliği	<u>48</u>	0	0	11	1	4	14	0	7
Çağman köyü	<u>24</u>	0	0	4	0	3	3	3	3
Çukurbağ köyü	<u>58</u>	0	0	10	3	12	15	3	4
Hollı köyü	<u>12</u>	0	0	3	1	2	3	0	0
Belanlı köyü	<u>20</u>	0	0	3	2	5	6	0	1
Pınarbaşı köyü	<u>6</u>	0	0	0	0	1	0	3	0
Boğazcık köyü	<u>43</u>	0	0	13	0	5	5	1	7
Kılıçlı köyü	<u>51</u>	0	1	18	3	9	2	1	12
Afşar köyü	<u>7</u>	0	0	2	1	0	2	0	0
Tırmisin köyü	<u>29</u>	1	0	7	6	7	4	0	1
Sarlar köyü	<u>44</u>	0	0	7	2	10	3	2	6

¹⁴⁹ Henüz sakalı tam olarak çıkmamış, yeni tüylenen erkekler için kullanılan terimdir. (Develioğlu, 2013: 928.)

¹⁵⁰ Sakalı ve bıyığı çıkmamış hane reisleri için kullanılan terimdir. (Develioğlu, 2013: 1136)

¹⁵¹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Kal'a-i Kekova köyü	<u>24</u>	0	1	2	4	8	4	2	1
Gürses köyü	<u>14</u>	0	0	4	1	4	0	0	0
Yavi köyü	<u>43</u>	0	0	8	7	17	2	0	5
Gelemen köyü	<u>9</u>	0	0	0	5	1	0	1	0
Çerler köyü	<u>11</u>	0	0	3	1	0	3	0	2
Demre köyü	<u>65</u>	0	1	14	11	2	7	3	10
Beymelik köyü	<u>33</u>	0	0	6	3	2	5	0	9
Matırlı köyü	<u>12</u>	0	0	2	4	2	0	0	2
Köşkarlar köyü	<u>26</u>	0	0	5	0	3	2	0	6
Kumlu köyü	<u>40</u>	0	0	13	3	1	5	1	5
Seyrat köyü	<u>31</u>	0	0	6	1	10	1	5	1
Hacıoğlu köyü	<u>15</u>	0	0	5	0	3	3	0	0
Dere köyü	<u>17</u>	0	0	4	3	3	2	0	1
Gendive köyü	<u>13</u>	0	0	3	3	2	1	0	0
Asanoğlu köyü	<u>25</u>	0	0	8	7	1	4	0	4
Tüfekli köyü	<u>11</u>	0	0	3	1	1	2	0	2
Kızılağaç köyü	<u>29</u>	0	0	5	1	5	4	3	1
Ayvasıl çiftliği	<u>68</u>	0	2	17	8	7	16	1	11
Bayat çiftliği	<u>36</u>	1	0	12	6	3	5	0	3
Akçaenış çiftliği	<u>26</u>	0	0	13	4	1	1	1	3
Armudlu çiftliği	<u>20</u>	0	0	11	1	2	0	1	1
Değirmen köyü	<u>11</u>	0	0	5	0	1	1	1	2
TOPLAM	-	3	8	413	172	243	214	61	204

Sakal kayıtları Müslüman ahali arasında dini bir unsur olduğu için yaygın olarak tercih edilmiştir. Tablo 1.12'da yer alan bilgilere göre Kaş Kazası'nda kaydedilen kişilerin 413'ü kara sakallı, 243'ü ak sakallı, 214'ü kır sakallı, 204'ü köse sakallı, 172'si kumral sakallı, 61'i sarı sakallı, 8'i müzellef sakallı ve 3'ü tüysüzdür¹⁵². Kaş ahalisinin sakal yapıları sayesinde bölge nüfusunun yaklaşık olarak kaç yaşlarında olduğunu da tahmin etmek mümkündür. Buna göre tüysüz ve müzellef olarak kaydedilen kayıtlar tahminen 0-20 yaş arasındaki hane reislerini; kara sakallı, kumral sakallı ve sarı sakallı olarak kaydedilen kayıtlar tahminen 20-40 yaş arasındaki hane reislerini; ak sakallı ve kır sakallı olarak kaydedilen kayıtlar ise tahminen 40 yaş üstü hane reislerini ifade etmektedir.

¹⁵² BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Tablo 1.13: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Hane Reislerinin Bıyık Yapısı¹⁵³

Yerleşim yeri	Hane sayısı	Kara bıyıklı	Kumral bıyıklı	Kır bıyıklı	Ter bıyıklı	Şabb-ı emred
Albanos mahallesi	<u>72</u>	0	0	1	0	5
Köftere mahallesi	<u>68</u>	1	1	0	0	3
Bayındır köyü	<u>46</u>	1	1	1	0	2
Ahadlı köyü	<u>112</u>	2	1	2	0	1
Akörü köyü	<u>150</u>	2	0	2	1	10
Kemer köyü	<u>70</u>	0	0	0	3	8
Kapaklı köyü	<u>55</u>	3	0	0	0	1
Tavazlı köyü	<u>28</u>	0	0	0	0	1
Mevludlar köyü	<u>23</u>	0	0	0	2	0
Köyre köyü	<u>45</u>	0	0	0	0	15
Ortabağ köyü	<u>25</u>	1	0	0	0	5
Dirganler çiftliği	<u>12</u>	1	0	0	3	0
Durhasan çiftliği	<u>12</u>	0	0	0	0	3
Karadağ çiftliği	<u>48</u>	1	0	1	0	7
Çağman köyü	<u>24</u>	0	0	0	0	5
Çukurbağ köyü	<u>58</u>	6	0	0	0	3
Hollı köyü	<u>12</u>	1	0	1	0	1
Belanlı köyü	<u>20</u>	0	0	0	1	2
Pınarbaşı köyü	<u>6</u>	0	0	0	0	2
Boğazcık köyü	<u>43</u>	1	0	0	1	6
Kılıçlı köyü	<u>51</u>	1	0	0	0	3
Afşar köyü	<u>7</u>	0	0	0	0	2
Tırmisin köyü	<u>29</u>	1	0	0	0	0
Sarlar köyü	<u>44</u>	3	3	0	0	6
Kal'a-i Kekova köyü	<u>24</u>	1	0	0	1	0
Gürses köyü	<u>14</u>	0	1	2	0	2
Yavi köyü	<u>43</u>	1	1	0	1	1
Gelemen köyü	<u>9</u>	1	0	0	0	1
Çerler köyü	<u>11</u>	0	0	0	1	0
Demre köyü	<u>65</u>	3	1	0	5	6
Beymelik köyü	<u>33</u>	2	0	0	4	1
Matırlı köyü	<u>12</u>	0	1	0	0	1

¹⁵³ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Köşkarlar köyü	<u>26</u>	4	2	0	0	2
Kumlu köyü	<u>40</u>	0	0	0	3	2
Seyrat köyü	<u>31</u>	3	0	0	1	2
Hacıoğlu köyü	<u>15</u>	2	0	0	0	1
Dere köyü	<u>17</u>	2	0	0	0	2
Gendive köyü	<u>13</u>	0	0	0	2	2
Asanoğlu köyü	<u>25</u>	0	0	0	0	1
Tüfekli köyü	<u>11</u>	2	0	0	0	0
Kızılağaç köyü	<u>29</u>	4	0	0	0	3
Ayvasıl çiftliği	<u>68</u>	0	1	0	4	1
Bayat çiftliği	<u>36</u>	2	0	0	0	2
Akçaenış çiftliği	<u>26</u>	0	0	0	1	2
Armudlu çiftliği	<u>20</u>	2	0	0	0	2
Değirmen köyü	<u>11</u>	0	0	0	0	1
TOPLAM	-	54	13	10	34	126

Tablo 1.13'de 1840 yılı temettuat defterine göre Kaş ahalisinin hangi bıyık yapısı ile deftere kaydedildiği yer almaktadır. Buna göre Kaş ahalisinin 54'ü kara bıyıklı, 13'ü kumral bıyıklı, 10'u kır bıyıklı, 34'ü ter bıyıklıdır ve 126'sı da şabb-ı emred olarak tarif edilmiştir. Burada en çok kayıt 126 ile şabb-ı emred olmuştur yani henüz sakalı bıyığı olmayan erkekler büyük bir bölümü oluşturmuştur. Az önce sakallı hane reisleri için yaptığımız yaklaşık olarak yaş tahminini burada da yapmak mümkündür. Buna göre ter bıyıklı ve şabb-ı emredler tahminen 0-20 yaş arasındaki hane reislerini, kara bıyıklı ve kumral bıyıklılar tahminen 20-40 yaş arasındaki hane reislerini, kır bıyıklılar tahminen 40 yaş üstündeki hane reislerini ifade etmektedir.

Kaş Kazası'ndaki 1639 haneden, 84'ünün sakal ve bıyık kaydı bulunmamaktadır. Bunlardan 41 hane reisi kadınlardan oluşmaktaydı, geri kalan 43 hane reisi ise deftere direkt olarak *Yetim Ömer, Sabi Ahmed, İnce Mustafa* şeklinde kaydedilmiştir.

1.7. Nüfusun Yaşa Göre Dağılımı

Nüfus defterlerinde bölgede yaşayan insan sayısını tespit etmenin yanı sıra oradaki insanların yaşları hakkında da bilgi edinilebilmektedir. Osmanlı arşivinde Kaş Kazası'na ait iki nüfus defteri de bu anlamda incelenmiştir. 1831 yılında tutulan nüfus defterinde yer alan veriler çok net bir şekilde tespit edilebilmektedir ancak 1840 yılında tutulan nüfus defteri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. 1840 yılı nüfus defteri, uzun yıllar rutubetli bir ortamda

kalmasından veya başka bir nedenden ıslanmasından dolayı pek çok veri defter üzerinden silinmiş, okunamaz hale gelmiştir. (Bkz, EK 8)

Bu başlık altında inceleyeceğimiz Kaş Kazası nüfusunun yaşlara göre dağılımı yukarıda anlatılan sebeplerden dolayı sadece 1831 yılı nüfus defterine göre hazırlanmıştır. Deftere kaydedilen en düşük yaş 1, en büyük yaş ise 100'dür. Biz de oluşturduğumuz tablolarda bu nedenle 10 yaşlık aralıklar kullanmayı uygun gördük.

Tablo 1.14: 1831 Yılı Nüfus Defterine Göre Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı ve Yaş Ortalamaları¹⁵⁴

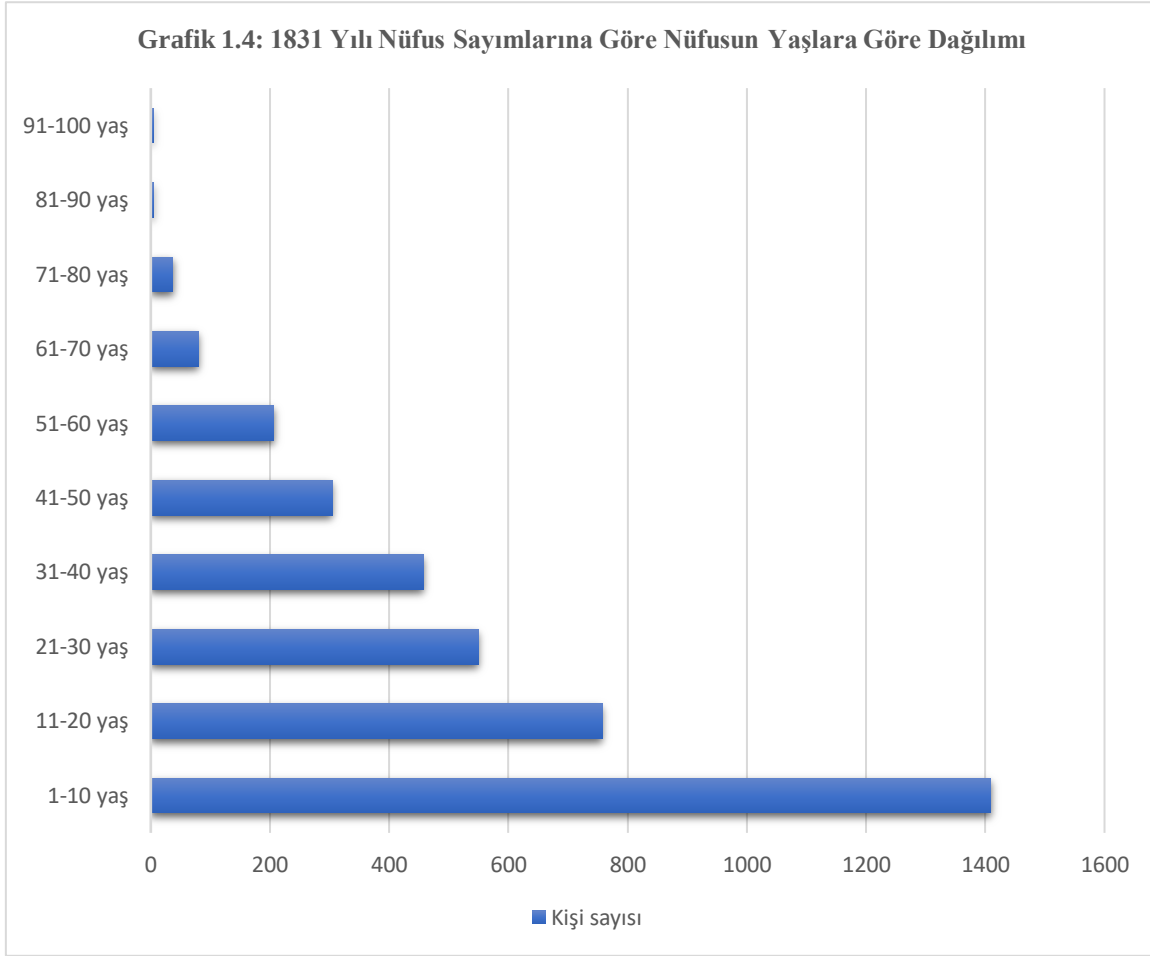
Yerleşim yeri	1-10 yaş	11-20 yaş	21-30 yaş	31-40 yaş	41-50 yaş	51-60 yaş	61-70 yaş	71-80 yaş	81-90 yaş	91-100 yaş	Toplam	Yaş ortalaması
Alpanos mahallesi	64	32	26	15	14	10	2	0	0	0	163	20,07
Köfteri mahallesi	41	24	19	19	6	2	2	0	0	0	113	20,81
Bayındır köyü	28	20	19	9	7	7	3	0	0	0	93	22,92
Ahadlu cemaati	180	63	37	40	17	9	4	5	0	1	356	17,67
Akörü köyü	125	63	47	37	34	17	6	2	0	1	332	22,48
Kemer köyü	78	31	23	23	15	10	4	1	1	0	186	21,52
Kapaklı cemaati	55	30	33	15	8	11	8	3	2	1	166	24,96
Tavazlı cemaati	24	19	8	7	8	4	1	0	0	0	71	22,01
Mevludlar cemaati	16	6	2	2	2	3	0	0	0	0	31	18,28
Köğre köyü	44	17	19	9	5	4	1	1	0	0	100	18,94
Ortabağ köyü	25	15	14	7	4	1	0	0	0	0	66	18,57
Dirgenler çiftliği	8	10	6	5	1	1	0	0	0	0	31	20,16
Durasanlar çiftliği	22	9	6	4	2	2	0	0	0	0	45	17,06
Karadağ çiftliği	41	18	12	18	12	2	1	1	0	0	105	21,39
Çağman köyü	12	16	8	7	1	3	3	0	0	0	50	23,92
Çukurbağ köyü	48	25	17	19	14	6	6	4	0	0	139	24,57
Hollı köyü	18	3	2	5	2	1	0	0	0	1	32	19,00
Belenli köyü	24	9	15	12	3	5	2	0	1	0	71	24,52
Pınarbaşı köyü	14	4	3	3	1	1	0	1	0	0	27	18,33
Boğazcık köyü	22	21	9	8	5	7	2	0	0	0	74	23,63
Kılıçlı köyü	32	25	11	13	7	8	1	0	0	0	97	22,13
Afşar köyü	5	3	1	3	1	1	0	1	0	0	15	26,73
Tırmisin köyü	14	11	10	8	6	7	2	3	0	0	61	30,44
Zarlar köyü	44	29	10	15	9	5	4	0	0	0	116	21,31

¹⁵⁴ BOA., NFS.d., 3197.

Kal'a-i köyü namı diğer Kekova	23	11	4	4	7	6	1	1	0	0	57	24,15
Gürses köyü	12	3	2	3	2	4	1	1	0	0	28	26,96
Yavi köyü	19	25	18	6	7	8	3	3	0	0	89	26,50
Gelemen köyü	6	1	2	4	2	0	0	0	0	0	15	22,26
Çerler köyü	2	3	5	1	2	0	0	0	0	0	13	24,84
Demre köyü ¹⁵⁵	36	30	19	22	7	5	2	1	0	0	122	23,03
Beymelik köyü	27	7	8	12	6	1	2	2	0	0	65	23,58
Matırlı köyü	12	6	5	2	1	1	0	0	0	0	27	17,62
Köşkerli cemaati	18	21	13	7	9	4	0	2	0	0	74	24,32
Kumlu cemaati	23	13	15	7	7	4	1	0	0	0	70	22,54
Seyret köyü	28	14	5	6	8	8	4	1	0	0	74	25,50
Hacıoğlan köyü	20	9	9	6	3	2	2	1	0	0	52	22,42
Dere köyü	6	1	4	4	4	2	0	0	0	0	21	28,85
Gendive köyü	8	4	4	2	1	1	1	1	0	0	22	24,63
Asanoğlan köyü	17	7	7	10	8	4	2	0	0	0	55	26,87
Tüfekli cemaati	10	4	2	9	1	2	2	0	0	0	30	25,93
Kızılağaç köyü	23	11	7	9	6	6	1	1	1	0	65	25,80
Ayvassıl çiftliği	60	29	21	18	19	7	4	0	0	0	158	22,24
Bayat çiftliği	35	31	17	11	9	7	0	0	0	0	110	21,34
Akçaenış köyü	20	9	11	9	2	4	0	0	0	0	55	21,89
Amrudlu çiftliği	14	7	8	1	3	2	2	1	0	0	38	23,10
Değirmen köyü	4	4	3	0	3	0	0	0	0	0	14	21,92
Kayapınar köyü	1	1	3	0	2	0	0	0	0	0	7	30,85
Asas köyü	1	3	0	2	1	1	0	0	0	0	8	29,87
TOPLAM	1409	757	549	458	304	206	80	37	5	4	3809	

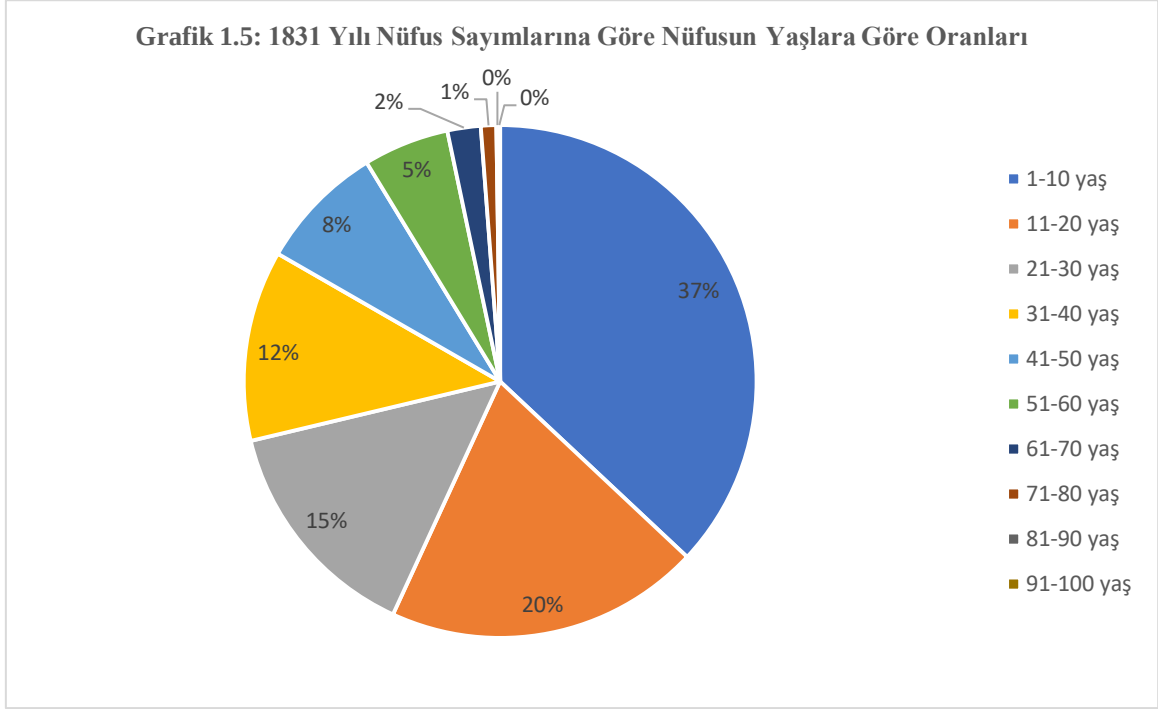
1831 yılı nüfus defterine kaydedilen erkeklerin yaşlarını içeren tablo incelendiğinde; Kaş nüfusunun 1409'unun 1-10 yaş arasında olduğu; 757'sinin 11-20 yaş arasında olduğu; 549'unun 21-30 yaş arasında olduğu; 458'inin 31-40 yaş arasında olduğu; 304'ünün 41-50 yaş arasında olduğu; 206'sının 51-60 yaş arasında olduğu; 80'inin 61-70 yaş arasında olduğu; 37'sinin 71-80 yaş arasında olduğu; 5'nin 81-90 yaş arasında olduğu ve 4'ünün 91-100 yaş arasında olduğu görülmektedir. (Bkz., Tablo 1.14)

¹⁵⁵ Demre köyünde bir kişinin bilgilerinin yer aldığı kısım okunamaz haldedir, bu nedenle onun yaşı tabloya dahil edilmemiştir. (BOA., NFS.d., 3197: 12)

Kaş ahalisinin yaş dağılımına bakıldığında kazada en fazla yaş aralığı 1-10 yaş arasındaki gruba aittir. Ardından sırasıyla 11-20 yaş arasındaki grup, 21-30 yaş arasındaki grup, 31-40 yaş arasındaki grup, 41-50 yaş arasındaki grup, 51-60 yaş arasındaki grup, 61-70 yaş arasındaki grup, 71-80 yaş arasındaki grup, 81-90 yaş arasındaki grup ve 91-100 yaş arasındaki grup gelmektedir. En az yaş aralığı bulunan grup 91-100 yaş arasındaki kişilerdir. (Bkz., Grafik 1.4)

1831 yılı nüfus defterindeki yerleşim yerlerinin yaş ortalamalarını incelediğimizde; Kaş Kazası'nın en düşük yaş ortalamasına sahip yeri 17,06 ile Durasanlar çiftliğidir. Kaş Kazası'daki en yüksek yaş ortalamasına sahip yer ise 30,85 yaş ortalaması ile Kayapınar köyü olmuştur. Kaş Kazası'ndaki insanların yaşlarına ve yaş ortalamalarına baktığımızda bölgede yaşam süresinin ortalama olarak 50-70 yaş olduğu görülmektedir. Dönemin koşulları dikkate alındığında bunun normal olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü ulaşım, sağlık, yiyecek ve içecek imkanlarının günümüz kadar gelişmemiş olduğu aşikardır. (Bkz., Tablo 1.14)

1831 yılı nüfus defterinden elde edilen yaşlara göre yapılan grafik 1.5 incelendiğinde Kaş ahalisinin %37'sinin 1-10 yaş arasında, %20'sinin 11-20 yaş arasında, %15'inin 21-30 yaş arasında, %12'sinin 31-40 yaş arasında, %8'inin 41-50 yaş arasında, %5'inin 51-60 yaş arasında ve %1'inin 61-70 yaş arasında olduğu görülmektedir. 81-90 yaş arasındaki ve 91-100 yaş arasındaki insanlar yeterli bir çoğunlukta olmadığından grafikte yüzdelik dilimde sıfır (0) olarak gösterilmiştir. (Bkz., Grafik 1.5)

İKİNCİ BÖLÜM

KAŞ KAZASI'NDA EKONOMİK YAPI

2.1. Tarımsal Faaliyetler

İnsanlık tarihinin en eski geçim kaynaklarından birisi olan tarım, Osmanlı Devleti döneminde oldukça yaygındı. Anadolu topraklarının bereketli yapısı ve dört mevsimi yaşayan coğrafi özellikleri bunun en önemli nedenlerindendi. Kaş Kazası'nda da tarımsal faaliyetler yaygın bir şekilde yapılmaktaydı. 1840 yılında tutulan temettuat defterinde yer alan 46 köyde toplam 63573 dönüm tarım arazisi bulunmaktadır. Bahsedilen defterde arazilere neler ekildiği belirtilmemiş, sadece dönüm ve dönümün kıymeti kaydedilmiştir.

Tablo 2.1: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Tarım Alanları¹⁵⁶

Yerleşim yeri	Tarla dönüm	Boz (hali) dönüm	Bağ dönüm	Yaylada tarla dönüm	Bahçe	Zerdali bahçesi	Zeytun eşcarı
Albanos mahallesi	2553	390	6	24	-	-	-
Köftere mahallesi	24036	20	12	-	-	-	-
Bayındır köyü	1378,5	-	1,5	6	-	-	-
Ahadlı köyü	1028	-	20	24	-	-	-
Akörü köyü	1415	-	33	-	-	-	34
Kemer köyü	777,5	-	35	-	-	-	35
Kapaklı köyü	883,5	-	-	-	-	-	6
Tavazlı köyü	639	-	-	-	-	-	-
Mevludlar köyü	45	-	-	-	-	-	-
Köyre köyü	1033	-	48	-	1	-	-
Ortabağ köyü	302	-	39,5	-	2	-	5
Dirganler çiftliği	167	-	-	-	-	-	6
Durhasan çiftliği	33	-	-	-	-	-	-
Karadağ çiftliği	792	-	-	-	-	-	-
Çağman köyü	537	-	10	-	-	-	-
Çukurbağ köyü	792	-	22	-	4	-	5
Hollı köyü	388	-	1	-	-	-	-
Belanlı köyü	448	-	1,5	-	-	-	-
Pınarbaşı köyü	70	-	-	-	-	-	-
Boğazcık köyü	1142	-	27	-	-	-	9

¹⁵⁶ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Kılıçlı köyü	1835	-	53,5	-	-	-	-
Afşar köyü	576	-	-	-	-	-	1
Tırmisin köyü	1580	-	1	-	-	-	60
Sarlar köyü	2094	-	-	-	-	-	-
Kal'a-i Kekova köyü	609,5	-	-	-	-	-	59
Gürses köyü	481,5	-	-	-	-	-	-
Yavi köyü	3232	-	-	-	-	-	9
Gelemen köyü	246	-	-	-	-	-	-
Çerler köyü	832	-	-	-	-	-	-
Demre köyü	4273	-	0,5	-	-	1	-
Beymelik köyü	1632	-	-	-	-	-	-
Matırlı köyü	612	-	-	-	-	-	-
Köşkarlar köyü	1880	-	-	-	-	-	-
Kumlu köyü	616	-	-	-	-	-	-
Seyrat köyü	535	-	7	-	-	-	1
Hacıoğlu köyü	460	-	1	-	-	-	-
Dere köyü	321	-	1	-	-	-	-
Gendive köyü	133	-	-	-	-	-	-
Asanoğlu köyü	290	-	-	-	-	-	-
Tüfekli köyü	161	-	-	-	-	-	-
Kızılağaç köyü	920	-	0,5	-	-	-	-
Ayvasıl çiftliği	287	-	1	-	-	-	-
Bayat çiftliği	421	-	-	-	-	-	-
Akçaeniş çiftliği	38	-	-	-	-	-	-
Armudlu çiftliği	250	-	5,5	-	-	-	-
Değirmen köyü	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	62774,5	410	327,5	54	7	1	230

Kaş Kazası'nda yer alan tarım arazilerini gösteren tablo incelendiğinde en fazla tarım alanı 24068 dönüm ile Köftere mahallesinde yer almaktadır. Ardından 4274,5 dönümle Demre köyü gelmektedir. (Bkz., Tablo 2.1) Köftere mahallesinde bu kadar fazla tarım arazisinin bulunmasının nedeni; eski ayan Ali ve onun kardeşi Ömer'in burada yaşıyor olmasıdır. Toplam 68 hanenin olduğu Köftere mahallesinde 66 hanenin toplam 1609 dönüm tarlası ve 7 dönüm bağı bulunurken; eski ayan Ali'nin 17226 dönüm tarlası, 5 dönüm bağı ve kardeşi Ömer'in 5201 dönüm tarlası vardır¹⁵⁷.

¹⁵⁷ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 8-9.

Köftere mahallesinde var olan tarım arazisine sahip olmadaki büyük adaletsizlikler farklı köylerde de tespit edilmiştir. 72 hanenin bulunduğu Albanos mahallesinde yer alan 2553 dönüm tarlanın; 587 dönümü hane 21'de yaşayan *uzun boylu, az kır sakallı Hasan'a*, 1050 dönümü ise hane 53'te yaşayan *orta boylu, kara sakallı Osman'a* aittir¹⁵⁸. 12 hanenin bulunduğu Holli köyünde yer alan 388 dönüm tarlanın ise; 250 dönümü hane 7'de yaşayan *orta boylu, kumral sakallı Ali'ye* aittir¹⁵⁹. Ve son olarak 26 hanenin bulunduğu Köşkarlar köyünde yer alan 1880 dönüm tarlanın; 1702 dönümü hane 1'de yaşayan *muhtar-ı evvel orta boylu, kır sakallı Süleyman'a* aittir¹⁶⁰. Örneklerde yer alan durumlar bizlere Kaş Kazası'nda belirli mahalle ve köylerde ekonomik olarak diğer hanelerden çok daha ileri konumda aileler olduğunu bizlere göstermektedir. Bölgenin eşrafları arasında yer alan bu ailelerin, diğer aileler ve devlet nezdinde de daha önemli bir konumda olduğu düşünülebilir. Bunu destekleyen en önemli bulgu ise bahsedilen hane reislerinin hiçbirisinin çok fazla gelirleri olmasına rağmen bir önceki senede devlete salyane ödememiş olmasıdır. (Bkz., Tablo 2.1)

Kaş ahalisinin ektiği tarım ürünlerinden birisi zeytin ağaçlarıdır. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu yerlerde yetişen bu ağaç türü, ekonomik anlamda da çok değerlidir. Günümüzde Kaş'ta 700.000'in üzerinde zeytin ağacı vardır¹⁶¹. 1840 yılı temettuat sayımlarında ise sadece 230 ağaç kaydedilmiştir. (Bkz., Tablo 2.1) Bu ağaçların genellikle hanelerin kendi bireysel tüketimlerini karşılamak adına ekildiği düşünülmektedir. Bu kadar az sayıdaki ağaçla bir ürün fazlası ortaya konulması zordur nitekim Osmanlı arşivinde de bölgede zeytin veya zeytinyağı ticareti yapıldığına dair bir belge karşımıza çıkmamıştır.

19. yüzyılın ortalarında Kaş Kazası'nda yetiştirilen tarım ürünlerinden bir diğeri üzümdür. Antik dönemlerden beri bu bölgede üzüm yetiştiriciliği yapıldığı bilinmektedir. Bugün Kaş ilçesi sınırları içerisinde yer alan ancak 1840 yılı temettuat kayıtlarına göre müstakil bir kaza olan Kalkan'da bulunan Margaz köyü; kendisine has *Margaz Üzümlü* adı verilen bir üzüm yetiştirmektedir. Köyün ismi bu nedenle günümüzde artık Üzümlü köyü olarak değiştirilmiştir¹⁶². Kaş Kazası'nda bulunan 46 farklı yerleşim yerinde toplam 327,5 dönüm bağı vardır. (Bkz., Tablo 2.1) Bu bağlarda Margaz Üzümlü de dahil farklı üzüm çeşitleri yetiştirilmiştir. Elde edilen üzümler meyve olarak tüketildiği gibi pekmez yapıp, sofralarda kullanılmıştır¹⁶³.

¹⁵⁸ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 3, 6.

¹⁵⁹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 78.

¹⁶⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 100.

¹⁶¹ Koçak, 2016: 1-3.

¹⁶² Musluoğlu, 2018: 17.

¹⁶³ Ak, 2012: 239.

Kaş Kazası'nda ekilen tarım ürünleri 1840 yılı temettuat defterinde belirtilmemiştir ancak Hatice Akın Zorba 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterlerine göre Kaş Kazası üzerine yaptığı çalışmasında bu ürünlerin neler olduğuna yer verdi. Buna göre Kaş'ta; buğday (hınta), şa'ir (arpa), tütün (duhan), darı, bakla, mercimek, burçak, melez (arpa-buğday karışımı), susam ve penbe üretimi olduğunu görmekteyiz¹⁶⁴. Bunun yanında Kaş'ın doğu sınırında yer alan Kalkan ve batı sınırında yer alan Finike kazalarında 1840 ve 1844-45/H.1261 yılları temettuat defterlerine göre yapılan çalışmalarda da benzer ürünlerin ekildiğine dair veriler bulunmaktadır. Kalkan ve Finike kazalarından elde edilen verilerine göre bölgedeki tarlalarda en çok ekilen ürünler; buğday (hınta), şa'ir (arpa), darı, susam, penbe, tütün (duhan), melez (arpa-buğday karışımı), pirinç ve mercimektir¹⁶⁵. Bu bağlamda Kaş Kazası'nda 1840 yılında ekilen tarım ürünlerinin de yukardaki ürünler olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca 1840 yılı temettuat defterinde yer alan köylerde ambarlar kaydedilmiştir. Bu yapılar üzerinde yapılan bir çalışmada ambarlarda genellikle; buğday, arpa, nohut, fasulye ve mercimek gibi tahıl ürünlerinin muhafaza edildiği aktarılmıştır¹⁶⁶. Bu da Kaş Kazası'nda ekilen ürünler hakkında bize bilgi veren diğer bir veri olmuştur.

Tablo 2.2: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Ambar Sayıları¹⁶⁷

Yerleşim yeri	Ambar sayısı
Albanos mahallesi	20
Köftere mahallesi	34
Bayındır köyü	16
Ahadlı köyü	3
Akörü köyü	27
Kemer köyü	12
Kapaklı köyü	2
Tavazlı köyü	4
Mevludlar köyü	4
Köyre köyü	31
Ortabağ köyü	7
Dirganler çiftliği	2
Durhasan çiftliği	9

¹⁶⁴ Akın Zorba, 2022: 420-421.

¹⁶⁵ Musluoğlu, 2018: 46; Polat, 2021: 61.

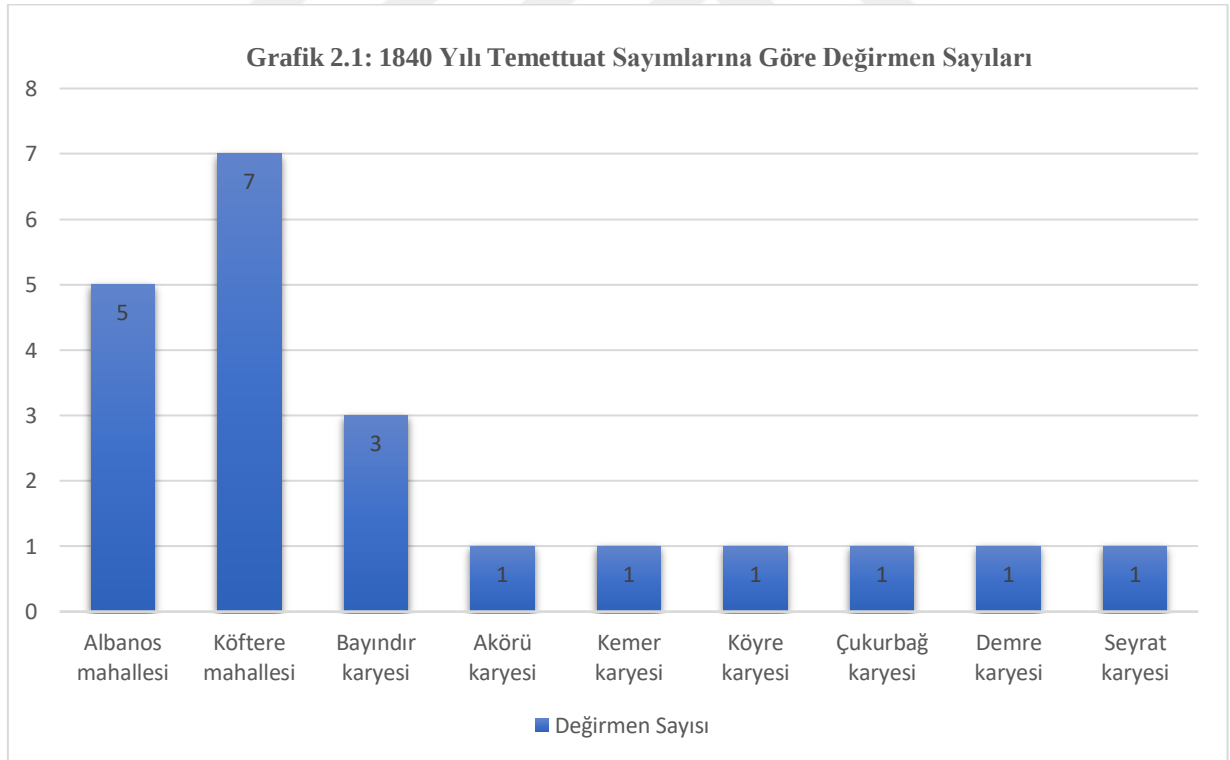
¹⁶⁶ Detaylı bilgi için bkz., Mikail Açikel, Zuhal Kaynakçı Elinç, “Antalya Geleneksel Tahıl Ambarları”, *Antalya Kitabı: Doğa ve Medeniyet*, Palet Yayınları, Konya, 2020. ss. 387-405.

¹⁶⁷ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Karadağ çiftliği	10
Çağman köyü	9
Çukurbağ köyü	15
Hollı köyü	2
Belanlı köyü	6
Pınarbaşı köyü	-
Boğazcık köyü	8
Kılıçlı köyü	16
Afşar köyü	5
Tırmisin köyü	12
Sarlar köyü	10
Kal'a-i Kekova köyü	2
Gürses köyü	4
Yavi köyü	23
Gelemen köyü	-
Çerler köyü	1
Demre köyü	25
Beymelik köyü	14
Matırlı köyü	4
Köşkarlar köyü	4
Kumlu köyü	9
Seyrat köyü	5
Hacıoğlu köyü	3
Dere köyü	2
Gendive köyü	3
Asanoğlu köyü	5
Tüfekli köyü	4
Kızılağaç köyü	6
Ayvasıl çiftliği	25
Bayat çiftliği	13
Akçaenış çiftliği	11
Armudlu çiftliği	4
Değirmen köyü	3
	Toplam: 434

1840 yılı temettut defterine göre Köftere mahallesinde 34 ambar bulunmaktadır. 24068 dönüm tarım alanı ile tarımsal faaliyetlerde en önemli yerleşim yeri olan Köftere mahallesinde bu kadar ambar bulunması olağan bir durumdur. Ambar sayısında daha sonra gelen yerleşim

yerleri 31 ambarla Köyre ve 27 ambarla Akörü köyleri olmuştur. Gelemen ve Pınarbaşı köylerinde ise ambar kaydına rastlanmamıştır. Nüfus olarak da 1840 yılı defterindeki en az nüfusa sahip köylerden olan Pınarbaşı ve Gelemen'de¹⁶⁸ tarım alanları da azdır. 1840 yılı temettuat defterinde Pınarbaşı köyünde kaydedilen toplam 6 hanenin 70 dönüm ve Gelemen köyünde kaydedilen 9 hanenin ise 246 dönüm tarım arazisi vardır. (Bkz., Tablo 2.1 ve 2.2) Elde verilere göre Kaş Kazası'ndaki ahalinin ekonomik gelirinin büyük bir bölümü tarımdan elde ediliyordu. Kaş ahalisi genellikle elde edilen tarım ürünlerini ambarlarda muhafaza edip, kış aylarına tüketiyordu. Eğer elde edilen ürünler fazlaysa da bunları çevre bölgelere veya direkt olarak İstanbul'a satıyordu. 1829/H.1245 tarihli bir belgede, Meis adasının ihtiyaçlarını Kaş Kazası'ndan tedarik ettiği ve Kaş'ta bazı muhtekirlerin ortaya çıktığı kaydedilerek, sorunun çözülmesi istenmişti¹⁶⁹. Bundan 10 yıl sonra karşımıza çıkan 1839/H.1255 tarihli bir belgede ise Bergos, Balçık ve Kaş iskelelerinden yüklenen erzakların sıkıntısız bir şekilde İstanbul'da Anbar-ı Amire tarafından teslim alındığı kaydedilmiştir¹⁷⁰. Bu iki kayıt bize Kaş'ın 19. yüzyılın ortalarında tarım ürün fazlası ortaya koyacak kadar üretim yaptığını göstermektedir.

¹⁶⁸ 1840 yılı nüfus defterine göre Pınarbaşı köyü nüfusu 44 ve Gelemen köyü nüfusu 38'dir. (Bkz., Tablo 1.4)

¹⁶⁹ BOA., HAT., 642/31534.

¹⁷⁰ BOA., MAD.d., 2408.

Kaş Kazası'nda tarım alanlarının fazla ve coğrafi yapının uygun olduğu mahalle ve köylerde değirmen olduğu görülmektedir. Elde edilen tahıl ürünlerinin öğütülmesini sağlayan değirmenler, kıymet bakımından değerli ürünlerdir ve genelde birkaç hissedarı bulunmaktadır. Kaş'ta 1840 yılı temettuat sayımında 21 tane değirmen olduğu tespit edilmiştir. Bu değirmenlerden 5 tanesi Köftere mahallesinde ikamet eden ayan-ı sabık Ali'ye aittir ve güz (yel) değirmenidir¹⁷¹. Geri kalan 16 değirmenin durumu üzerine yaptığımız araştırma sonucunda ise Köyre köyünde (şimdiki ismi Gürsu) ikamet eden ve günümüzde hala tarihi değirmenden susam öğüterek, tahin elde eden Mehmet Armutcu ile bir sözlü mülakat gerçekleştirdik. Buna göre Köyre, Akörü, Çukurbağ ve Kemer'deki değirmenlerin birer su değirmeni olduğu bilgisini elde ettik¹⁷². Günümüze kadar değirmenlerin birçoğunun yıkılmış veya kullanılmaz duruma gelmesinden dolayı hepsinin akıbeti hakkında yeterli veriye ulaşamamıştır ancak üç tarafı yüksek dağlarla çevrili Kasaba ovasının yer aldığı bölgede kurulan Albanos mahallesindeki değirmenlerin de bu bölgenin birçok dere yatağının son noktası olması nedeniyle su değirmenleri olduğunu düşünmekteyiz¹⁷³. Son olarak Demre'deki değirmenin de Demre çayının yatağına yakın bir yerde kurulmuş olması gerekmektedir ve bu nedenle onun da bir su değirmeni olması kuvvetle muhtemeldir. (Bkz., Grafik 2.1)

Kaş'ta yer alan 21 değirmenin yerleşim yerlerine göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde, en fazla değirmen 7 taneyle tarım alanının ve ambar sayısının da en çok bulunduğu Köftere mahallesindedir. Köftere mahallesinin ardından ise değirmen sayısında 5 değirmenle Kaş'ın 19. ve 20. yüzyıllarda bir dönem merkezi olan Albanos mahallesi yer almaktadır. Bu iki mahallenin merkezi konumda olmaları ve içerisinde geniş tarım alanlarının bulunması nedeniyle değirmenlerin buralarda yoğunlaştığı düşünülmektedir. Kaş ahalisi, değirmenlerde hasat ettikleri buğday, susam gibi ürünleri öğütürlerdi. Köftere ve Albanos mahallesinin yanında diğer değirmenler; Bayındır, Akörü, Kemer, Köyre, Çukurbağ, Demre ve Seyrat köylerinde bulunmaktadır. (Bkz., Grafik 2.1) Bu köylerden Bayındır'da 1386 dönüm; Akörü'de 1482 dönüm; Köyre'de 1082 dönüm; Çukurbağ'da 823; Demre'de 4274,5 ve Seyrat'ta 543 dönüm tarım alanı bulunmaktadır. (Bkz., Tablo 2.1) Aynı zamanda değirmen bulunan köylerin tamamı 1840 yılı nüfus defterine göre 150 nüfustan daha kalabalıktırlar¹⁷⁴.

¹⁷¹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 9.

¹⁷² Mehmet Armutcu, (18.11.2022), Mehmet Armutcu'nun evi, Antalya.

¹⁷³ Saraçoğlu, 1989: 475.

¹⁷⁴ 1840 yılı nüfus defterine göre değirmen bulunan köylerden Albanos mahallesinin nüfusu 340; Köftere mahallesinin nüfusu 346; Bayındır köyünün nüfusu 248; Akörü köyünün nüfusu 782; Kemer köyünün nüfusu 390; Köyre köyünün nüfusu 222; Çukurbağ köyünün nüfusu 350; Demre köyünün nüfusu ve Seyrat köyünün nüfusu 158 kişidir. (Bkz., Tablo 1.4)

Kaş Kazası'nın tarımsal faaliyetlerinin değerlendirdiğimiz bu başlık altında son olarak diğer kazalardaki tarımsal faaliyetlerle bir kıyaslama yapmayı uygun gördük. Böylelikle araştırmada elde edilen bulguların da farklı bir bakış açısı ile yorumlanması mümkün olacaktır. Buna göre; 1840 yılı temettuat defterine göre Kaş Kazası'nda 63208,5 dönüm tarla, 335,5 dönüm bağ-bahçe tespit edilmiştir. Bunun yanında aynı defterde Kaş'ta 230 adet zeytin ağacı olduğu da kaydedilmiştir. Kalkan Kazası'nda ise 1840 yılı temettuat defterine göre 26516,5 dönüm tarla, 278,5 dönüm bağ ve 373 adet zeytin ağacı vardır¹⁷⁵. Finike Kazası'nda 1840 yılı temettuat defterine göre 27119 dönüm tarla, 115,5 dönüm bahçe ve 3 zeytin ağacı bulunmaktadır¹⁷⁶. Elmalı Kazası'ndaki kayıtlar incelendiğinde kazada 1840 yılı temettuat defterine göre tarla ve bağ olarak 147804 dönüm tarım arazisi yer almaktadır¹⁷⁷. Istanos Kazası'nda ise ahaliye ait kaç dönüm tarla olduğu tam olarak elimizdeki verilerde olmasa da 1840 yılı temettuat defterine göre 2607 dönüm bağ-bahçe olduğu bilinmektedir¹⁷⁸. Böylece farklı çalışmalardan alınan verilere göre bölge kazalarının 1840 yılı tarım alanları aşağıdaki gibidir.

Tablo 2.3: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Tarım Alanları

Yerleşim yeri	Tarla	Bağ-bahçe	Zeytin ağacı
Kaş Kazası	63208,5 dönüm	333,5 dönüm	230 adet
Kalkan Kazası	26516,5 dönüm	278,5 dönüm	373 adet
Finike Kazası	27119 dönüm	115,5 dönüm	3 adet
Elmalı Kazası	147804 dönüm		-
Istanos Kazası	-	2607 dönüm	-

Tablo 2.3'de tüm bilgiler maalesef bulunmamaktadır. Ancak buna rağmen bir yorum yapmamız yine de mümkündür. En fazla tarım alanı (Istanos Kazası net olarak tespit edilememiştir) toplam olarak 147804 dönümle Elmalı Kazası'nda yer almaktadır. İkinci olarak en fazla tarım alanına sahip kaza 63542 dönümle Kaş'tır. Ardından 27234,5 dönümlük tarım alanı ile Finike ve 26795 dönümlük tarım alanı ile Kalkan gelmektedir. Kalkan Kazası'nda tarım alanı, Finike Kazası'nda az olmasına rağmen daha fazla bağ-bahçe olması dikkat çekicidir. Yine elde edilen verilere göre Kalkan'daki zeytin ağaçları; Kaş ve Finike'deki zeytin ağaçlarının toplamından daha fazladır. (Bkz., Tablo 2.3.) Tarım alanları konusunda daha geçerli sonuçlar

¹⁷⁵ Musluoğlu, 2018: 41.

¹⁷⁶ Polat, 2021: 48-50.

¹⁷⁷ Durgun, 2018: 231.

¹⁷⁸ Yıldız, 2018: 105.

elde edilebilmesi adına nüfusa oranla kıyaslamak gerekmektedir. Buna göre 1840 yılında Kaş'ta 8944, Kalkan'da 3950, Finike'de 4115 ve Elmalı'da 10792 kişi yaşamaktaydı. Istanos'un nüfusu ise 1841/H.1257 yılında 11256 kişiden oluşmaktaydı. (Bkz., Tablo 1.7) Tarım alanları, kazalarda yer alan nüfusa bölündüğünde Kaş'ta kişi başına 7,10 dönüm, Kalkan'da kişi başına 6,78 dönüm, Finike'de kişi başına 6,61 dönüm ve Elmalı'da 13,69 dönüm tarım alanı düşmektedir. Burada elde ettiğimiz hesaplamalara ve verilere göre bölgede tarımsal faaliyetlerin en yoğun olduğu yerler sırasıyla; Elmalı, Kaş, Kalkan ve Finike'dir. Sonuç olarak Kaş Kazası'nda tarım faaliyetlerinin nüfusa oranla Kalkan ve Finike'den daha gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Elmalı'da bu durum Kaş Kazası'ndan çok daha gelişmiş bir düzeydedir.

2.2. Arıcılık

Osmanlı döneminde toplumun tüketim ürünleri arasında bal önemli bir yeri teşkil etmekteydi. Bal direkt olarak tüketilmesinin yanında şerbet olarak içilmesi ve birçok tatlıda ve yemekte kullanılması nedeniyle ihtiyaç duyulan bir gıdaydı¹⁷⁹. Kaş ahalisi de bu sebeplerden ve coğrafi durumunun el vermesinden dolayı arıcılığa önem vermiştir. 1840 yılı temettuat sayımlarına göre kazada toplam 4205 adet arı kovanı bulunmaktadır. Bu kovanların dağılımı bölgelerin arıcılığa uygun fiziki durumuna göre değişiklik göstermektedir.

Tablo 2.4: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Kovan Sayıları¹⁸⁰

Yerleşim yeri	Arı kovanı sayısı
Albanos mahallesi	26
Köftere mahallesi	173
Bayındır köyü	204
Ahadlı köyü	93
Akörü köyü	301
Kemer köyü	132
Kapaklı köyü	597
Tavazlı köyü	104
Mevludlar köyü	29
Köyre köyü	111
Ortabağ köyü	180
Dirganler çiftliği	50

¹⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz., İbrahim Solak, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Arıcılık”, *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, Konya, 2013, ss. 347-363.

¹⁸⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Durhasan çiftliği	59
Karadağ çiftliği	269
Çağman köyü	133
Çukurbağ köyü	141
Hollı köyü	3
Belanlı köyü	164
Pınarbaşı köyü	0
Boğazcık köyü	68
Kılıçlı köyü	234
Afşar köyü	109
Tırmisin köyü	136
Sarlar köyü	143
Kal'a-i Kekova köyü	83
Gürses köyü	49
Yavi köyü	198
Gelemen köyü	66
Çerler köyü	4
Demre köyü	74
Beymelik köyü	88
Matırlı köyü	29
Köşkarlar köyü	26
Kumlu köyü	46
Seyrat köyü	7
Hacıoğlu köyü	8
Dere köyü	2
Gendive köyü	0
Asanoğlu köyü	24
Tüfekli köyü	0
Kızılağaç köyü	15
Ayvasıl çiftliği	5
Bayat çiftliği	13
Akçaenış çiftliği	0
Armudlu çiftliği	9
Değirmen köyü	0
	Toplam: 4205

Kaş Kazası'nda arıcılık faaliyetlerinin en yaygın yapıldığı yer toplam 597 arı kovani ile Kapaklı köyü olmuştur. 1840 yılı temettuat defterine göre 55 hanenin var olduğu Kapaklı

köyünde, hane başına 10,85 arı kovanı düşmektedir. Kapaklı ahalisinin arıcılığı sadece kendi bireysel ihtiyaçları adına yapmadığı, bunu maddi bir gelir adına yaptığı düşünülmektedir. Ancak arı kovanlarından senevi ne kadar gelir elde ettiği bilinmemektedir çünkü 1840 yılı temettuat defterine sadece arı kovanlarının tanesinin değerinin 10 kuruş olduğu kaydedilmiştir. Arıcılık alanında bir diğer önemli yerleşim yeri 301 arı kovanı ile Akörü köyü olmuştur, onun ardından ise sırasıyla; 269 kovanla Karadağ çiftliği, 234 kovanla Kılıçlı köyü ve 204 kovanla Bayındır köyü gelmektedir. Bu yerleşim yerlerinden; 48 haneden oluşan Karadağ çiftliğinde (hane başına 5,60 arı kovanı) ve 51 haneden oluşan Kılıçlı köyünde (hane başına 4,58 arı kovanı) hane başına düşen arı kovanı sayısı yüksektir, bu nedenle Kapaklı köyünden sonra Karadağ çiftliği ve Kılıçlı köyünde de arıcılığın maddi bir gelir kaynağı olarak görüldüğü söylenebilir. Geri kalan yerleşim yerlerinde ise arıcılık genellikle hanelerin bireysel ihtiyacı karşılamak adına yapılmıştır. (Bkz., Tablo 2.4)

2.3. Hayvancılık

Hayvancılık, Osmanlı döneminde yaşayan ahalinin temel geçim faaliyetlerinden birisiydi. Özellikle Teke yarımadasında yaşayan yörük grupları hayvancılıkla meşgul olmaktaydı. Bu bölgede hayvancılık faaliyetlerine önem verildiği, yük ve binek hayvanlarının devlete hizmet ederek; ordunun silahını ve iaşesini taşıdığı bilinmektedir. Aynı zamanda büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen; yün, deri, süt, yoğurt, yağ, peynir gibi ürünler bölgenin ekonomik durumu açısından önemli bir konuma sahipti¹⁸¹. Bu başlık altında Kaş Kazası'nda 1840 yılı temettuat defterine göre var olan hayvancılık faaliyetleri incelenecektir.

2.3.1. Büyükbaş Hayvancılık

Kaş ahalisinin beslediği büyükbaş hayvanlar arasında; sığır, buzağı, dana, düve, öküz ve tosun yer almaktadır. Büyükbaş hayvancılık bölgede genellikle hanelerin süt, yoğurt, peynir gibi ihtiyaçlarını karşılamak adına yapılmış, sürü halinde büyükbaş hayvancılık ender görülmüştür. 1840 yılına ait temettuat defterindeki kayıtlarda hayvanlar türlerine ve yaşlarına göre ayrılmıştır. Türlerine ve yaşlarına göre ayrılan hayvanların kıymetleri de birbirinden farklı olmuştur. Deftere sığırlar; *yoz sığır*, *buzaglı sığır* ve *danalı sığır* olarak kaydedilmiştir. Yoz sığırlar; süt vermeyen sadece etinden faydalanılan sığırlar iken, buzağlı sığırlar ve danalı sığırlar ise aynı zamanda süt veren sığırlardır. Yoz sığırların tanesi deftere genellikle 40 kuruş, buzağlı sığırlar ve danalı sığırlar ise 50 kuruş olarak kaydedilmiştir. Defteri tutan katipler

¹⁸¹ Ak, 2012: 194.

danaları da yaşlarına göre *bir yaşında dana*, *iki yaşında dana*, *üç yaşında dana* olarak ayrı bir şekilde kaydetmiştir. Bu hayvanların kıymetleri de yaşlarına göre değişiklik göstermiş ve genellikle bir yaşındaki danaların değeri 10 kuruş, iki yaşındaki danaların değeri 20 veya 25 kuruş ve üç yaşındaki danaların değeri 40 kuruş olarak belirtilmiştir. Öküzler ise defterde iki başlık altında sınıflandırılmıştır. Sağlıklı, tarla ve bahçede kullanılan öküzler sadece *öküz* olarak deftere kaydedilmiş, yaşlı olan öküzler ise *koca öküz* olarak yazılmıştır. Öküzlerin değeri 80 veya 100 kuruşken, koca öküzlerin değeri fiziki durumlarına göre 40 ile 70 kuruş arasında değişmektedir. Yaşlarına göre değerleri değişen bir diğer hayvan grubu ise tosunlar olmuştur. Yaşlarına göre deftere kaydedilen tosunlardan; *iki yaşındaki tosun*ların değeri 25 kuruş, *üç yaşındaki tosun*ların değeri 40 kuruş, *dört yaşındaki tosun*ların değeri 60 ile 70 kuruş arasında olmuştur¹⁸².

Tablo 2.5: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Büyükbaş Hayvan Sayıları¹⁸³

Yerleşim yeri	<i>Sığır</i>	<i>Buzağı</i>	<i>Dana</i>	<i>Düve</i>	<i>Öküz</i>	<i>Tosun</i>	<i>Camış</i>	<i>Toplam</i>
Albanos mahallesi	113	8	39	24	72	18	0	<u>274</u>
Köftere mahallesi	23	0	50	10	255	28	0	<u>366</u>
Bayındır köyü	261	0	65	67	42	80	0	<u>515</u>
Ahadlı köyü	217	2	103	18	42	39	0	<u>421</u>
Akörü köyü	169	0	58	23	93	36	0	<u>379</u>
Kemer köyü	109	0	58	5	65	14	0	<u>251</u>
Kapaklı köyü	187	0	84	23	57	43	0	<u>394</u>
Tavazlı köyü	85	0	38	11	24	27	0	<u>185</u>
Mevludlar köyü	34	0	17	3	7	5	0	<u>66</u>
Köyre köyü	64	0	35	13	45	43	0	<u>200</u>
Ortabağ köyü	42	0	22	7	28	7	0	<u>106</u>
Dirganler çiftliği	38	0	21	2	15	10	0	<u>86</u>
Durhasan çiftliği	24	0	11	0	1	6	0	<u>42</u>
Karadağ çiftliği	133	0	54	23	49	37	0	<u>296</u>
Çağman köyü	39	0	23	5	18	11	0	<u>96</u>
Çukurbağ köyü	199	0	107	16	58	27	0	<u>407</u>
Hollı köyü	53	0	10	6	8	9	0	<u>86</u>
Belanlı köyü	107	0	42	5	24	22	0	<u>200</u>
Pınarbaşı köyü	20	0	2	0	6	3	0	<u>31</u>
Boğazcık köyü	101	0	33	2	37	19	0	<u>192</u>

¹⁸² BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

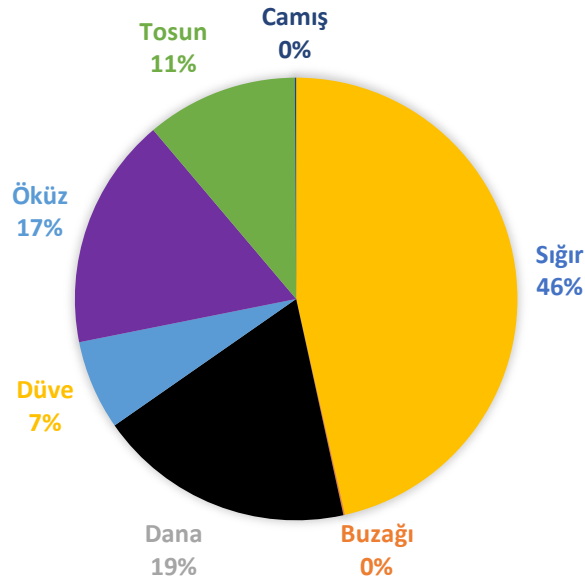
¹⁸³ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Kılıçlı köyü	154	0	75	9	42	45	0	<u>325</u>
Afşar köyü	17	0	13	4	21	4	0	<u>59</u>
Tırmisin köyü	48	0	12	26	31	8	0	<u>125</u>
Sarlar köyü	124	0	67	16	40	21	0	<u>268</u>
Kal'a-i Kekova köyü	72	0	9	15	37	39	0	<u>172</u>
Gürses köyü	39	0	16	5	18	8	0	<u>86</u>
Yavi köyü	145	0	54	19	68	44	0	<u>330</u>
Gelemen köyü	20	0	11	2	9	4	0	<u>46</u>
Çerler köyü	29	0	10	1	6*	3	0	<u>49 (?)</u>
Demre köyü	180	0	63	28	92	55	0	<u>418</u>
Beymelik köyü	109	0	62	20	48	25	0	<u>264</u>
Matırlı köyü	39	0	15	6	21	13	0	<u>94</u>
Koşkarlar köyü	69	0	59	10	21	9	0	<u>168</u>
Kumlu köyü	102	0	52	8	29	34	0	<u>225</u>
Seyrat köyü	91	0	29	3	24	12	0	<u>159</u>
Hacıoğlu köyü	28	0	11	4	17	3	0	<u>63</u>
Dere köyü	96	0	20	3	12	5	0	<u>136</u>
Gendive köyü	19	0	7	0	7	9	0	<u>42</u>
Asanoğlu köyü	96	0	34	0	34	21	0	<u>185</u>
Tüfekli köyü	36	0	10	0	11	21	0	<u>78</u>
Kızılağaç köyü	45	0	6	1	30	20	0	<u>102</u>
Ayvasıl çiftliği	235	0	76	38	71	47	0	<u>467</u>
Bayat çiftliği	264	0	70	74	32	49	0	<u>489</u>
Akçaeniş çiftliği	89	0	16	18	11	5	0	<u>139</u>
Armudlu çiftliği	77	0	42	18	5	21	0	<u>163</u>
Değirmen köyü	22	0	9	10	3	7	9	<u>60</u>
TOPLAM	4263	10	1720	601	1556	1016	9	<u>9175</u>

Kaş Kazası'na ait 1840 yılı temettuat defteri incelendiğinde var olan 46 yerleşim yerinde toplam 9175 büyükbaş hayvan olduğu tespit edilmiştir. Büyükbaş hayvanlar içerisinde en çok olanı 4263 adetle sığırdır, sığırların tüm hayvanlar arasındaki oranı %46'dır. Sığırdan sonra en çok beslenen ikinci büyükbaş hayvan 1820 adetle dana olmuştur, danaların tüm hayvanlar arasındaki oranı ise %19'dur. Daha sonra da 1556 adetle %17'lik dilimi oluşturan öküzler gelmektedir. Ayrıca deftere kayıtlı 1016 adet tosun, 601 adet düve, 10 adet buzağı ve 9 adet camış bulunmaktadır¹⁸⁴. (Bkz., Grafik 2.2)

*Çerler köyünde hane 2'de yaşayan *uzun boylu, az kır sakallı Süleyman*'ın kayıtlarında hata olduğu düşünülmektedir. Toplam 125 res öküz kaydedilen bu hanedeki öküzlerin toplam değeri de 125 kuruş olarak

Grafik 2.2: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Büyükbaş Hayvanların Dağılımı

Büyükbaş hayvancılığın en fazla olduğu yer 515 adet hayvanın bulunduğu Bayındır köyü olmuştur. Toplam 46 hanenin kaydedildiği Bayındır köyü, nüfus oranına göre büyükbaş hayvan besleme konusunda da oldukça yüksek bir orana sahiptir. Hane başına yaklaşık 11 adet büyükbaş hayvan düşmektedir. Bahsedilen köy; Kaş'ın geri kalan kısmına göre düz bir alanda kalmasından dolayı büyükbaş hayvancılığa elverişlidir¹⁸⁵. Bayındır köyünde ilerleyen yıllarda büyükbaş hayvan sayısı azalmıştır ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterinde kayıtlı 401 adet büyükbaş hayvan yer almaktadır. Buna rağmen Bayındır köyü büyükbaş hayvan sayısındaki birinciliğini 1844-45/H.1261 yılı temettuat sayımlarında da korumuştur¹⁸⁶. 68 hanenin bulunduğu Ayvasıl çiftliği ve 36 hanenin bulunduğu Bayat çiftliğinde büyükbaş hayvancılık faaliyetleri oldukça yoğundur. Ayvasıl çiftliğinde toplam 467 adet büyükbaş hayvan vardır ve hane başına yaklaşık 7 adet büyükbaş hayvan düşmektedir. Bayat çiftliğinde ise toplam 489 adet büyükbaş hayvan vardır ve hane başına 13,5 adet büyükbaş hayvan düşmektedir¹⁸⁷. Bu iki çiftlikte böyle rakamlarla karşılaşmamız olağandır çünkü bu iki yerleşim yeri çiftlik olduğu için geniş ve düz bir arazi yapısına sahiptir, bu nedenle de büyükbaş hayvancılık daha kolay

kaydedilmiştir ki bu defterdeki başka hiçbir kayıtlı örtüşmemektedir. Bu nedenle bu hanede var olan 125 res öküz araştırmada 1 öküz olarak kabul edilerek tabloya eklenmiştir. Hane kaydı EK 9 olarak ekler kısmına eklenmiştir. (BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 94.)

¹⁸⁴ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

¹⁸⁵ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 14-20.

¹⁸⁶ Akın Zorba, 2022: 425.

¹⁸⁷ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 113-118.

yapılabilmektedir. Bunun yanı sıra Kaş Kazası'nda büyükbaş hayvancılığın az olduğu yerler de vardı. 6 hanenin kaydedildiği Pınarbaşı köyünde toplam 31 adet büyükbaş hayvan ve 13 haneli Gendive köyünde 42 adet büyükbaş hayvan kayıtlara geçmişti. Şüphesiz ki bu köylerdeki hane sayısının az olması, büyükbaş hayvan sayısının az olmasını doğrudan etkilemiştir. (Bkz., Tablo 2.5)

Elde edilen verilere göre genel olarak Kaş Kazası'nda büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin normal düzeyde olduğu söylenebilir. Toplam 1639 hanenin kayıtlı olduğu 1840 yılı temettuat defterinde hane başına 5,60 adet, kişi başına ise 0,96 adet büyükbaş hayvan düşmüştür ve bu da geçimini tarım ve hayvancılık üzerine kurmuş olan Osmanlı toplumunda normal düzeylerde bir sonuçtur.

2.3.2. Küçükbaş Hayvancılık

Asya steplerinden beri Türklerin ana geçim kaynağı olan küçükbaş hayvanlar; Kaş bölgesinde yaşayan yörük taifesinin de en çok beslediği hayvan türü olmuştur. Kaş'ın yüksek yerlerinde sert yamaçlarla, maki ve bodur ormanlarla kaplı köylerinde keçi; daha düz alanlarda kurulan köylerde ise genelde koyun beslenmiştir. Hayvanlarının taze ot bulabilmesi, sağlıklı bir yapıya sahip olabilmesi adına Kaş'ta bulunan yörükler; kış ve yaz aylarında ılıman yerlere göç etmişlerdir¹⁸⁸. Temettuat defterinde küçükbaş hayvan olarak; koyun, keçi, toklu, çebiç, kuzu ve davar kaydedilmiştir. Koyunlar ve keçiler deftere; yoz koyun/yoç keçi ve kuzulu koyun/oğlaklı keçi olarak farklı iki şekilde yazılmıştır. Yoz olan keçi ve koyunlar süt vermeyip genellikle eti, kılı ve yünü için beslenmişlerdir. Kuzulu koyunlar ve oğlaklı keçiler ise aynı zamanda süt vererek; peynir, yoğurt gibi gıda ürünlerinin yapılmasına imkan sağlamışlardır. Bu nedenle yoz hayvanlar ile yavrulu hayvanlar arasında değer farkı oluşmuştur. Buna göre; bir adet yoz koyunun değeri 15 kuruş, kuzulu koyunun değeri 20 kuruş, yoz keçinin değeri 12 kuruş ve oğlaklı keçinin değeri ise 15 kuruş olarak deftere kaydedilmiştir¹⁸⁹.

Tablo 2.6: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları¹⁹⁰

Yerleşim yeri	Koyun	Keçi	Çebiç	Toklu	Kuzu	Davar	Toplam
Albanos mahallesi	49	119	1	0	0	0	169
Köftere mahallesi	22	357	10	0	0	0	389
Bayındır köyü	6	289	4	0	0	0	299
Ahadlı köyü	533	4163	319	0	0	0	5015

¹⁸⁸ Ak, 2012: 204-207.

¹⁸⁹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

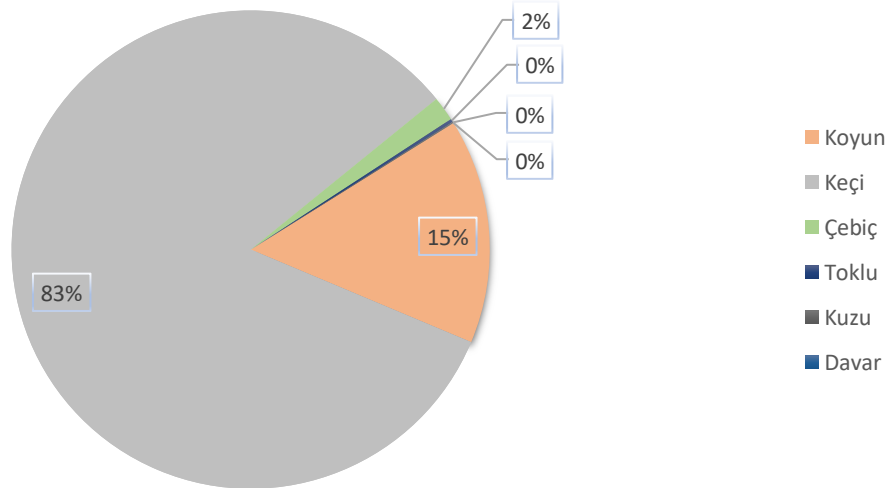
¹⁹⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Akörü köyü	264	1226	18	1	4	0	<u>1513</u>
Kemer köyü	54	409	3	0	0	0	<u>466</u>
Kapaklı köyü	162	1942	25	0	0	0	<u>2129</u>
Tavazlı köyü	89	782	26	0	0	0	<u>897</u>
Mevludlar köyü	306	662	5	0	0	0	<u>973</u>
Köyre köyü	25	179	0	0	0	0	<u>204</u>
Ortabağ köyü	40	386	1	0	1	0	<u>428</u>
Dirganler çiftliği	52	24	4	0	0	0	<u>80</u>
Durhasan çiftliği	19	86	3	0	0	0	<u>108</u>
Karadağ çiftliği	162	1110	3	0	0	0	<u>1275</u>
Çağman köyü	24	438	0	0	0	0	<u>462</u>
Çukurbağ köyü	149	325	4	0	0	0	<u>478</u>
Hollı köyü	14	86	0	0	0	0	<u>100</u>
Belanlı köyü	5	577	0	0	0	0	<u>582</u>
Pınarbaşı köyü	6	300*	0	0	0	0	<u>306</u>
Boğazcık köyü	58	338	0	0	0	0	<u>396</u>
Kılıçlı köyü	195	765	0	0	0	0	<u>960</u>
Afşar köyü	12	10	0	0	0	0	<u>22</u>
Tırmisin köyü	94	166	0	0	0	0	<u>260</u>
Sarlar köyü	418	53	0	29	11	0	<u>511</u>
Kal'a-i Kekova köyü	12	604	0	0	0	0	<u>616</u>
Gürses köyü	0	18	0	0	0	0	<u>18</u>
Yavi köyü	23	257	0	0	0	0	<u>280</u>
Gelemen köyü	0	0	0	0	0	0	<u>0</u>
Çerler köyü	8	12	0	0	0	0	<u>20</u>
Demre köyü	46	191	0	0	0	0	<u>237</u>
Beymelik köyü	99	273	0	0	0	0	<u>372</u>
Matırlı köyü	25	19	0	0	0	0	<u>44</u>
Köşkarlar köyü	109	143	0	0	0	0	<u>252</u>
Kumlu köyü	243	378	0	0	0	0	<u>621</u>
Seyrat köyü	75	441	0	0	2	0	<u>518</u>
Hacıoğlan köyü	55	289	0	0	0	0	<u>344</u>
Dere köyü	36	118	0	0	0	0	<u>154</u>
Gendive köyü	34	61	0	0	0	0	<u>95</u>
Asanoğlan köyü	36	772	0	0	0	0	<u>808</u>
Tüfekli köyü	224	259	0	0	0	0	<u>483</u>
Kızılağaç köyü	56	248	0	0	0	0	<u>304</u>
Ayvasıl çiftliği	55	961	0	0	1	1	<u>1018</u>

Bayat çiftliği	6	1145	0	11	1	0	1163
Akçaeniş çiftliği	0	213	0	8	0	0	221
Armudlu çiftliği	10	77	0	4	0	0	91
Değirmen köyü	0	11	0	3	0	0	14
TOPLAM	3910	21282	426	56	20	1	25695

Kaş Kazası'na ait 1840 yılı temettuat defteri incelendiğinde var olan 46 yerleşim yerinde toplam 25695 adet küçükbaş hayvan olduğu tespit edilmiştir. Küçükbaş hayvanlar içerisinde en çok olanı 21282 adetle keçidir. Keçilerin diğer tüm hayvanlar arasındaki yüzdesi %83'dür. Ardından 3910 adet olan ve tüm küçükbaş hayvanlar arasında %15'lik dilimi oluşturan koyun gelmektedir. Ayrıca deftere kayıtlı 426 adet cebiç, 56 adet toklu, 20 adet kuzu ve 1 adet davar bulunmaktadır. (Bkz., Grafik 2.3) Büyükbaş hayvancılığın aksine küçükbaş hayvan sürüsü olan hane sayısı oldukça fazladır. Özellikle keçi, Kaş coğrafyasının sarp yapısına uygun bir hayvan olduğu için nerdeyse her hanede vardır.

Grafik 2.3: 1840 Yılı Temettuat Sayılarına Göre Küçükbaş Hayvanların Dağılımı

Küçükbaş hayvancılığın yapılmadığı tek yer Gelemen köyüdür. 9 hanenin bulunduğu Gelemen köyünde şimdilik sebebi bilmediğimiz bir nedenden dolayı hiçbir hanenin mallarında küçükbaş hayvan kaydedilmemiştir¹⁹¹. Küçükbaş hayvan sayısının az olduğu diğer yerleşim

*Pınarbaşı köyünde bulunan 300 keçinin tamamı hane 5'te yaşayan *orta boylu az sakallı Ahmed*'e aittir. (BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 80.)

yerleri ise; Değirmen köyü, Gürses köyü, Çerler köyü ve Afşar köyüdür. 11 haneli Değirmen köyünde 14 adet; 14 haneli Gürses köyünde 18 adet; 11 haneli Çerler köyünde 20 adet ve 7 haneli Afşar köyünde 22 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. (Bkz., Tablo 2.6)

Teke yörüklerinin yaşadığı Ahadlı köyünde ise toplam 5015 küçükbaş hayvan yer almaktadır ve bu alanda en çok küçükbaş hayvancılığın yapıldığı köy Ahadlı olmuştur. 112 hanenin yer aldığı Ahadlı'da hane başına yaklaşık 45, kişi başına ise 6,31 küçükbaş hayvan düşmektedir. Burada bulunan küçükbaş hayvanların ise %83 (4163 adet) keçidir. Ahadlı'dan sonra küçükbaş hayvancılığın en yaygın olduğu yerler; 2129 adetle Kapaklı ve 1513 adetle Akörü köyleri olmuştur. 1831 yılındaki nüfus defterine müstakil bir yerleşim yeri olarak değil de sadece yörük taifesi olarak kaydedilen Ahadlı ve Kapaklıların küçükbaş hayvancılıkta en kalabalık iki köy olması bizlere yörüklerin hayvancılıkta ne denli gelişmiş olduklarının kanıtıdır. 55 hanenin bulunduğu Kapaklı köyünde hane başına yaklaşık 39, kişi başına ise 6,41 küçükbaş hayvan düşmüştür¹⁹². (Bkz., Tablo 2.6) Kaş Kazası'na ait 1840 yılı temettuat defterinde tespit edilen 25695 adet küçükbaş hayvan defterde kayıtlı olan 1639 haneye bölündüğünde, hane başına 15,67 adet; nüfusa bölündüğünde ise kişi başına 2,87 adet küçükbaş hayvan düştüğü görülmektedir. Bu sonuç; Kaş çevresinde bulunan Kalkan, Finike, Elmalı ve Istanos kazalarındaki ortalamaların gerisindedir ve Kaş'ın küçükbaş hayvancılıkta geri kalmışlığını ortaya koymaktadır. (Bkz., Tablo 2.9)

2.3.3. Yük ve Binek Hayvanları

19. yüzyılın ortalarında ulaşım ve nakliyenin sağlanabilmesi için hayvanlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Akdeniz sahilleri ile Toros dağları arasında geniş bir alana kurulu olan Kaş Kazası'nda; beygir, deve, dorum, merkep, sığa, kısarak, katır, tay ve maya gibi pek çok farklı hayvan bu işleri yapmıştır. Yük ve binek hayvanlar arasında en çok değer biçilen develer olmuştur. Açlığa ve susuzluğa dayanıklı olan bu hayvanlar, sırtlarında 250 kilogram yük taşıyabilmekteydi. Bölgedeki deve sahibi ahalinin bu hayvanlarla; ordunun ağır silahlarını, tüccarların mallarını veya bahçeden elde edilen hububatları taşıdığı bilinmektedir¹⁹³. Develer; fiziksel özelliklerine ve yaşlarına göre farklı değerlerde deftere kaydedilmiştir. Bunlar arasında en ayrıntılı olan kayıtlar ise kör ve sağır olarak kaydedilen develer olmuştur. Hastalığa sahip

¹⁹¹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 93.

¹⁹² BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 20-32, 32-46, 52-57.

Kişi başına 6,31 adet küçükbaş hayvan düşen Ahadlı köyü ve 6,41 adet küçükbaş hayvan düşen Kapaklı köyleri; küçükbaş hayvancılıkta Kalkan, Finike, Elmalı ve Istanos kazalarının ortalamalarının hepsinden yüksek oranlara sahiptirler ve bu da onların bu alandaki gelişmişliklerinin en net göstergesidir. (Bkz., Tablo 2.9)

¹⁹³ Ak, 2012: 199-203.

olan develer, diğer develere nazaran daha uygun bir değere sahipti. 1840 yılı temettuat defterinde bir adet sağlıklı devenin değeri 300 ile 350 kuruş arasında değişirken; Albanos mahallesinde hane 6'da yaşayan *orta boylu, köse sakallı Süleyman*'ın kör devesinin değeri 40 kuruş ve aynı mahallede hane 32'de yaşayan *uzun boylu, ak sakallı ince* Yusufun sağır devesinin değeri ise 150 kuruş olarak belirlenmiştir¹⁹⁴. Develer arasında en değerlisi ise köşek adı verilen yavrusu olan develerdi. Deve yavrularının bir yaşına kadar olanlarına *köşek*, bir ile iki yaş arasında olanlarına *dorum* denilirdi. Yavrusu olan develer diğer develere kıyasla daha değerli olmuştur. Buna göre köşekli devenin değeri ortalama 350 ile 450 kuruş arasındadır. Bunun yanında deftere uzun tüylü ve tek hörgüçlü develerin erkekleri tülü, dişileri ise maya olarak kaydedilmiştir. 1840 yılı temettuat defterinde tülü olarak karşımıza çıkan tek kayıt; Belanlı köyünde hane 15'te yaşayan *uzun boylu, ak sakallı Osman*'a aittir ve tülünün değeri 250 kuruştur¹⁹⁵. Maya adı verilen dişi develerin değeri ise 200 ile 300 kuruş arasında değişmektedir.

Kaş ahalisi tarafından kullanılan diğer yük hayvanları atlar ve eşekler olmuştur. Atlar; 1840 yılı temettuat defterine; beygir, kısarak ve katır olarak kaydedilmiştir. Bu hayvanlar; kısa mesafedeki taşımacılık ve nakliye işlerinde oldukça önemlidirler. Değerleri fiziki durumlarına ve yaşlarına göre değişmiştir. Yaşlanmış beygir, kısarak ve katırlar; sağlıklı hayvanlara göre nispeten daha az değere sahipti. Deftere *koca beygir/kısarak/katır* olarak kaydedilen bu hayvanların değeri 50 ile 130 kuruş arasındaydı. Sağlıklı olan atların değeri ise ortalama 150 ile 250 kuruş civarındadır. Eşekler; katipler tarafından deftere merkep olarak kaydedilmiştir. Diğer hayvanlara göre daha uygun bir değere sahip olan merkeplerin nerdeyse her hanede görüldüğü dikkat çekmektedir. Merkeplerin de değeri fiziki durumlarına ve yaşlarına göre değişmekteydi. *Koca merkep* olarak kaydedilen ve yaşlı olan hayvanların değeri 30 ile 50 kuruş arasında değişirken, sağlıklı merkepler 50 ile 75 kuruş arasında bir değere sahipti. Kaş ahalisi basit düzeydeki taşımacılık ve nakliye işlerinde kullanmak için merkepleri beslemişlerdir¹⁹⁶.

Tablo 2.7: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Yük ve Binek Hayvan Sayıları¹⁹⁷

	Deve grubu				At grubu				Eşek grubu	
Yerleşim yeri	Deve	Dorum	Maya	Tülü	Beygir	Kısarak	Katır	Tay	Merkep	Sıpa

¹⁹⁴ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 2, 4.

¹⁹⁵ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 80

¹⁹⁶ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

¹⁹⁷ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Albanos mahallesi	26	4	0	0	44	20	0	9	33	4
Köftere mahallesi	45	3	0	0	64	14	1	10	38	4
Bayındır köyü	55	7	0	0	47	25	0	12	23	1
Ahadlı köyü	288	101	6	0	20	64	0	43	64	8
Akörü köyü	5	7	0	0	54	29	0	14	163	1
Kemer köyü	11	3	0	0	31	25	1	18	54	2
Kapaklı köyü	99	19	0	0	27	36	0	23	57	5
Tavazlı köyü	43	12	0	0	10	38	0	14	17	3
Mevludlar köyü	24	4	0	0	7	18	0	4	20	7
Köyre köyü	0	0	0	0	11	7	0	3	37	1
Ortabağ köyü	0	0	0	0	27	3	0	4	20	3
Dirganler çiftliği	13	0	0	0	9	4	0	1	6	0
Durhasan çiftliği	0	0	0	0	5	4	0	1	14	0
Karadağ çiftliği	25	10	0	0	26	42	0	32	62	8
Çağman köyü	0	0	0	0	15	10	0	5	25	1
Çukurbağ köyü	47	19	0	0	47	27	0	16	30	3
Hollı köyü	3	0	0	0	10	9	0	1	10	1
Belanlı köyü	27	8	0	1	24	12	0	7	21	0
Pınarbaşı köyü	0	0	0	0	7	5	0	2	5	1
Boğazcık köyü	55	1	0	0	30	22	0	6	29	1
Kılıçlı köyü	48	2	0	0	35	23	0	14	30	0
Afşar köyü	7	0	0	0	11	6	0	4	1	3
Tırmisin köyü	11	0	0	0	15	13	0	10	28	3
Sarlar köyü	56	1	0	0	29	34	0	14	48	1
Kal'a-i Kekova köyü	12	0	0	0	6	7	0	1	15	0
Gürses köyü	8	1	0	0	2	10	0	4	10	0
Yavi köyü	47	1	0	0	30	24	0	13	33	0
Gelemen köyü	0	0	0	0	8	6	0	4	4	0
Çerler köyü	1	0	0	0	5	6	0	0	8	2
Demre köyü	73	0	0	0	35	32	0	22	52	5
Beymelik köyü	33	1	0	0	23	10	0	7	19	2
Matırlı köyü	27	1	0	0	6	8	0	5	10	2
Koşkarlar köyü	30	0	0	0	6	4	0	5	13	1
Kumlu köyü	73	0	0	0	13	8	0	5	39	3
Seyrat köyü	5	0	0	0	4	21	0	9	43	1
Hacıoğlu köyü	9	0	0	0	1	8	0	1	30	0
Dere köyü	3	0	0	0	29	8	0	3	14	3
Gendive köyü	0	0	0	0	4	0	0	0	19	0

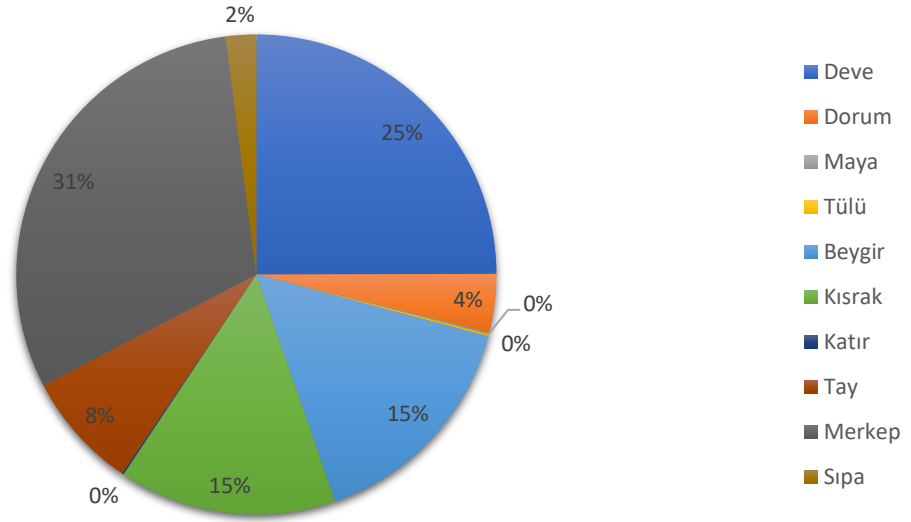
Asanoğlan köyü	42	0	0	0	4	10	0	8	21	4
Tüfekli köyü	20	0	0	0	3	16	4	7	9	0
Kızılağaç köyü	29	0	0	0	18	16	0	10	24	0
Ayvasıl çiftliği	2	0	0	0	9	23	0	17	183	10
Bayat çiftliği	16	3	0	0	1	30	0	21	80	7
Akçaenış çiftliği	0	0	0	0	3	31	0	5	81	2
Armutlu çiftliği	3	0	0	0	2	7	0	2	49	6
Değirmen köyü	0	0	0	0	5	1	0	2	28	0
	1321	208	6	1	822	776	6	418	1619	109
TOPLAM	1536				2022				1728	

1840 yılı temettuat defterindeki veriler incelendiğinde Kaş Kazası'nda toplam 5286 yük ve binek hayvanı vardır. Yük ve binek hayvanları arasında en kalabalıkları 2022 adetle at grubu olmuştur. İçerisinde; beygir, kısırak, katır ve tayların bulunduğu bu grup, nüfusa oranla her mahalle ve köyde ortalama bir sayıdadır. Ancak aynı durum develerde geçerli değildir. 112 haneden oluşan Ahadlı köyünde 288 adet deve, 101 adet dorum ve 6 adet maya vardır. Hane başına 2,36 adet deve düşen Ahadlı köyü; güney-kuzey yolu üzerinde yer almaktadır ve Ahadlı ahalisinin bölgedeki nakliye işlerini yürüttükleri güçlü bir ihtimaldir. Bunun yanı sıra 55 haneli Kapaklı köyünde de 99 adet deve ve 19 adet dorum vardır. Kapaklı'da da hane başına 1,8 adet deve düşmektedir. (Bkz., Tablo 2.7) Ahadlı köyü gibi kuzeyde yer almayan ve günümüzde Demre ilçesinin sahil kısmında bulunan Kapaklı köyünün de farklı bir bölgedeki nakliye işlerinde yoğun olarak faaliyet gösterdikleri güçlü bir ihtimaldir. Her iki köyde de develerin sayısı diğer köylerden oldukça fazladır ayrıca develerin üremesine önem vermişlerdir. Tüm bu veriler; yörük taifesinden olan Ahadlı ve Kapaklı ahalisinin bu develerle nakliyecilik yaparak belirli bir gelir elde ettiğini göstermektedir¹⁹⁸. Bunun yanı sıra deve sahibi yörükler bazı zamanlarda Osmanlı Devleti ile develerin orduda kullanımı konusunda sıkıntılar yaşamıştır. 1770/H.1183 tarihli bir arşiv vesikasında; Kaş Kazası'nda bulunan yörüklerin, develerin orduda kullanımı konusunda Osmanlı Devleti'ne karşı çıktıkları görülmüştür. Osmanlı Devleti ise bu durumda kesin bir tavır göstererek, en kısa zamanda develerin sefere dahil edilmesini emretmiştir¹⁹⁹.

¹⁹⁸ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 20-32, 52-57; Ak, 2012: 200-204.

¹⁹⁹ BOA, AE.SMST.III, 118/9027.

Grafik 2.4: 1840 Yılı Temettuat Defterine Göre Yük ve Binek Hayvanların Dağılımı

1840 yılı temettuat defterine göre Kaş Kazası'nda 1619 adet merkep bulunmaktadır. (Bkz., Grafik 2.4) Değer bakımından diğer yük ve binek hayvanlarından daha ucuz olan merkeplerin Kaş Kazası'nda hane başına ortalaması 0,98 adettir. Özellikle Ayvasıl, Bayat, Akçeniş ve Armudlu çiftliğinde oldukça fazla olan merkepler, buradaki kısa mesafeli hububat vb. ürünlerin taşımacılığında kullanılmıştır²⁰⁰.

Grafik 2.4'te yer alan veriler incelendiği zaman; Kaş ahalisi tek bir yük ve binek hayvanı tercih etmemiş, bölgenin ve işin yapısına göre farklı hayvanları kullanmıştır. En çok tercih edilen hayvan 1639 adetle merkep olmuştur, merkeplerin tüm yük ve binek hayvanları arasındaki oranı %31'dir. Merkeplerden sonra en çok tercih edilen ikinci hayvan develerdir ve Kaş Kazası'nda 1321 adet deve bulunmaktadır. Develerin tüm yük ve binek hayvanları arasındaki oranı ise %25'dir. At grubu içinde yer alan beygir ve kısrakların sayısı ise birbirlerine oldukça yakındır. Elde edilen verilere göre toplam adet 822 beygir ve 776 adet kısarak deftere kaydedilmiştir. Kaş Kazası'nda bunlardan başka 418 tay, 208 dorum, 109 sıpa, 6 maya ve 1 tülü bulunmaktadır. (Bkz., Grafik 2.4)

Kaş Kazası'ndaki hayvancılık faaliyetlerini incelediğimiz bu başlık altında son olarak, buradaki hayvancılık faaliyetleri civar bölgelerdeki hayvancılık faaliyetleri ile kıyaslanırsa Kaş Kazası'ndaki verilerin daha net olarak yorumlanabilme imkânı ortaya çıkmaktadır. Buna göre

²⁰⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 113-120.

Kaş Kazası'nda büyükbaş hayvan olarak; 4263 sığır, 10 buzağı, 1720 dana, 601 düve, 1556 öküz, 1016 tosun ve 9 camış tespit etmiştik. Kazada küçükbaş hayvan olarak ise; 3910 koyun, 21282 keçi, 426 çebiç, 56 toklu, 20 kuzu ve 1 davar kaydedilmiştir. Son olarak defterde yük ve binek hayvanları olarak; 1321 deve, 208 dorum, 6 maya, 1 tülü, 822 beygir, 776 kısarak, 6 katır, 418 tay, 1619 merkep ve 109 sığa bulunmaktadır.

Kalkan Kazası'nda 1840 yılı temettuat defterine göre büyükbaş hayvan olarak; 2030 inek (sığır), 664 dana, 19 düve, 1200 öküz ve 285 tosun yer almaktadır²⁰¹. Kazada küçükbaş hayvan olarak ise; 2905 koyun, 9866 keçi ve 232 kuzu bulunmaktadır²⁰². Yük ve binek hayvanları olarak; 525 deve, 137 beygir, 621 kısarak, 246 tay ve 911 merkep tespit edilmiştir²⁰³.

Finike Kazası'nda 1840 yılı temettuat defterine göre büyükbaş hayvan olarak; 2406 inek (sığır), 1271 dana, 90 düve, 967 öküz, 435 tosun ve 206 camış yer almaktadır²⁰⁴. Kazada küçükbaş hayvan olarak ise; 2100 koyun ve 12241 keçi bulunmaktadır²⁰⁵. Yük ve binek hayvanları olarak; 641 deve, 343 beygir, 621 kısarak, 428 tay ve 871 merkep tespit edilmiştir²⁰⁶.

Elmalı Kazası'nda 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre büyükbaş hayvan olarak; 3982 inek (sığır), 903 buzağı, 645 dana, 216 düve, 2124 öküz, 371 tosun ve 336 manda yer almaktadır²⁰⁷. Kazada küçükbaş hayvan olarak ise; 6527 koyun, 37777 keçi, 20636 oğlak ve 3738 kuzu bulunmaktadır²⁰⁸. Yük ve binek hayvanları olarak; 1263 deve, 457 beygir, 587 kısarak, 314 tay ve 3523 merkep tespit edilmiştir²⁰⁹.

Istanos Kazası'nda 1840 yılı temettuat defterine göre büyükbaş hayvan olarak; 4483 inek (sığır), 2212 dana, 645 düve, 3752 öküz ve 1087 tosun yer almaktadır. Kazada küçükbaş hayvan olarak ise; 11341 koyun ve 31273 keçi bulunmaktadır²¹⁰. Yük ve binek hayvanları olarak; 1670 deve, 394 dorum, 285 beygir, 567 kısarak, 548 tay, 5328 merkep ve 1560 sığa tespit edilmiştir²¹¹.

Yukarıdaki bilgilere göre, Teke Sancağı'nın batı bölgesindeki kazalardaki hayvancılık faaliyetleri aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

²⁰¹ Musluoğlu, 2018: 50.

²⁰² Musluoğlu, 2018: 55.

²⁰³ Musluoğlu, 2018: 59.

²⁰⁴ Polat, 2021: 77-78.

²⁰⁵ Polat, 2021: 82-83.

²⁰⁶ Polat, 2021: 89-90.

²⁰⁷ Durgun, 2018: 402-404.

²⁰⁸ Durgun, 2018: 408-411.

²⁰⁹ Durgun, 2018: 405-407.

²¹⁰ Yıldız, 2018: 126-127.

²¹¹ Yıldız, 2018: 132-133.

Tablo 2.8: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Büyükbaş Hayvan Sayıları

Yerleşim yeri	Sığır (inek)	Buzağı	Dana	Düve	Öküz	Tosun	Camış	Manda	Toplam
Kaş Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	4263	10	1720	60	1556	1016	9	-	8634
Kalkan Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	2030	-	664	19	1200	285	-	-	4198
Finike Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	2406	-	1271	90	967	435	206	-	5375
Elmalı Kazası (1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre)	3982	903	645	216	2124	371	-	336	8577
Istanos Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	4483	-	2212	645	3752	1087	-	-	12179

Tablo 2.8'de Kaş Kazası ve belirlenen dört kazada yer alan büyükbaş hayvan sayıları bulunmaktadır. Büyükbaş hayvancılık konusunda en fazla hayvanın bulunduğu yerleşim yeri 12179 adet hayvanla Istanos Kazası'dır. Istanos Kazası'ndan sonra 8634 adet büyükbaş hayvan bulunan Kaş Kazası ikinci sırayı almakta, ardından ise 8577 adet büyükbaş hayvanla Elmalı, 5375 adet büyükbaş hayvanla Finike ve son olarak 4198 büyükbaş hayvanla Kalkan gelmektedir. Tabloyu, tarımla ilgili bölümde yaptığımız gibi yine aynı yıla ait nüfus bilgileri eşliğinde yorumlamak daha doğru olacaktır. Hayvan sayıları, kazalarda yer alan nüfusa bölündüğünde ise Kaş'ta kişi başına 0,96 adet, Kalkan'da kişi başına 1,06 adet, Finike'de kişi başına 1,30 adet, Elmalı'da 0,79 adet ve Istanos'ta kişi başına 1,08 adet büyükbaş hayvan düşmektedir. Burada elde ettiğimiz hesaplamalara ve verilere göre bölgede büyükbaş hayvancılığın en yoğun olduğu yerler sırasıyla; Finike, Kalkan, Istanos, Kaş ve Elmalı'dır. Sonuç olarak Kaş Kazası'nın civardaki diğer kazalara göre büyükbaş hayvancılıkta ileri düzeyde olmadığını, sayı ve oran bakımından vasat kaldığını söylememiz doğru olacaktır.

Tablo 2.9: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Küçükbaş Hayvan Sayıları

Yerleşim yeri	Koyun	Keçi	Çebiç	Toklu	Kuzu	Davar	Oğlak	Toplam
Kaş Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	3910	21282	426	56	20	1	-	25695

Kalkan Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	2905	9866	-	-	232	-	-	13003
Finike Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	2100	12241	-	-	3728	-	-	18069
Elmalı Kazası (1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre)	6527	37777	-	-	-	-	20636	64940
Istanos Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	11341	31273	-	-	-	-	-	42614

Tarım alanları ve büyükbaş hayvancılıkta uyguladığımız metodu burada da uygulayıp hem sayı hem de yoğunluk açısından değerlendirme yapacağız. Buna göre küçükbaş hayvan sayısının en fazla olduğu yer 65940 adetle Elmalı Kazası'dır. Ardından ise 42614 adetle Istanos Kazası gelmektedir. Kaş Kazası'nda ise 25695 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Sayı bakımından son sıralarda yer alan Finike Kazası'nda 18069 adet küçükbaş hayvan ve Kalkan Kazası'nda 13033 adet küçükbaş hayvan yer almaktadır. Hayvan sayıları, kazalarda yer alan nüfusa bölündüğünde ise Kaş'ta kişi başına 2,87 adet, Kalkan'da kişi başına 3,29 adet, Finike'de kişi başına 4,39 adet, Elmalı'da 6,01 adet ve Istanos'ta kişi başına 3,78 adet küçükbaş hayvan düşmektedir. Burada elde ettiğimiz hesaplamalara ve verilere göre bölgede küçükbaş hayvancılığın en yoğun olduğu yerler sırasıyla; Elmalı, Finike, Istanos, Kalkan ve Kaş'dır. Sonuç olarak Kaş Kazası'nın civardaki diğer kazalara göre küçükbaş hayvancılık konusunda geri kalmış, diğer kazalardaki yoğunlukta küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yapılmamıştır.

Tablo 2.10: Teke Sancağı'nın Batısındaki Kazalarda Yük ve Binek Hayvanı Sayıları

Yerleşim yeri	Deve	Dorum	Maya	Tülü	Beygir	Kısrak	Katur	Tay	Merkep	Sıpa	Toplam
Kaş Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	1321	208	6	1	822	776	6	418	1619	109	5286
Kalkan Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	525	-	-	-	137	621	-	246	911	-	2440
Finike Kazası (1840 yılı)	641	-	-	-	343	621	-	428	871	-	2904

<i>temettuat defterine göre)</i>											
Elmalı Kazası (1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre)	1263	-	-	-	457	587	-	314	3523	-	6144
Istanos Kazası (1840 yılı temettuat defterine göre)	1670	394	-	-	285	567	-	548	5328	1560	10352

Tablo 2.10'da yer alan bilgilere göre yük ve binek hayvanının en çok bulunduğu yerleşim yeri 10352 adetle Istanos Kazası olmuştur. Ardından 6144 adetle Elmalı Kazası, 5286 adetle Kaş Kazası, 2904 adetle Finike Kazası ve 2440 adetle Kalkan Kazası gelmektedir. Hayvan sayıları, kazalarda yer alan nüfusa bölündüğünde ise Kaş'ta kişi başına 0,59 adet, Kalkan'da kişi başına 0,61 adet, Finike'de kişi başına 0,70 adet, Elmalı'da 0,56 adet ve Istanos'ta kişi başına 0,91 adet yük ve binek hayvanı düşmektedir. Burada elde ettiğimiz hesaplamalara ve verilere göre bölgede yük ve binek hayvancılığın en yoğun olduğu yerler sırasıyla; Istanos, Finike, Kalkan, Kaş ve Elmalı'dır. Sonuç olarak Kaş Kazası'nın civardaki diğer kazalara göre yük ve binek hayvancılık konusunda geri kaldığı görülmektedir ancak burada dikkat edilmesi gereken konusu deveciliktir. Kaş'ta kişi başına 0,17 adet deve grubu (*deve, dorum, maya, tülü*) düşerken, bu oranlar Kalkan'da 0,13 adet, Finike'de 0,15 adet, Elmalı'da 0,11 adet ve Istanos'da 0,18 adettir. Bu da Kaş yöresinde deveciliğin, diğer kazalara oranla daha gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

2.4. Vergi Muafiyetleri

1840 yılı temettuat defterinde hanelerin bir önceki yılda ödemiş olduğu vergi miktarı *salyane* olarak hane kayıtlarının sol üst kısmında belirtilmiştir. Ancak bazı hane reislerinin; mesleki durumlarından, sosyal statülerinden veya gelirlerinin yetersizliğinden gibi sebeplerden dolayı *salyane* vermediği görülmektedir. Kaş Kazası'nda vergiden muaf olan 196 hanenin nedenleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.11: 1840 Yılı Temettuat Sayılarına Göre Vergiden Muaf Kişiler²¹²

Yerleşim yeri	Muhtar	Ulema	Muallim veya müderris	Şeyh	İmam, müezzîn veya hatip	Kethüda	Tebaadan veya hizmetkar	Gureba, fakir veya yetim	Mukayyed	Ayan-ı sabık ve kardeşi	Diğer-ı aherde/fırar etmiş	Tekaüd veya ihtiyar	Talebe	Redif/Asakir-i Zabriye	Sipahi	Mecnun veya alil	Belirtilmemiş*
Albanos mahallesi	-	1		-	3	1	6	2	-	-	-	-	1	1	-	-	2
Köftere mahallesi	-	-	1	1	2		15	2	1	2	1	-	-	3	-	-	1
Bayındır köyü	-	-	1	-	1	-	1	1	-	-	2	-	-	-	-	-	1
Ahadlı köyü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Akörü köyü	-	-	-	-	4	-	-	1	-	-	-	1	3	-	-	-	1
Kemer köyü	-	-	1	-	4	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	2
Kapaklı köyü	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Tavazlı köyü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mevludlar köyü	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Köyre köyü	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-
Ortabağ köyü	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dirganler çiftliği	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Durhasan çiftliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karadağ çiftliği	1	-	1		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Çağman köyü	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Çukurbağ köyü	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-
Hollı köyü	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Belanlı köyü	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pınarbaşı köyü	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boğazcık köyü	-	-	-	-	3	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-
Kılıçlı köyü	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-
Afşar köyü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-
Tırmisin köyü	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Sarlar köyü	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Kal'a-i Kekova köyü	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Gürses köyü	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-

²¹² BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Yavi köyü	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gelemen köyü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Çerler köyü	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Demre köyü	1	-	3	-	-	-	1	3	-	-	1	1	2	2	-	-	3
Beymelik köyü	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Matırlı köyü	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Köşkarlar köyü	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Kumlu köyü	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Seyrat köyü	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacıoğlu köyü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Dere köyü	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gendive köyü	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Asanoğlu köyü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Tüfekli köyü	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kızılağaç köyü	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayvasıl çiftliği	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bayat çiftliği	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akçaenış çiftliği	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Armudlu çiftliği	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Değirmen köyü	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	-
TOPLAM	14	1	9	1	38	3	37	20	1	2	22	8	7	12	1	4	16

Yukarıda yer alan tabloya bakıldığında Kaş Kazası'nda farklı sosyal ve ekonomik durumlara sahip insanların salyane vermediği görülmektedir. Bu gruplardan en kalabalığı; imam, müezzin ve hatiplerden oluşan din adamlarının yer aldığı gruptur. Daha sonra ise ekonomik olarak geliri kısıtlı olan; fakir, garip ve yetimlerin yer aldığı grup gelmektedir. Bunlardan başka; mahalli idarecilerin (muhtar ve kethüda), eğitimcilerin (ulema, muallim ve müderris), hizmetkarların, farklı şehirde bulunanların, ihtiyarların, öğrencilerin, güvenlik görevlilerinin (redif, zabtiye ve sipahi), fiziki veya akli engellileri bulunanların salyane vermediği görülmüştür. Ancak tablodaki ve 1840 yılı temettuat defterindeki bilgiler incelendiğinde vergi muafiyetlerinde kesin bir kriter olmadığı tespit edilmiştir. Kaş Kazası'nda bulunan 46 köyde yer alan muhtarlardan sadece 14 tanesi muaf olurken diğerleri de aynı mesleği yapmasına rağmen salyanelerini ödemiştir. Yine din adamları grubundan olan imamların, müezzinlerin ve hatiplerin de hepsi muaf sayılmamış ve bazıları salyanelerini ödemiştir. Mesela Köyre köyünde hane 1'de yaşayan *kısa boylu, kara sakallı İmam Ali*'nin 120

kuruş salyane verdiği görülmektedir²¹³. Bir diğer örnek Durhasan çiftliğinde hane l'de yaşayan *orta boylu, az kır sakallı İmam Hüseyin*'indir, söz edilen hane reisi de imam olmasına rağmen 160 kuruş salyane ödemiştir²¹⁴. Vergilerdeki bu gibi sıkıntılar sadece Kaş Kazası'na özgü olmayıp, birçok araştırmada da 1840 yılı temettuat sayımları için aynı durum farkedilmiştir. Zaten bu nedenle de 1840 yılı sayımlarını yapan muhassılların, 1844-45/H.1261 sayımlarında tekrar görevlendirilmediklerini bilinmektedir.

2.5. Yerleşim Yerlerinin Ekonomik Durumu

1840 yılı temettuat sayımlarında Kaş Kazası'nda yer alan 46 yerleşim yerinin her birisi farklı gelir ve ekonomik düzeye sahipti. Yerleşim yerlerinden bazıları hayvancılık alanında gelişirken, bazılarında ise tarım daha ön planda olmuştur. Ticari kayıtlar ise bahsedilen defterde nadiren yer almıştır. Buna göre 1840 yılı temettuat defterinde köylerin ekonomik durumuyla ilgili bilgiler aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 2.12: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Yerleşim Yerlerinin Ekonomik Durumu²¹⁵

Yerleşim yeri	Hane Sayısı	Salyanesi	Temettuatı	Hayvanatı	Emlakı	YEKÜN
Albanos mahallesi	72	4470	62736	30931	14039	107806
Köftere mahallesi	68	4574	150448	8833	145610	304981
Bayındır köyü	46	7415	64695	61402	120669	246766
Ahadlı köyü	112	8575	197612	131449	5087	333762
Akörü köyü	150	17060	111777	44112	20789	176678
Kemer köyü	70	6135	50941	52618	14781	111780
Kapaklı köyü	55	11721	28189	103567	5998	177754
Tavazlı köyü	28	6364	47624	46964	4261	88848
Mevludlar köyü	23	630	21772	35010	505	57178
Köyre köyü	45	4700	40509	17494	2916	60919
Ortabağ köyü	25	3091	29485	17924	9845	56624
Dirganler çiftliği	12	1570	12572	12804	1519	26895
Durhasan çiftliği	12	1880	11714	6228	588	18530
Karadağ çiftliği	48	7195	54181	61483	4762	120426
Çağman köyü	24	4490	19846	17946	4236	42054

²¹³ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 61.

²¹⁴ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 68.

²¹⁵ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156.

Çukurbağ köyü	58	6590	71101	55447	12732	<u>139287</u>
Hollı köyü	12	2340	13753	10709	2037	<u>26499</u>
Belanlı köyü	20	2808	39582	35340	1822	<u>74744</u>
Pınarbaşı köyü	6	1140	8109	8553	426	<u>17088</u>
Boğazcık köyü	43	6425	49893	37724	9422	<u>97039</u>
Kılıçlı köyü	51	7350	63439	56332	16443	<u>136215</u>
Afşar köyü	7	1310	9118	10591	3907	<u>23616</u>
Tırmisin köyü	29	4260	27415	22242	11913	<u>61500</u>
Sarlar köyü	44	7640	50413	54435	14901	<u>119749</u>
Kal'a-i Kekova köyü	24	4860	26378	26028	5245	<u>57621</u>
Gürses köyü	14	2714	13726	9033	3148	<u>25907</u>
Yavi köyü	43	5770	52751	47853	13757	<u>115381</u>
Gelemen köyü	9	800	785	5985	1962	<u>15797</u>
Çerler köyü	11	1181	7460	6570	4557	<u>18587</u>
Demre köyü	65	6745	65633	58488	27867	<u>152088</u>
Beymelik köyü	33	3940	37637	37308	7920	<u>82865</u>
Matırlı köyü	12	1416	13778	14951	4110	<u>32839</u>
Köşkarlar köyü	26	3325	26287	23269	9769	<u>59325</u>
Kumlu köyü	40	6786	32896	45284	4686	<u>82866</u>
Seyrat köyü	31	2510	32043	21568	4834	<u>58445</u>
Hacıoğlu köyü	15	2720	15185	12342	3066	<u>30953</u>
Dere köyü	17	1825	16320	10540	2666	<u>29526</u>
Gendive köyü	13	1400	7604	5133	1271	<u>14009</u>
Asanoğlu köyü	25	3340	26240	38435	2628	<u>67103</u>
Tüfekli köyü	11	1850	13600	23477	1934	<u>39011</u>
Kızılağaç köyü	29	4670	24440	28135	6199	<u>58774</u>
Ayvasıl çiftliği	68	4952	86186	53983	3896	<u>144065</u>
Bayat çiftliği	36	2815	47799	45006	5043	<u>97842</u>
Akçaenış çiftliği	26	2295	24309	17672	1184	<u>43165</u>
Armudlu çiftliği	20	2576	17995	11437	1947	<u>31180</u>
Değirmen köyü	11	378	10747	6912	260	<u>17919</u>
TOPLAM		198601	1872631	1567871	548265	<u>3988767</u>

Tablo 2.12'de yer alan bilgilere göre Kaş Kazası'nda temettuatı, hayvanlarının ve emlakının değeri en fazla olan yerleşim yeri 112 haneli Ahadlı köyü olmuştur. Toplamda 333762 kuruş değere sahip olan köyde yaşayan hane başına ortalama 2971 kuruşluk temettuat, hayvan ve emlak değeri düşmektedir. Yörük taifesinin yaşadığı Ahadlı köyünde hayvancılık

faaliyetleri ileri düzeydedir ancak tarım alanında geride kalmışlardır ve köy sakinlerinin sahip olduğu toplam emlak değeri 5087 kuruştur. Kaş Kazası'nda ekonomik anlamda en fazla değere sahip olan ikinci yerleşim yeri 304981 kuruşluk değerle 68 haneli Köftere mahallesidir. (Bkz., Tablo 2.12) Hane başına 4485 kuruş temettuat, hayvan ve emlak değeri düşen Köftere mahallesinde iki haneden özellikle söz etmek gerekir. Köftere mahallesinde hane 4'te kaydedilen *uzun boylu, kara sakallı Ali Bey veled-i Mehmed Ağa* isimli kayıt; eski bir ayanın mallarını içermektedir. Kaş Kazası'nda 18. yüzyılın başlarında bir ayan olarak ortaya çıkan Hacı Kadri'nin oğlu Hacı Mehmed'in üç oğlundan birisi olan Hacı Ali, 1840 yılı temettuat defterinde yer alan 1639 hane kaydı içerisinde en varlıklı olanıdır²¹⁶. Toplam temettuatı, hayvan ve emlakının değeri 235039 kuruştur. Hacı Ali'nin *sabık ayan ve kaza ihtiyarı ve hanedanından* olduğundan dolayı salyane vermediği kaydedilmiştir. Kayıtları incelediğimizde Hacı Ali'nin farklı bölgelerde toplam 127381 kuruş değerinde emlakı, 32658 kuruş değerinde hayvanları olduğu görmekteyiz. Bu mallarından elde ettiği temettuatı ise 75000 kuruştur. Hacı Ali'nin aynı mahallede hane 5'te kardeşi; *orta boylu, kumral sakallı Ömer* yaşamaktadır. Ömer'in hane kaydında da *ayan-ı mumaileyhin kardeşi olup, bu dahi şimdiye kadar salyane vermediği* ibaresi yer almış ve o da bu nedenle salyane vermemiştir. Bu hanenin kayıtları incelendiğinde ise toplam; 4720 kuruş değerinde emlakı ve 13741 kuruş değerinde hayvanlarının olduğu tespit edilmiştir. Mezkur mallardan Ömer; 9400 kuruş temettuat elde etmektedir. Buna göre Ömer'in mallarının tamamının değeri 27861 kuruştur. Bu iki hanenin sahip olduğu malların toplamı 262900 kuruş değerindedir ve Köftere mahallesinin toplam 304081 kuruşluk değerinin %86'sını oluşturmaktadır²¹⁷. Hacı Ali'nin mallarının akıbetini takip etmek adına Köftere mahallesinin 1844-45/H.1261 yılı temettuat defteri incelenmiş ve hane 4'te *müdür-ü kaza-i Hacı Ali Ağazade Ali Bey'in emlak ve arazi ve temettuatı* adlı kayda ulaşılmıştır. Buna göre Hacı Ali'nin hayatını kaybettiğini ve yerine oğlu Ali'nin hane reisi olduğu görülmektedir. Hacı Ali'nin 1840 yılı temettuat defterinde kaydedilen malları ise büyük bir kayıpla oğlu Ali'ye kalmıştır. Hacı Ali temettuatı 75000 kuruş değerindeyken oğlu Ali'nin temettuatı 7270 kuruş değerindedir²¹⁸. Bu durum akıllara iki soruyu getirmektedir. “*Sultan II.Mahmud'un siyasi güçlerini kırdığı ayanlardan birisi olan Hacı Ali'nin malları halefi Abdülmecid tarafından müsadere mi edildi?*” yoksa “*Hacı Ali'nin ardılları arasında kalan malları paylaşıldı ve Ali'ye bu kadar mı pay*

²¹⁶ Kaş ayanı Hacı Kadri ve hanedanlığı hakkında detaylı bilgi için bkz., Fahrettin Tızlak, “Âyanlık Kurumun Kaş Kazasındaki Temsilcisi Hacı Kadri Hanedanı”, *Fethinin 815. Yılında Antalya Sempozyumu: Tarih ve Kültür*, Yayınlanmamış Bildiri, Antalya, 2022.

²¹⁷ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 8-9.

²¹⁸ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10164: 3. (Emlak kaydı için bkz., EK 10)

düştü?” bu iki sorunun cevabını henüz verememekteyiz. Cevaplarını bulabilmek adına arşivden yeni belgelerin çıkarılmasına veya 1844-45/H.1261 yılına ait tüm temettuat defterlerinin incelenip ve Hacı Ali'nin soyundan başkalarının olup olmadığının tespit edilmesine ihtiyaç vardır. Bu araştırmanın konu bütünlüğünün bozulmaması adına burada Hacı Ali ailesine ait bölümü sonlandırıyoruz.

Tablo 2.13: 1840 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Sabık Ayan Hacı Ali ve Kardeşi Ömer'in Emlak Kaydı²¹⁹

Sabık ayan Hacı Ali'nin malları					
Emlak		Hayvanat		Diğer mal-mülk	
Arazinin yeri	Dönüm	Hayvan	Res	Ambar	Değirmen
Ayvasıl çiftliği	7000	Deve	23	15	5
Bayat çiftliği	5000	Beygir	17	-	-
Gömbe yaylası	64	Katır	1	-	-
Beymelek derunu	25	Merkep	3	-	-
Kızılağaç derunu	24	Sığır	9	-	-
İhşa (?) derunu	110	Dana	2	-	-
Karadağ çiftliği	1000	Keçi	100	-	-
Durhasan çiftliği	1200	Yoz keçi	104	-	-
Hacıoğlu çiftliği	500	Öküz	146	-	-
Demre köyü	1703	Arı kovanı	22	-	-
Kasaba	145	-	-	-	-
Kapaklı	425	-	-	-	-
Sabık ayan Hacı Ali'nin kardeşi Ömer'in malları					
-	2099	Beygir	2	2	1
-	-	Sığır	5	-	-
-	-	Öküz	39	-	-
-	-	Tay	1	-	-

1840 yılı temettuat defterinde yer alan bilgilere göre en çok salyane veren köy Akörü olmuştur. 150 hane bulunan köyde toplam 17060 kuruş salyane ödenmiştir. Akörü köyünde yer alan temettuat, emlak ve hayvan değerlerinin toplamı 176678 kuruştur ve bu anlamda en fazla değere sahip olan beşinci köydür ancak buna rağmen en fazla vergi veren köy olmuştur. 150 haneden sadece 4 hane din adamı (imam, müezzin veya hatip) ve 1 hane de fakir/gureba olduğu için salyane vermemiştir. Ekonomik olarak en az değere sahip olan köyler ise 17088 değerle 6

²¹⁹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 8-9. (Emlak kaydı için bkz., EK 11)

hanelik Pınarbaşı köyü ve 17919 değerle 11 hanelik Armudlu çiftliği olmuştur. Genellikle nüfus ve köylerin ekonomik durumu doğru bir orantıya sahiptir ve bu nedenle nüfusu az olan bu iki yerleşim yeri diğer köylerdeki temettuat, emlak ve hayvanat değerinin gerisinde kalmıştır.

Kaş ahalisinin ekonomik gelir kaynakları içerisinde az görülen birkaç kayıt da defterde yer almıştır. Buna göre Albanos mahallesinde 10 adet dükkan kaydı görülmektedir. Defterde sadece dükkan olarak geçen ve altında değeri yazılan bu işyerlerinin hangi alanda faaliyet gösterdiğine dair bilgi bulunmamaktadır²²⁰. Yine Albanos mahallesinde hane 35'te ikamet eden *orta boylu, kara sakallı Hacı Hüseyin*'in vakıf hissesi olduğu²²¹ ve hane 58'de ikamet eden *orta boylu, kara sakallı müderris Hüseyin Efendi*'nin emlakı arasında nıfs-ı yurt olduğu kaydedilmiştir²²². Defterde karşılaşılan en ilginç kayıtlardan birisi Bayat çiftliğinde hane 36'da ikamet eden *Hacı Mustafa zevcesi Hacı Meryem*'e ait gulamdır. Muhtemelen ev işlerinde yardımcı olan bu hizmetkarın kaydı, defterde bu başlık altında olan tek kayıttır²²³. Sahil kısmında yer alan Kal'a-i Kekova köyünde de 4 adet normal, 3 adet ise ufak sandal kaydedilmiştir. Bu sandallarla bölge ahalisinin balıkçılık ve civardaki adalara ulaşım, nakliye gibi işlerle uğraştığı düşünülmektedir²²⁴.

Kaş Kazası'nda ödenen vergilerle ilgili 1840 yılı temettuat defterinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Vergilere dair bilgilerin yoğun olduğu 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterleri incelendiğinde ise Kaş ahalisinin; vergi-i mahsusa, öşür vergisi (*öşr-i kovan, öşr-i palamut, öşr-i ceviz, öşr-i bağ, öşr-i zeytin, susam öşrü, öşr-ü duhan*), ganem vergisi (*adet-i ağnam*) ve otlakiye vergisi ödedikleri görülmektedir. Vergi-i mahsusa; yerleşim yerlerinden alınan toplam bir vergidir ve 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre Kaş Kazası'na ait mahalle ve köylerden alınmıştır. Öşür vergisi ise zirai ürünlerden beşte bir ile onda bir arasında bir oranda alınan vergi türüdür. Öşür vergisi sadece tarımdan ürünlerinden değil, değerli bitkilerden de alınmaktaydı. Bahsedilen defterde Kaş Kazası'na ait yerleşim yerlerinden onda bir oranında öşür vergisi alındığı tespit edilmiştir. Ganem vergisi ise küçükbaş hayvanlardan alınan bir vergi türüdür. Kaş'ta koyun ve keçilerden bu verginin alındığı görülmüştür. Son olarak ahalinin otlakiye vergisini ödedikleri görülmüştür. Otlakiye vergisi; yaylakiye, yaylak

²²⁰ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 2-7.

²²¹ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 4.

²²² BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 6.

²²³ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 118.

²²⁴ BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 89-90.

resmi, resm-i merâi, otlak resmi ve yatak resmi olarak da anılmaktadır ve devlet malı olan arazilerden hayvan otlatıldığı için ödenmektedir²²⁵.

²²⁵ Akın Zorba, 2022: 434-437.

SONUÇ

Antalya'nın batı sınırında yer alan Kaş ilçesinin 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı dönemindeki sosyal, demografik ve iktisadi durumunu ele aldığımız bu araştırma, kentin tarihinde eksik kalan parçaları tamamlamayı amaçlamıştır. Araştırmamız; Osmanlı arşivlerinden belirlenen defter ve perakende arşiv vesikalarının içerdiği bilgiler doğrultusunda kaleme alınmıştır.

Araştırmada 19. yüzyılın ortalarında Kaş Kazası'nda bulunan yerleşim yerleri üç farklı yıllara ait temettuat ve nüfus sayımları incelenerek tespit edilmiştir. İncelenen defterlerden karşımıza ilginç bilgiler çıkmıştır. 1831 yılında yerleşik olarak yaşamayan yörük taifelerinin, 1840 ve 1844-45/H.1261 yıllarında tutulan defterlerde köyler kurduğu ve sakin olarak buralarda ikamet ettikleri görülmüştür. Bu durum bizlere, Osmanlı yönetiminin merkeziyetçiliğini hissettirmek ve vergi tahsilini daha rahat sağlayabilmek adına bölgede çalışmalar yaptığını göstermektedir. Bunun yanında 19. yüzyılda Kaş Kazası'nda bulunan yerleşim yerlerinin sayısı bazen nüfusu az olan iki köyün birleştirilmesi bazen ise tamamen kayıt dışı kalması gibi uygulamalarla sürekli değişmiştir. Buna rağmen arşivden elde edilen bilgilere göre Kaş Kazası'nın nüfusu 19. yüzyıl ortalarında düzenli bir artış göstermiştir. Nüfus artışının nedenleri arasında yörüklerin yerleşik hayata geçmesiyle kayıtlarının daha doğru tutulması önemli bir etkindir. Temettuat ve nüfus defterlerinde elde edilen verilere göre Kaş ahalisinin tamamının Müslüman olduğu görülmektedir. Türkmen yörük gruplarının yoğunluğunda olan Kaş bölgesinde, mevsimsel göçlerin yaşandığı aynı isme sahip sahil ve yayla köylerinin bulunmasından dolayı kesindir. Bölge ahalisinin meslekleri arasında; muhtar, imam, muallim, müezzin, kethüda, sipahi, çoban, değirmenci, demirci, kömürcü, hergelec, gündelikçi, yolcu, kiracı, ırgat, kasap, deveci, amele ve usta vardır. Bunun yanında ticaret ve ziraat erbabı kişiler de bulunmaktadır. Soyadı uygulamasının olmadığı bu dönemlerde insanları meslekler gibi tanımlayan bir başka söz öbeği ise lakaplar olmuştur. Kaş ahalisi birbirlerine; fiziki durumlarına ve sosyal statülerine göre farklı lakaplar takmışlardır.

1840 yılı temettuat defterinin bizlere sunduğu önemli bilgilerden bir diğeri Osmanlı'da ölen veya kayıp/kaybolan olan erkeklerin yerine, hane reisi olarak kadınların kaydedildiğidir. Defterde yer alan toplam 1639 hanenin, 41 hane reisi eşi vefat etmiş veya kayıp/kaybolan kadınlardan oluşmaktadır. Bu hane reislerinin kaydı genellikle önce erkek eşin ismi ve sonuna kadını niteleyen zevcesi kelimesi (*Hacı Ahmed'in zevcesi gibi*) ile tutulmuştur. Ancak bunun

yanında direkt olarak ismi yazılan kadın kayıtlarının da olduğu görmekteyiz. Bu açıdan defter, kadınların da zaman zaman vergi mükellefi olarak karşımıza çıktığını göstermektedir.

Kaş Kazası'na ait 1840 yılı temettuat defterinden, bölgenin iktisadi durumuna dair bilgiler de edinilmiştir. Dağlık bir araziye sahip olan bölgede tarımsal faaliyetlerin buna rağmen yoğun bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Nerdeyse her hanenin kendi ihtiyacını karşılayacak kadar tarlası vardır. Bu tarım arazilerinden elde edilen hububatlar ambarlarda saklanıp, gerek duyuldukça tüketilmektedir. Ayrıca edilen hububatlar, bölgedeki değirmenlerde öğütülerek; un, ekmek, tahin gibi ürünler elde edilmektedir. Kaş ahalisi tarım alanlarında kendi ihtiyaçlarını karşılayıp, fazla ürünleri bazı zamanlarda civardaki yerleşim yerlerine satmıştır. Ancak ekonominin ana yapı taşı hayvancılık oluşturmaktaydı. Yörük taifelerinin çok iyi bildiği hayvancılık, bölge insanın sosyal hayatını dahi etkileyen önemli bir uğraştır. Hayvanlarının uygun sıcaklık koşullarında, taze otlarla beslenmesini isteyen yörükler; yaylak ve kışlak köyler kurmuşlardır ve yarı göçebe bir hayat yaşamışlardır. Bölgede en çok bulunan büyükbaş hayvan sığır, küçükbaş hayvan ise keçidir. Sığırların sütünden ve etinden yararlanan yörükler elde ettikleri yoğurt, peynir gibi ürünleri hem kendileri tüketmiş hem de satmışlardır. Kaş'ın sarp yamaçlarında beslenmeye uygun olan keçiler ise birçok hane tarafından sürü halinde beslenmiştir. Sığır gibi etinden ve sütünden faydalanılan keçilerin ek olarak yünlerinden de yararlanıldığı bilinmektedir. Keçilerin yanında beslenen bir diğer küçükbaş hayvan koyun olmuştur. Kaş ahalisi arasında keçi veya koyun sahibi olmayan hane sayısı oldukça azdır. Son olarak hayvancılık alanında söz etmemiz gereken bir diğer faaliyet arıcılıktır. Bölgenin doğal yapısının uygunluğu sebebiyle insanlar arıcılıkla da ilgilenmişlerdir. Fakat bu ilginin genellikle bireysel ihtiyaca yönelik olduğu düşünülmektedir. Defterde yapılan incelemelerde, sadece arıcılık faaliyetleri ile geçimini sağlayan bir hane kaydına rastlanmamıştır. Arıcılık genellikle insanlar adına ek bir gelir gibi düşünülmüştür.

Ticaret kayıtlarının çok nadir olduğu 1840 yılı temettuat defterine göre; 10 adet dükkân kaydı bulunmaktadır ve bunların hepsi Albanos mahallesindedir. Kaş Kazası'nın 1840 yıllarında merkezi olan Albanos'taki dükkanlarda hangi işlerin yapıldığı hakkında defterde bir açıklama yoktur.

1840 yılı temettuat defterinden elde edilen en ilginç tespitlerden bir diğeri vergi muafiyeti konusunda belirli bir kriter olmamasıdır. Kaş Kazası'nda toplam 75 tane muhtar deftere kaydedilmişken, bunlardan 14'ü vergiden muaf olmuştur ve açıklama kısmında “*muhtar olduğu için salyane vermemiştir*” ibaresi yazılmıştır. Aynı şekilde Kaş Kazası'nda toplam 91 tane din adamı varken bunlardan sadece 38 tanesi vergiden muaf olmuştur. Burada akıllara

“Aynı işi yapan bu insanların bazıları vergiden muaf olurken diğerleri neden olmuyor?” sorusu gelmektedir. Bunun cevabını net olarak verememekle birlikte, 1840 temettuat sayımlarını yapan muhassılların, 1844-45/H.1261 temettuat sayımlarında görev almamalarının nedenlerinden birisi olarak bu düşünülebilir. Çünkü 1840 yılındaki temettuat sayımlarında devletin vergi geliri büyük bir ölçüde azalmıştır. Bu da bizlerin akıllarına; muhassılların gelirleri eksik yazdığı veya vergiden bazı haneleri haksız bir şekilde muaf ettikleri gibi ihtimallerini getirmektedir.

Son olarak Kaş Kazası'ndan elde ettiğimiz verileri civar kazalarda yapılan araştırmalardaki verilerle kıyasladığımızda ise Kaş'ın nüfus ve yerleşim yeri sayısında bölgede Elmalı ve Istanos kazalarından geride olduğu, Kalkan ve Finike'den ileride olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda tarımsal faaliyetler açısından Kaş'ta 1840 yılı temettuat sayımlarına göre kişi başına 7,10 dönüm tarım alanı düşmektedir. Bu durum Kalkan'da kişi başına 6,78 dönüm, Finike'de 6,61 dönüm ve Elmalı'da 13,69 dönümdür. Kişi başına düşen tarım arazisi de yine bizlere Kaş'ın; Kalkan ve Finike'den tarımsal faaliyetler konusunda daha gelişmiş olduğunu ancak Elmalı'nın ise gerisinde kaldığını göstermektedir. Hayvancılık konusunda Kaş'ta büyükbaş hayvancılığın ortalama düzeyde olduğu söylenebilir. Büyükbaş hayvanı sayısı bakımından Istanos Kazası'nın ardından bölgedeki en yüksek hayvan sayısına sahip olan ikinci kaza Kaş'tır ve ardından sırasıyla Elmalı, Finike ve Kalkan gelmektedir. Küçükbaş hayvancılıkta ise Kaş; Elmalı ve Istanos'un gerisinde, Finike ve Kalkan'ın önündedir. Ancak kişi başına düşen küçükbaş hayvan sayısında tüm kazalar arasında en sonuncusu olmuştur. Yük ve binek hayvanı sayısı da büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısına benzerlik göstermektedir. Kaş'ta bulunan yük ve binek hayvan sayısı; Istanos ve Elmalı'dan geride, Finike ve Kalkan'dan ileridedir. Burada ilgi çeken en önemli bulgu ise Kaş yöresinde kişi başına düşen deve sayısının, bölgede Istanos'tan sonra ikinci sırada olmasıdır. Civardaki nakliyecilik işlerini Kaşlıların yoğun olarak yürüttükleri düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

a) Arşiv Belgeleri

BOA, AE.SMST.III, 118/9027.

BOA., HAT., 642/31534.

BOA, HRT.h., 604.

BOA., KK.d., 6054.

BOA., MAD.d., 2408.

BOA., ML.VRD.TMT.d. 10130, 10156, 10157, 10158, 10159, 10160, 10161, 10162, 10163, 10164, 10165, 10166, 10167, 10168, 10169, 10170, 10171, 10172, 10173, 10174, 10175, 10176, 10177, 10178, 10179, 10180, 10181, 10182, 10183, 10184, 10185, 10186, 10187, 10188, 10189, 10190, 10191, 10192, 10193, 10194, 10195, 10196, 10197, 10198.

BOA., NFS.d., 3197, 3220.

b) Araştırma Eserler

Ak, M. (2012). 19. Yüzyılda Teke Yörüklerinin Sosyo-Ekonomik Durumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Akça, E. (2021). Aziz Nikolas ve Demre Aziz Nikolas Kilisesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, , Uşak.

Akdağ M. (1979). Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi: 1243-1453, C.I, Tekin Yayınevi, Ankara.

Arıkan, İ. (2013). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Hayatı ve Devlet Adamlığı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Armağan, A. (1997). XVI. Yüzyılda Teke Sancağı: Tapu-Tahrir Defterlerine Göre, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bayık H. (1982). Kaş Tarihi, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Ankara.

Cezar Y. (1986). Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Cuinet V. (1892). La Turquie D'Asie I, Ed. Ernest Leroux, Paris.

Durgun, H. (2018). Elmalı Kazası (1839-1914), TTK Yayınları, Ankara.

Dünden Bugüne Antalya, (2012), Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya.

Develioğlu F. (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Farooqi S. (2008). *19. Yüzyıl Başlarında Antalya'da Sosyal Hayat*, Antalya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Antalya.
- İnalcık H. (a) (2017). *Devlet-i Aliyye, C.I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- İnalcık H. (b) (2017). *Devlet-i Aliyye, C.II*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H. ve Quatert D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C.I*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Karaca B. (2002). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Karal E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Koçak M. (2016). *Antalya İli, Kaş İlçesi Zeytin Bahçelerinde Zeytin Fidantırtılı, Palpitaunionalis (Hübner) (Lepidoptera: Pyralidae)'in Popülasyon Gelişimi Üzerine Araştırmalar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Hatay.
- Köylerimiz 1981 (1982). T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Yenigün Matbaası, Ankara.
- Musluoğlu S. (2014). *1840-1844/45 Yılı Temettuat Defterleri Işığında Kalkan Kazası'nın Sosyo- Ekonomik ve Demografik Yapısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Pamuk Ş. (2015). *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi: 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Polat Ü. N. (2021). *19. Yüzyılın İlk Yarısında Finike'nin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Saat, Ş. (2014). *1830 ve 1840 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Yalvaç Kazasının Nüfus Yapısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Saraçoğlu H. (1989). *Akdeniz Bölgesi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Şenkul, D. (2018). *Temettuat Defterlerine Göre Elmalı Kazası Mahallelerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Tabakoğlu, A. (2016). *Osmanlı Mali Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ustaoglu Z. (2016). *XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarında Nüfus ve Yerleşme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünal M. A. (2017). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

Yıldız, T. M., 1839-1917 Arası İstanos (Korkuteli)'un İdari, Sosyal ve Ekonomik Durumu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

c) Makaleler

- Açıkel M., Kaynakçı Elinç Z. (2020). “Antalya Geleneksel Tahıl Ambarları”, *Antalya Kitabı: Doğa ve Medeniyet*, Palet Yayınları, Konya, ss. 387-405.
- Adıyeke N. (2000). “Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, *OTAM*, S.11, ss. 769-825.
- Ak M. (2014). “Teke Sancağı’nda 1831 Sayımına Göre Nüfus ve Yerleşme”, *History Studies*, C. 6, S.3, ss. 15-44.
- Akın Zorba, H. (2022). “1844-45 Temettuat Sayımlarına Göre Kaş Kazası Yaylalı-Sahil Köylerinin Sosyal-Ekonomik Durumu”, *Antalya'nın Sosyal ve İktisadi Tarihi (Osmanlı Dönemi)*, Ed. Erdal Taşbaş, Ankara, ss. 395-444.
- Akyıldız A. (2013) “Tanzimat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 1-10
- Armağan A. (2011). “XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'nın İdari Taksimatı ve Kır İskân Merkezleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.3, ss. 150-108.
- Barkan Ö. L. (1953). “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, ss. 1-25
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (2010). T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Beydilli K. (2003). “Mahmud II”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 352-357.
- Beydilli K. (2009). “Selim III”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 420-425.
- Çakılcı D. (2021). “Osmanlı Döneminde Kekova Kalesi ve Kaleköy (18. ve 19. Yüzyıl)”, *Antalya Kitabı: Toprak, Su, Medeniyet: Antalya*, Konya, ss. 69-83.
- Çelik Ş. (2011). “Teke-İli”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 344-347.
- David G. (1992) “Baron de Tott”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 83-84.

- Doğru H. (1989). “Osmanlı Devleti'nde Toprak Sayımından Nüfus Sayımına Geçiş ve Bir Nüfus Yoklama Defteri Örneği”, *Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, Eskişehir, ss. 233-285.
- Efe A. (2016). “II.Mahmud'un Mal-Mülk Sayımı: Evreşe Örneği”, *Belleten*, C.80, S.288, Ankara, ss. 483-506.
- Genç M. (2000). “İltizam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 154-158.
- Genç M. (2003). “Malikane”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 516-518.
- İlgürel M. (1993). “Celali İsyanları”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 252-257.
- Karaca B. (2012). “XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı'nın Siyasi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Askeri Durumu”, *Dünden Bugüne Antalya*, Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya, ss. 103-130.
- Karaca B. (2012). “Manavgat'ın Siyasi, İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (XV-XIX. Yüzyıllar)”, *History Studies*, C.13, S.4, ss. 1279-1320.
- Korkmaz Ş. (2017). “II.Mahmud Döneminde Yapılan 1832 Tarihli Arazi ve Emlak Sayımı: Gelibolu Örneği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, S.22, ss. 87-108.
- Küçük Ç. (1993). “Ceride Nezareti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 409-410.
- Kütükoğlu M. (2003). “1830 Nüfus Sayımına Göre Menteşe Sancağında Hane Nüfusu”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.XXIII, ss. 75-93.
- Kütükoğlu M. (1995). “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, C.LIX, S.225, Ankara, ss. 395-412.
- Oğuz F. (1981). “Kaş, Kasaba Köyü Camii”, *Vakıflar Dergisi*, S.13, Ankara, ss. 493-524.
- Özcan A. (1998). “Humbaracı Ahmed Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, ss. 351-353
- Özçelik S. (2003). “Tanzimat Öncesinde Girne Kazası (Temettuat Defterlerine Göre)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.62, S.6, ss. 25-81.
- Öztürk S. (2000). “Temettuat Tahrirleri”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.4-5, İstanbul, ss. 537-591.

- Polatcı T. (2011). “Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, S.2, Çankırı, ss. 249-263.
- Sarıçelik K. (2020). “Teke (Antalya) Sancağının Konya Vilayetinden Ayrılarak Bağımsız Hale Getirilmesi ve İdari Yönden Yeniden Düzenlenmesi”, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.42, ss. 149-168.
- Solak İ., (2013). “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Arıcılık”, *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Nejat Göyünç'e Armağan*, Konya, ss. 347-363.
- Tızlak F. (2022). “Âyanlık Kurumun Kaş Kazasındaki Temsilcisi Hacı Kadri Hanedanı”, *Fethinin 815. Yılında Antalya Sempozyumu: Tarih ve Kültür*, Yayınlanmamış Bildiri, Antalya, ss. 1-26.
- Tızlak F. (2005). “Teke Sancağı Türkmenlerine Osmanlıların Bakış Açısı”, *XIV. Türk Tarih Kongresi: Ankara 9-13 Eylül 2002: Kongreye Sunulan Bildiriler II.Cilt - I.Kısım*, TTK Yayınları, ss. 481-499.
- Yalçınkaya M. A. (2014). “18. Yüzyıl Osmanlı Sefaretnamelerine Göre Avrupa Bilimi ve Bilimsel Kurumları”, *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu 8-10 Mayıs 2014: Bildiriler Kitabı*, Ankara, ss. 702-711.
- Yükçü S. ve Fidancı N. ve Soysal U. (2014). “Osmanlı Devleti'nde Temettuat Defterleri'nin Önemi ve Vergisel Açısından Değerlendirilmesi: Tire Kazası Örneği”, ss. 170-199.

d) Sözlü Mülakatlar

Armutcu M., (18.11.2022), Mehmet Armutcu'nun evi, Antalya.

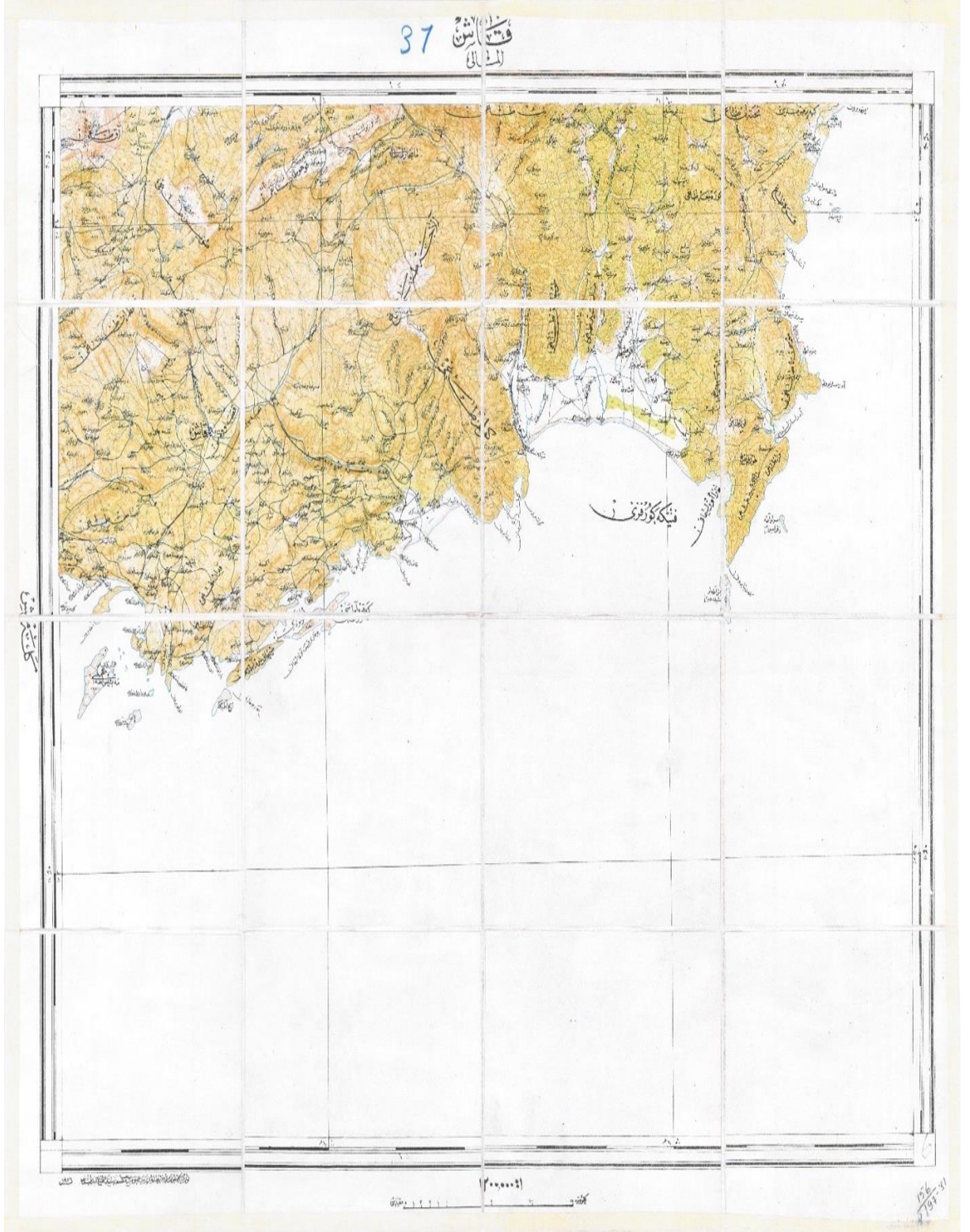
EKLER

EK 1: 1923 yılında Antalya bölgesinin idari yapısını gösteren bir harita. BOA, HRT.h., 604.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

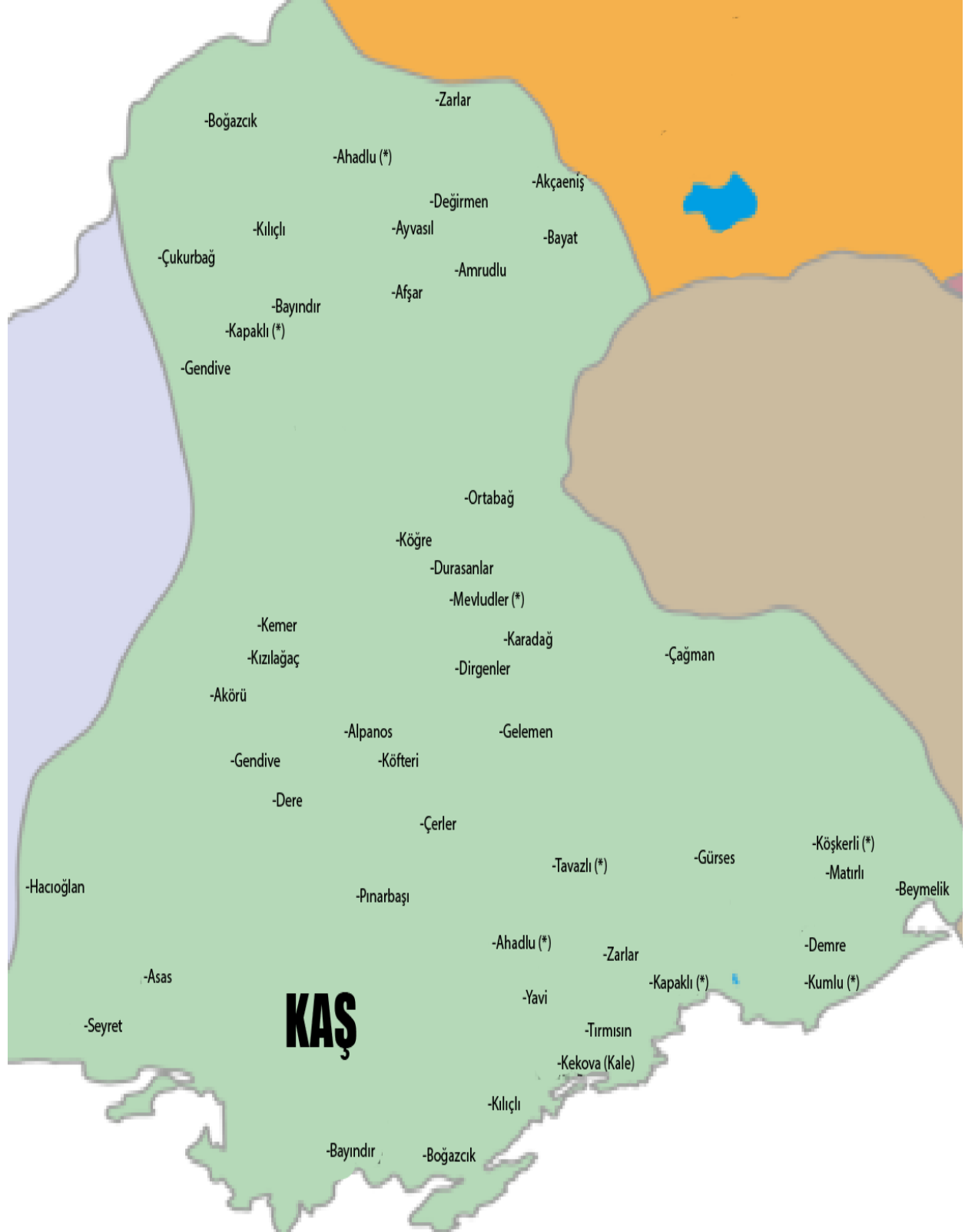

EK 2: 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti harita müdüriyet-i umumiye matbaasında basılan Kaş bölgesini gösteren harita.

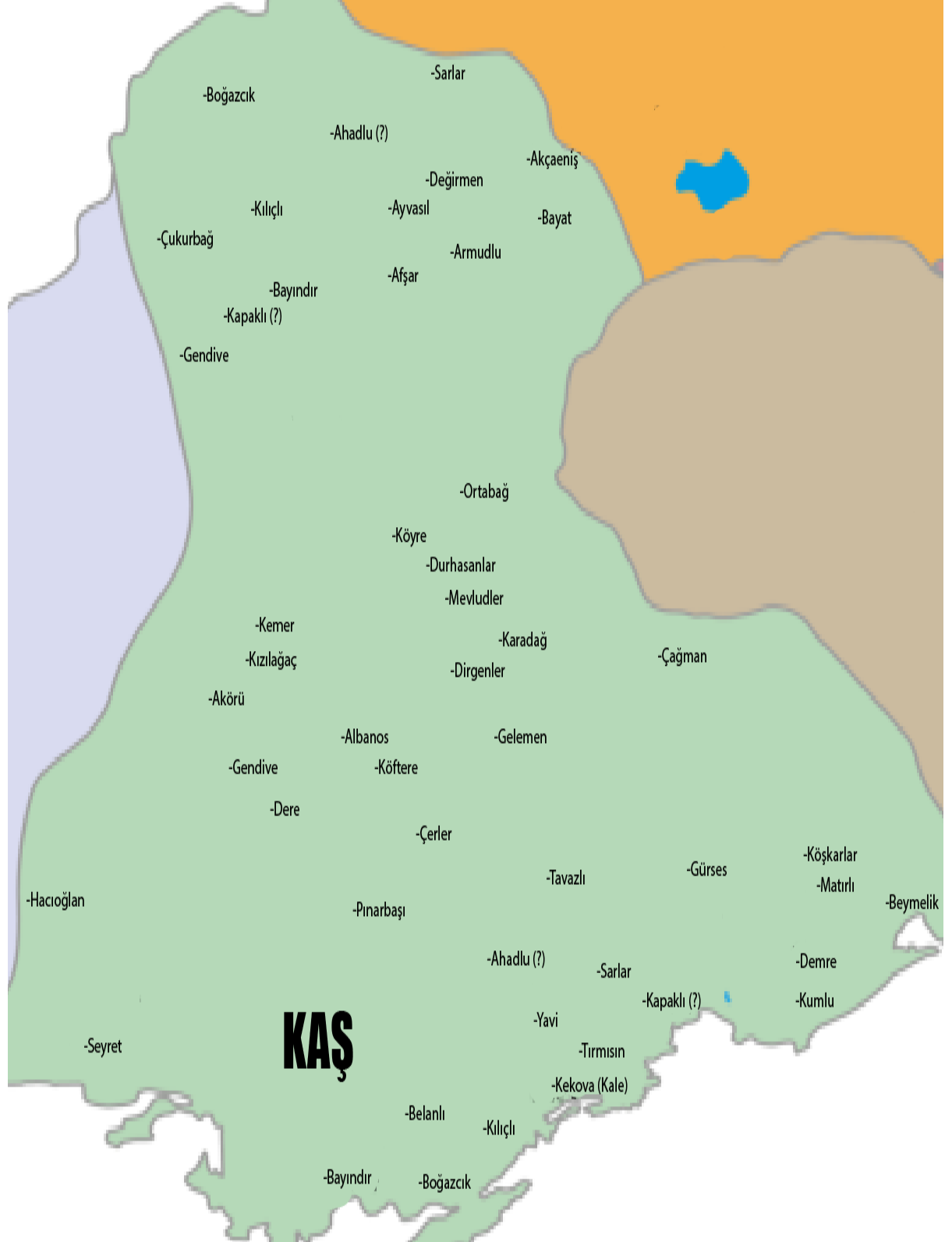
EK 4: 1831 yılı nüfus defterine göre Kaş Kazası'na bağlı yerleşim yerleri.

(Bu harita Hatice Durgun'un *Elmalı Kazası (1839-1914)* adlı çalışmasının 464. sayfasındaki harita doğrultusunda tarafımızdan hazırlanmıştır.)

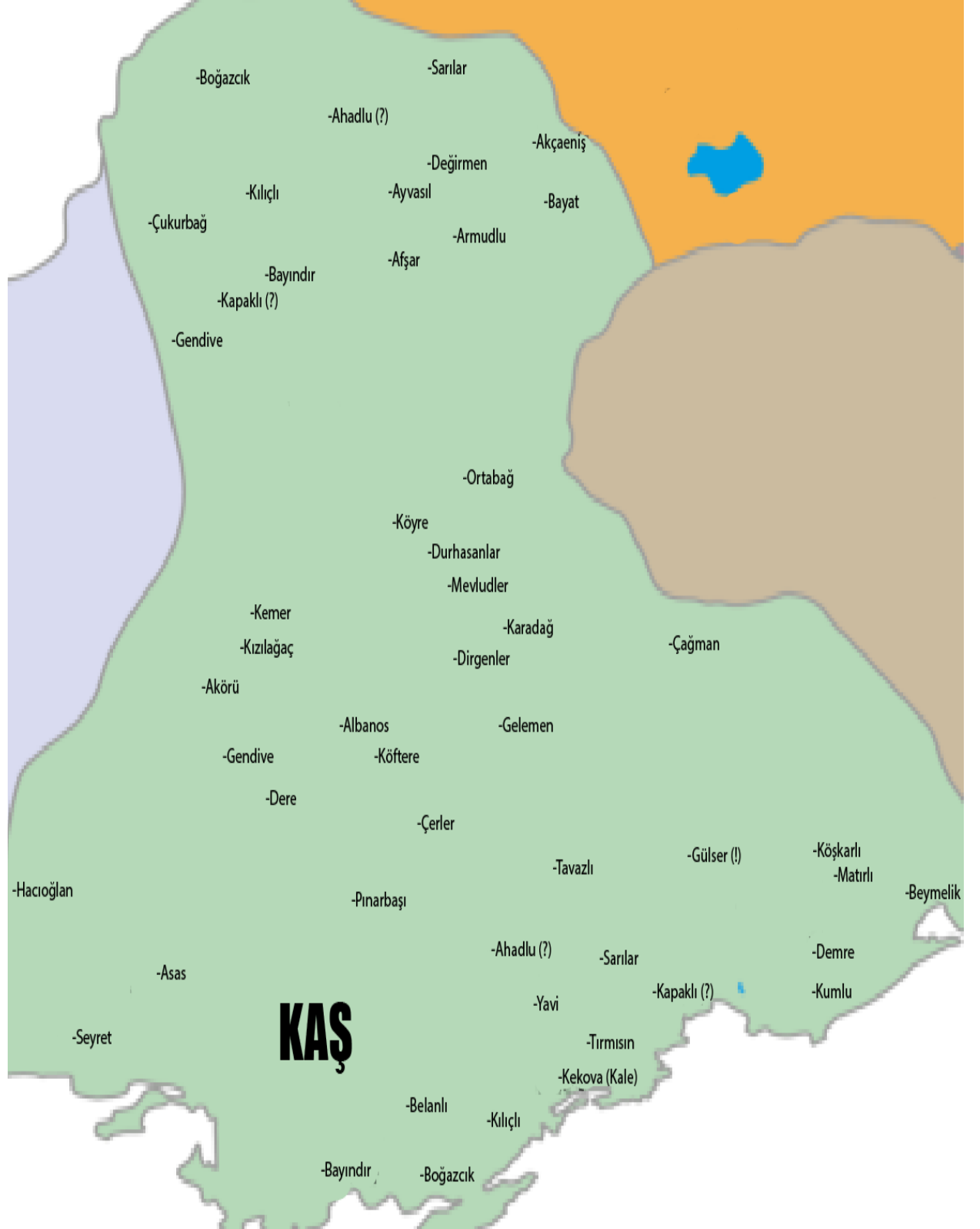
EK 5: 1840 yılı nüfus defterine göre Kaş Kazası'na bağlı yerleşim yerleri.

(Bu harita Hatice Durgun'un *Elmalı Kazası (1839-1914)* adlı çalışmasının 464. sayfasındaki harita doğrultusunda tarafımızdan hazırlanmıştır.)

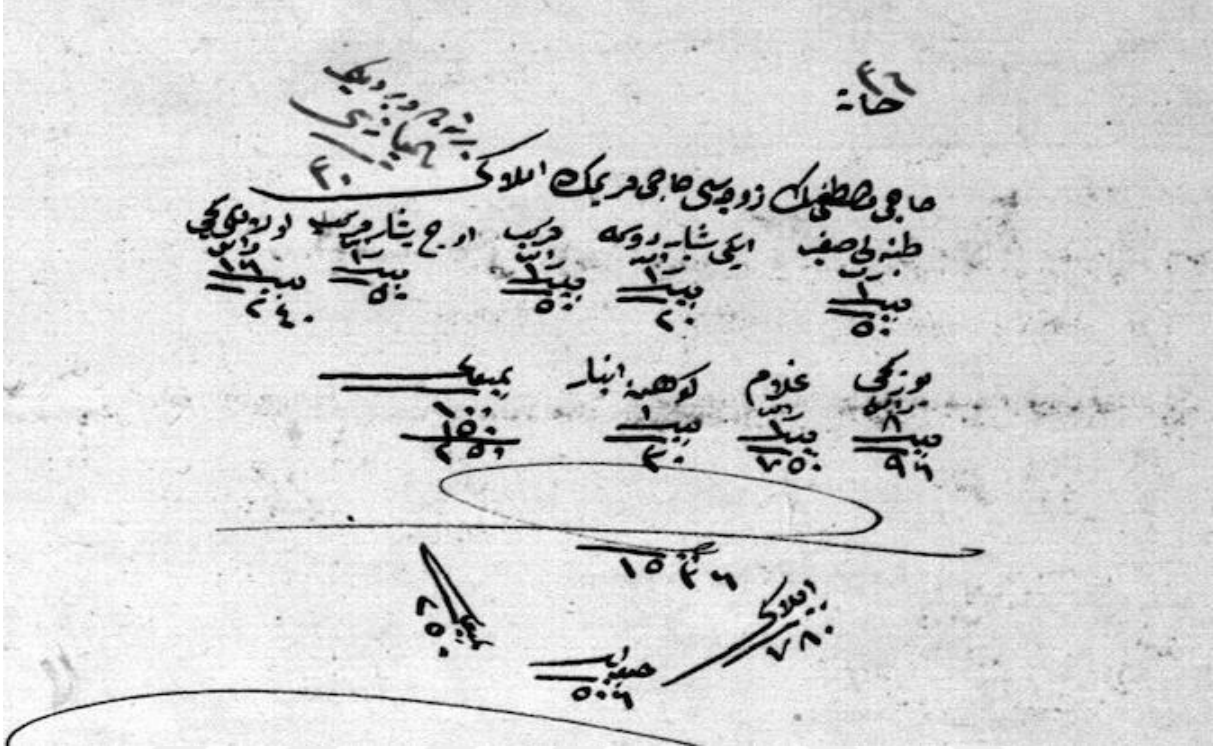

EK 6: 1844-45/H.1261 yılı temettuat defterine göre Kaş Kazası'na bağlı yerleşim yerleri.

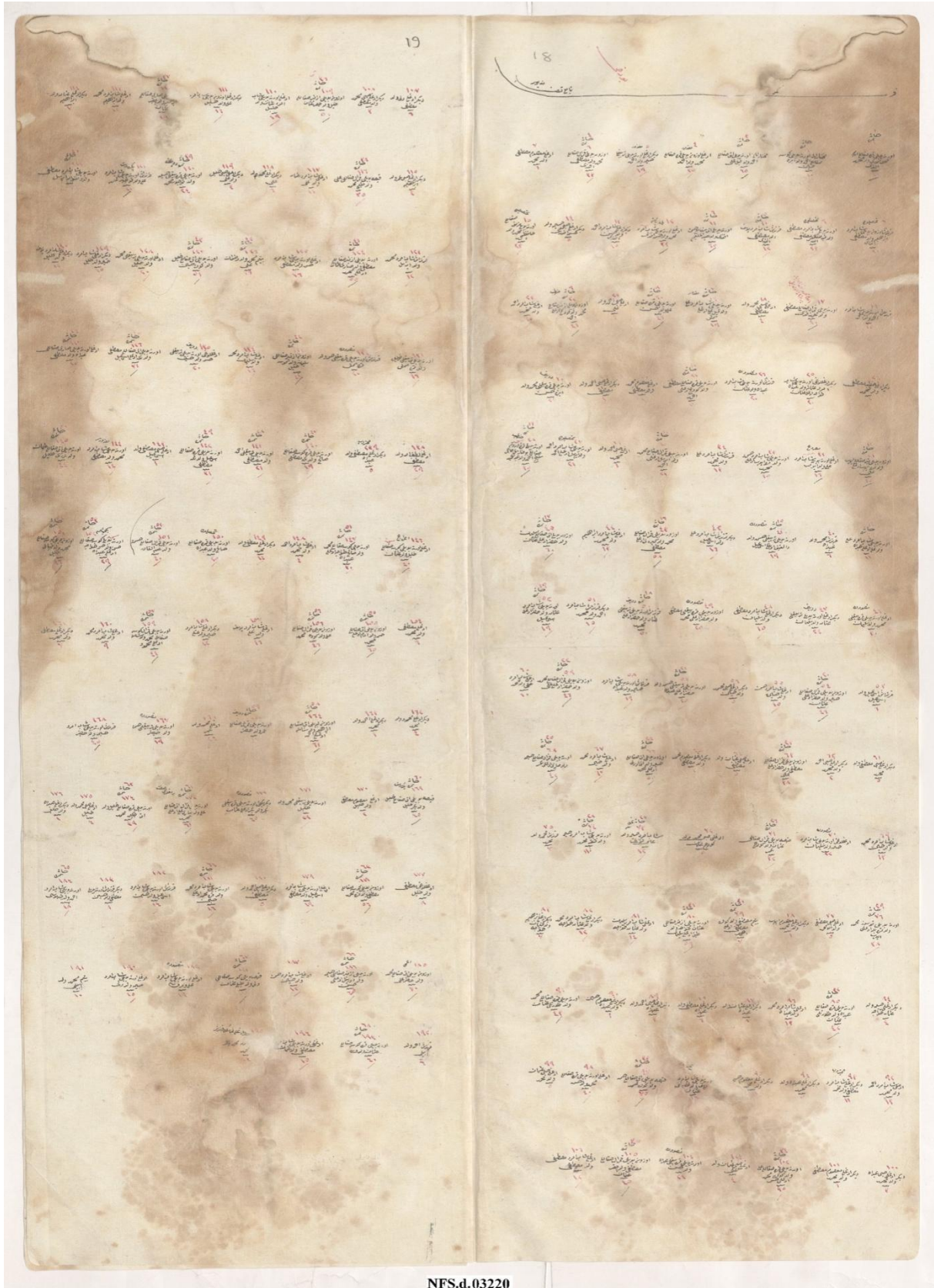
(Bu harita Hatice Durgun'un *Elmalı Kazası (1839-1914)* adlı çalışmasının 464. sayfasındaki harita doğrultusunda tarafımızdan hazırlanmıştır.)

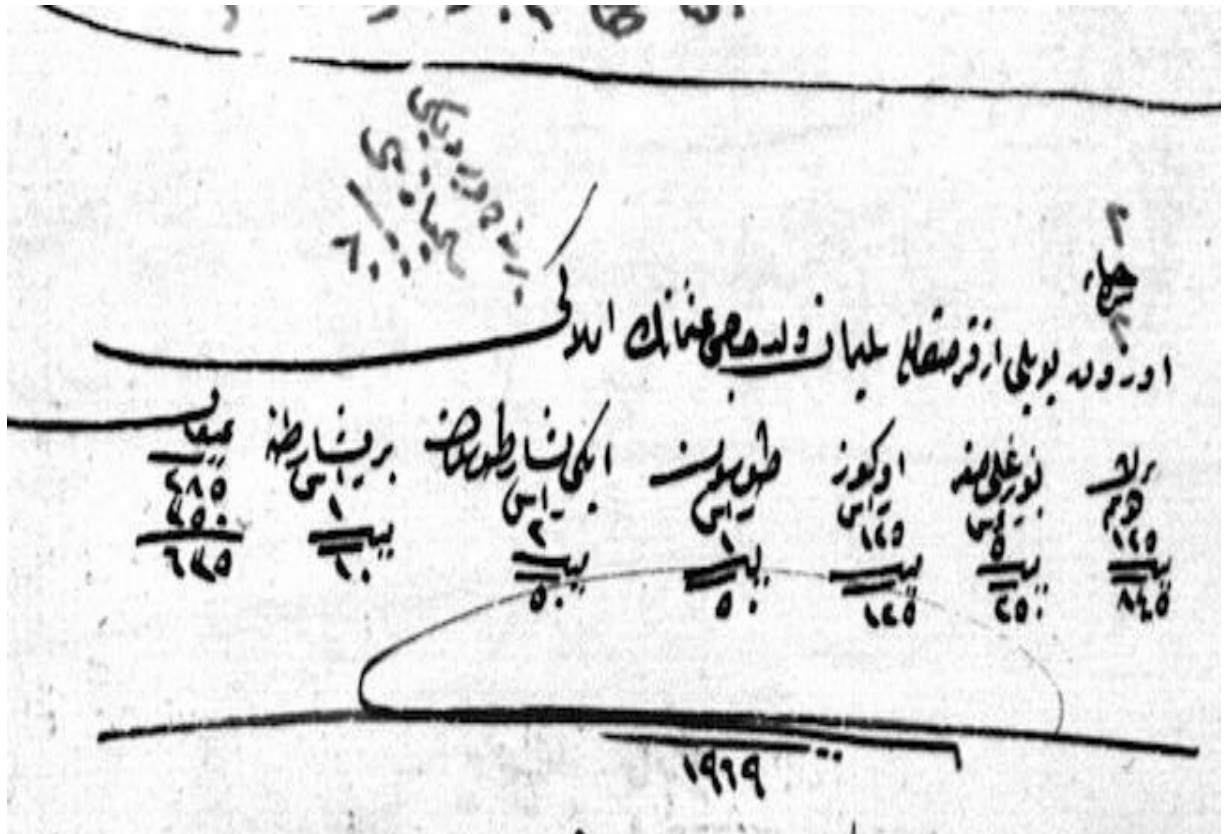
EK 7: Bayat çiftliğinde ikamet eden Hacı Mustafa zevcesi Hacı Meryem'in emlak kaydı. BOA., ML.VRD.TMT.d. 10156: 118.

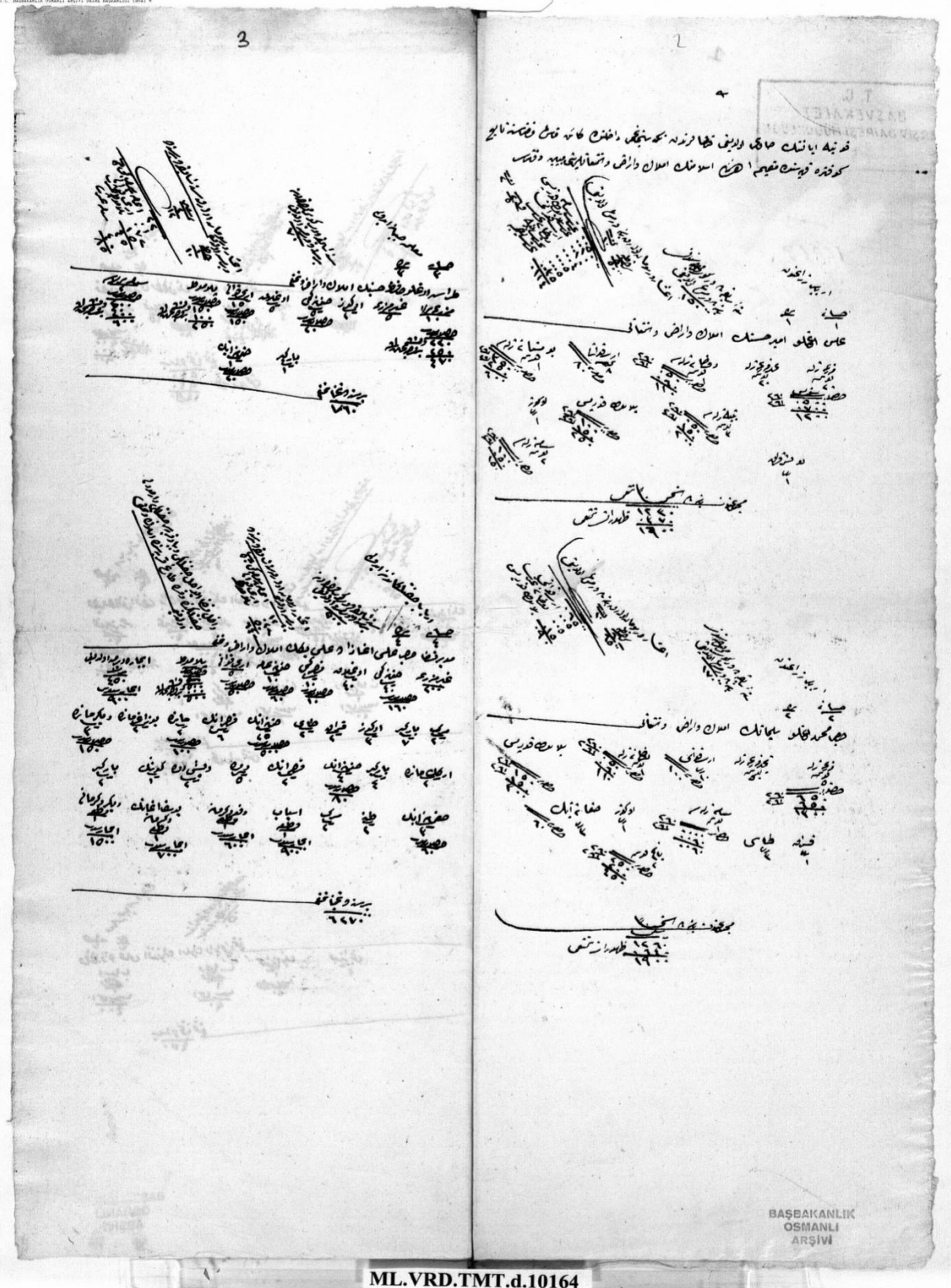
EK 8: Kaş Kazası'na ait 1840 yılı nüfus defteri. NFS.d., 3220.

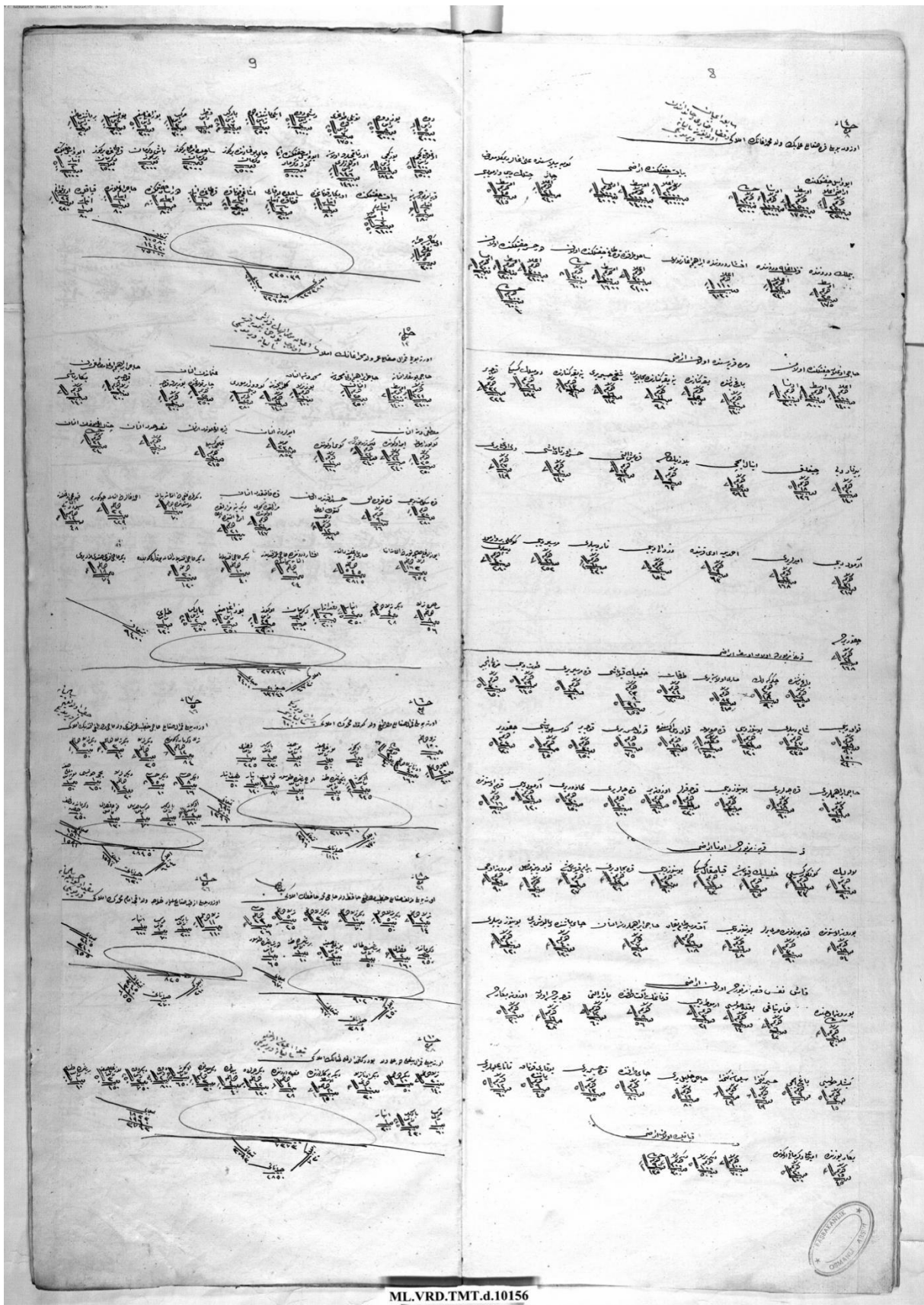
EK 9: Çerler köyünde ikamet eden uzun boylu, az kır sakallı Süleyman'ın emlak kaydı.
ML.VRD.TMT.d. 10156: 94.

EK 10: Sabık ayan Hacı Ali'nin oğlu Ali'nin emlak, arazi ve temettü kaydı. ML.VRD.TMT.d. 10164: 3.

EK 11: Sabık ayan Hacı Ali ve kardeşi Ömer'in emlak kaydı. ML.VRD.TMT.d. 10156: 8-9.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Oğuz ÖZMEN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Çağlayan Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi/Tarih Bölümü
Yabancı Dil	İngilizce
Tez Konusu	19. Yüzyıl Ortalarında Kaş Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Antalya, Muratpaşa Anadolu Lisesi, 2018-2019.
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Bitlis, Adilcevaz Anadolu Lisesi, Öğretmen, 2022 - Devam ediyor.